

MARKS-ENGELS-LENJIN

ISKUSTVA PARISKE KOMUNE

☆ **pouke komune**
☆ **o zadacima proletarijata**
u sadašnjoj revoluciji

»SVJETLOST« SARAJEVO

Этос

B I B L I O T E K A

Etos

IZBOR IZ DJELA KLASIKA MARKSIZMA

(Prva serija, knjiga 4)

Redakcioni odbor

dr FRANC CENGLE
dr BESIM IBRAHIMPAŠIĆ
dr FRANJO KOŽUL
dr ARIF TANOVIĆ
dr RISTO TUBIĆ

Odgovorni urednik

dr ARIF TANOVIĆ

MARX — ENGELS — LENJIN

ISKUSTVA PARISKE KOMUNE

»SVJETLOST«, OOUR IZDAVAČKA DJELATNOST,
SARAJEVO, 1977.

Prevodi
MILJANA MOJAŠEVIĆA, OGNJANA RADOVIĆA,
NATAŠE TKALEC, ZVONKA TKALECA

u redakciji
ZVONKA TKALECA

Izbor
dr FRANC CENGLE i dr ARIF TANOVIĆ

K. Marx

GRAĐANSKI RAT U FRANCUSKOJ

S uvodom F. Engelsa

STANISLAW STANISLAWOWICZ
POLSKI

WARSZAWA

GRANICZKI RYT I FRAKUSKI

WARSZAWA

STANISLAW STANISLAWOWICZ

UVOD F. ENGELSA

Poziv da ponovo izdam Adresu Generalnog vijeća Međunarodnog radničkog udruženja o »Građanskom ratu u Francuskoj« i da je popratim uvodom došao mi je neočekivano. Stoga mogu ovdje da samo ukratko dodirnem najbitnije tačke.

Pred spomenuti opsežniji rad stavljam oba kraća proglasa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu. Prvo, zato što se u »Građanskom ratu« upućuje na drugi od tih proglasa, a drugi bez prvoga nije svuda razumljiv. A onda i zato što oba ta proglasa, koje je također napisao Marx, predstavljaju, onako isto kao i »Građanski rat«, sjajne obrasce onoga divnog autorovog dara koji se najprije ispoljio u »Osamnaestom brumaireu Luja Bonaparta«, dara da jasno uoči karakter, značenje i neminovne posljedice velikih istorijskih događaja u doba kad se ti događaji još odigravaju pred našim očima, ili su se tek završili. I, najzad, zato što mi u Njemačkoj još i dan-danas patimo od posljedica tih događaja, kako ih je Marx prorekao.

Zar se nije dogodilo ono što prvi proglas kaže — da će, ako se odbrambeni rat Njemačke protiv Luja Bonaparta izrodi u osvajački rat protiv francuskog naroda, novom žestinom opet oživjeti sva ona nesreća koja se bila sručila na Njemačku poslije takozvanog oslobodilačkog rata? Zar nismo imali daljih dvadeset godina Bismarckove vladavine, umjesto proganjanja demagoga izuzetni zakon i hajku na socijaliste, s onom istom policijskom samovoljom, s bukvalno istim strašnim tumačenjem zakona?

I zar se nije doslovno obistinilo proricanje da će aneksija Elzasa i Lotaringije »gurnuti Francusku u naručje Rusije«,

i da će poslije te aneksije Njemačka morati ili da postane otvoreni sluga Rusije ili da se poslije kratkog predaha oruža za novi rat, i to »za rasni rat protiv udružene slovenske i romanske rase«? Zar aneksija francuskih pokrajina nije natjerala Francusku u naručje Rusije? Zar nije Bismarck punih dvadeset godina uzaludno oblijetao oko ruskog cara da bi zadobio njegovu milost, ulagivao se s uslugama još poniznijim nego što su bile one koje je mala Pruska, prije nego što je postala »prva velika sila Evrope«, bila navikla da stavlja pred noge »svetoj Rusiji«? Pa zar i dan-danas još ne visi nad našim glavama Damoklov mač rata, rata koji će već prvog dana kao pljévu raznijeti sve pismeno ugovorene saveze vladara, rata o kome nije ništa izvjesno osim apsolutne neizvjesnosti njegovog ishoda, rasnog rata koji će cijelu Evropu predati pustošenju petnaest ili dvadeset milijona naoružanih ljudi i koji samo zbog toga još ne bjesni, jer apsolutna nemogućnost da se predvidi njegov konačni ishod zadaje strah i najjačoj od velikih vojničkih država?

Utoliko više je naša dužnost da njemačkim radnicima opet učinimo pristupačnim te poluzaboravljene sjajne dokaze dalekovidnosti međunarodne radničke politike iz 1870.

Ono što smo rekli o ova dva proglasa, vrijedi i za proglas o »Građanskom ratu u Francuskoj«. Posljednji borci Komune podlegli su 28. maja na padinama Bellevillea nadmoćnijoj sili, a već dva dana kasnije, 30. maja, pročitao je Marx pred Generalnim vijećem svoj rad, u kome je istorijski značaj Pariske komune prikazan u kratkim, snažnim potezima, ali tako oštrim i prije svega tako vjernim, kako to u čitavoj ogromnoj literaturi o ovome predmetu nikad više nije postignuto.

Zahvaljujući ekonomskom i političkom razvitku Francuske poslije 1789, Pariz je posljednjih pedeset godina došao u takav položaj da tamo nije mogla izbiti nikakva revolucija koja ne bi uzela proleterski karakter, tako da je proletarijat, plativši pobjedu svojom krvlju, poslije pobjede istupao sa svojim vlastitim zahtjevima. Ti zahtjevi su bili manje ili više nejasni, čak i konfuzni, već prema tome kakav je u kom trenutku bio stupanj razvitka pariskih radnika; ali u osnovi su se svi svodili na uklanjanje klasnih suprotnosti između kapitalista i radnika. Kako je to trebalo da se dogodi, to,

naravno, niko nije znao. Ali već sam zahtjev, ma koliko da je još bio neodređeno formuliran, sadržavao je opasnost za postojeći društveni poredak; radnici, koji su ga postavljali, bili su još naoružani; zbog toga je za buržuje, koji su se nalazili na državnom kormilu, razoružanje radnika bilo prva zapovijest. Otuda poslije svake revolucije koju su izvojevali radnici — nova borba, koja se završava porazom radnika.

To se prvi put dogodilo 1848. godine. Liberalni buržuji parlamentarne opozicije priređivali su bankete da bi prodrli s izbornom reformom koja je imala da osigura vlast njihovoj stranci. U borbi protiv vlade sve više primoravani da se obraćaju narodu, morali su malo-pomalo da prvo mjesto prepuste radikalnim i republikanskim slojevima buržoazije i sitne buržoazije. Ali iza ovih su stajali revolucionarni radnici, koji su poslije 1830. stekli mnogo više političke samostalnosti nego što su to buržuji, pa čak i republikanci, slutili. U trenutku krize između vlade i opozicije radnici su otpočeli uličnu borbu; nestalo je Luja Filipa, a s njim i izborne reforme; na njihovo mjesto došla je republika, i to republika koju su sami pobjedonosni radnici nazvali »socijalnom«. Šta je pod tom socijalnom republikom trebalo razumjeti, to nikome nije bilo jasno, pa čak ni samim radnicima. Ali oni su sada imali oružje u rukama i bili su sila u državi. Stoga je buržoaskim republikancima na državnom kormilu, čim su pod nogama osjetili nešto malo čvršće tlo, bio prvi cilj da razoružaju radnike. To se dogodilo na taj način što su direktnim vjerolomstvom, otvorenom porugom i pokušajem da nezaposlene protjeraju u jednu udaljenu pokrajinu, natjerali radnike na ustanak u junu 1848. Vlada se bila pobrinula za ogromnu nadmoćnost. Poslije petodnevnog herojskog borbe radnici su podlegli. I tada je nastao pokolj golorukih zarobljenika; kakav se nije vidio od vremena građanskih ratova koji su bili početak propasti Rimske republike. Buržoazija je tada prvi put pokazala na kakva bjesnomučna zvjerstva može da je podbode osveta, čim se proletarijat usudi da joj se suprotstavi kao zasebna klasa s vlastitim interesima i zahtjevima. Pa ipak je 1848. bila još dječja igra u poređenju s bijesom buržoazije 1871.

Kazna je neposredno došla. Ako proletarijat još nije mogao vladati Francuskom, buržoazija to nije više mogla. Bar

ne u ono vrijeme kad je u svojoj većini još bila monarhistički raspoložena i podijeljena na tri dinastičke stranke i četvrtu republikansku. Unutrašnje zadjevice tih stranaka omogućile su pustolovu Luju Bonapartu da se dočepa svih komandnih pozicija — vojske, policije, upravne mašine — i da 2. decembra 1851. razbije i posljednju tvrđavu buržoazije, Nacionalnu skupštinu. Počelo je Drugo carstvo, eksploatiranje Francuske od strane jedne bande političkih i finansijskih pustolova, ali u isto vrijeme i takav razvitak industrije kakav nikad nije bio moguć za vrijeme uskogrudnog i plašljivog sistema Luja Filipa, kada je isključivo vladao samo jedan mali dio krupne buržoazije. Luj Bonaparte je oduzeo kapitalistima njihovu političku moć pod izgovorom da njih, buržuje, štiti od radnika a radnike opet od buržuja; ali zato je njegov režim išao na ruku špekulaciji i industrijskoj djelatnosti, ukratko, poletu i bogaćenju cjelokupne buržoazije u dotle nečuvenoj mjeri. U još daleko većoj mjeri su se, razumije se, razvile korupcije i krađa na veliko, koje su se držale carskog dvora i izvlačile svoje velike procente od tog bogaćenja.

Ali Drugo carstvo — to je bio apel na francuski šovinizam; to je bio zahtjev da se vrate granice Prvog carstva koje su izgubljene 1814, ili bar granice Prve republike. Francusko carstvo u granicama stare monarhije, ili čak u još više suženim granicama od 1815, nije se moglo zamisliti za duže vrijeme. Otuda nužnost povremenih ratova i proširenja granica. Ali maštu francuskih šovinista nikakvo proširenje granica nije toliko zanosilo koliko proširenje na njemačku lijevu obalu Rajne. Jedna kvadratna milja na Rajni značila je za njih više nego deset kvadratnih milja u Alpama ili ma gdje na drugom mjestu. Postojanje Drugog carstva značilo je već samo po sebi da je zahtjev za vraćanje Francuskoj lijeve obale Rajne, odjednom ili dio po dio, samo pitanje vremena. To vrijeme je došlo s austrijsko-pruskim ratom od 1866; Bonapartu, koga su njegova vlastita isuviše mudra politika oklijevanja i Bismarck prevarili u očekivanju da će dobiti »teritorijalnu odštetu«, nije preostalo ništa drugo nego rat, koji je izbio 1870. godine i koji ga je doveo do Sedana, a otuda u Wilhelmshöhe.

Neminovna posljedica bila je pariska revolucija od 4. septembra 1870. Carstvo se srušilo kao kuća od karata, i ponovo je proglašena republika. Ali neprijatelj je stajao pred vratima; armije carstva bile su ili beznadno opkoljene u Metz u ropstvu u Njemačkoj. U toj nevolji narod je dozvolio pariskim poslanicima bivšeg zakonodavnog tijela da se formiraju kao »vlada nacionalne odbrane«. Na to se pristalo utoliko prije što su sada, u cilju odbrane, svi za oružje sposobni Parižani stupili u Nacionalnu gardu i bili naoružani, tako da su sada radnici u njoj sačinjavali veliku većinu. Ali uskoro su izbile suprotnosti između naoružanog proletarijata i vlade, koja se sastojala gotovo samo od buržuja. 31. oktobra radnički bataljoni su izvršili juriš na Gradsku vijećnicu i zarobili jedan dio članova vlade; izdaja, direktno vjerolomstvo vlade i dolazak nekoliko malograđanskih bataljona opet su ih oslobodili. I da u gradu, opkoljenom neprijateljskom oružanom silom, ne bi došlo do građanskog rata, ostavljena je na vlasti dotadašnja vlada.

Najzad, 28. januara 1871, kapitulirao je izglednjeli Pariz, ali s počastima dotle nečuvenim u istoriji ratova. Forovi su predati, vanjski bedem razoružan, linijske trupe i Mobilna garda predale su oružje, a one same smatrane su za ratne zarobljenike. Ali Nacionalna garda je zadržala svoje oružje i topove i zaključila samo primirje s pobjednicima. A ovi se nisu usuđivali da u trijumfu uđu u Pariz. Usudili su se da zaposjednu samo jedan mali kutak Pariza, koji se uz to dijelom sastojao od javnih parkova, pa i to samo na nekoliko dana! A za to vrijeme su oni, koji su 131 dan opsjedali Pariz, bili i sami opsjednuti od strane naoružanih pariskih radnika, koji su budno pazili da ni jedan »Prus« ne prekoraci uske granice onoga ugla koji je prepušten stranom osvajaču. Takvo poštovanje su pariski radnici ulivali vojsci pred kojom su sve armije carstva položile oružje; a pruski junkeri, koji su bili došli da se osvećuju ognjištu revolucije, morali su s poštovanjem zastati i salutirati baš pred tom naoružanom revolucijom!

Za vrijeme rata pariski radnici su se bili ograničili na to da zahtijevaju energično nastavljanje borbe. Ali sad, kada je poslije kapitulacije Pariza nastao mir, sad je Thiers, nova glava vlade, morao uvidjeti da vlast imućnih klasa — vele-

posjednika i kapitalista — lebdi u stalnoj opasnosti, sve dok pariski radnici drže oružje u rukama. Njegovo prvo djelo bio je pokušaj da ih razoruža; 18. marta on je poslao linijske trupe s naredbom da od Nacionalne garde otmu artiljeriju, koja je njoj pripadala i koja je izrađena za vrijeme opsade Pariza i plaćena javno prikupljenim prilozima. Pokušaj nije uspio. Pariz se kao jedan čovjek digao u odbranu, i rat između Pariza i francuske vlade, koja se nalazila u Versaillesu, bio je objavljen; 26. marta je izabrana, a 28. proglašena Pariska komuna. Centralni komitet Nacionalne garde, koji je dotle vršio vlast, predao ju je Komuni, pošto je još prije toga donio dekret o ukidanju skandalozne pariske »policije za javni moral«. 30. marta Komuna je ukinula regrutiranje i stajaću vojsku a Nacionalnu gardu, kojoj su imali pripadati svi građani sposobni za oružje, proglasila za jedinu oružanu silu. Komuna je poništila sva dugovanja na ime stanarine od oktobra 1870. do aprila 1871, s tim da se već plaćeni iznosi na ime stanarine uračunaju za budući period zakupa, i obustavila je sve prodaje zaloga u gradskom založnom zavodu. Istoga dana potvrđeni su u svom zvanju svi stranci izabrani u Komunu, pošto je »zastava Komune zastava svjetske republike«. — 1. aprila odlučeno je da najviša plaća službenika Komune, dakle i samih njenih članova, ne smije prelaziti 6000 franaka (4800 maraka). Idućeg dana donesen je dekret o odvajanju crkve od države i o ukidanju svih državnih plaćanja za vjerske svrhe, kao i o pretvaranju svih crkvenih imanja u nacionalno vlasništvo; u saglasnosti s tim, 8. aprila naređeno je da se iz škola uklone svi vjerski simboli, slike, dogme, molitve, ukratko, »sve ono što spada u oblast savjesti svakog pojedinca«, što je bilo postepeno i provedeno. — 5. aprila, kao odgovor na svakodnevno ponavljana strijeljanja zarobljenih boraca Komune od strane versajskih trupa, izdat je dekret o hapšenju talaca, koji međutim nije bio nikada proveden. — 6. aprila je 137. bataljon Nacionalne garde izvukao giljotinu i javno je spalio uz likovanje naroda. — 12. aprila Komuna je odlučila da se Stup pobjede, na trgu Vendôme, koji je Napoleon 1809. salio od zaplijenjenih topova, sruši kao simbol šovinizma i mržnje među narodima. To je izvršeno 16. maja. — 16. aprila Komuna je naredila da se izvrši popis tvornica u ko-

jima su tvorničari obustavili rad i da se izrade planovi za otpočinjanje rada u tim tvornicama od strane radnika koji su dosad bili zaposleni u tim tvornicama, a koji su sad imali da se organiziraju u kooperativne zadruge, kao i da se izrade planovi za organiziranje tih zadruga u jedan veliki savez. — 20. aprila Komuna je ukinula noćni rad u pekarama, a također i posredovanje pri traženju rada, koje su od vremena Drugog carstva monopolski vršila lica — radnički eksploatatori prvoga reda, — koja je imenovala policija. Posredovanje pri traženju rada predato je u nadležnost merova dvadeset pariskih arondismana. — 30. aprila naredila je da se zatvore založni zavodi uz obrazloženje da su oni ustanove za privatnu eksploataciju radnika i da stoje u suprotnosti s pravom radnika na njihova oruđa za rad i na kredit. — 5. maja odlučila je da se sruši Kapela pokore, podignuta u znak kajanja za pogubljenje Luja XVI.

Tako je, počevši od 18. marta, pariski pokret oštro i jasno ispoljio svoj čisto klasni karakter, koji je dotle borbom protiv strane najezde bio potisnut u pozadinu. Kako su u Komuni bili gotovo samo radnici ili priznati predstavnici radnika, to su i njene odluke imale izrazito proleterski karakter. Ili su te odluke dekretirale reforme koje je republikanska buržoazija samo iz kukavičluka propustila da izvrši, a koje su sačinjavale neophodnu podlogu za slobodnu djelatnost radničke klase, kao što je provođenje načela da je religija *u odnosu prema državi* čisto privatna stvar; ili je donosila odluke koje su bile neposredno u interesu radničke klase i dijelom duboko zasijecale u stari društveni poredak. Ali u jednom opsjednutom gradu mogli su biti učinjeni samo prvi koraci ka ostvarenju svih tih odluka. A već od početka maja bile su sve snage zauzete borbom protiv sve mnogobrojnijih trupa versajske vlade.

7. aprila versajci su se dočepali prijelaza preko Seine kod Neuillyja na zapadnom frontu Pariza; ali, s druge strane, 11. aprila, general Eudes je odbio njihov napad na južni front nanijevši im teške gubitke. Pariz je neprekidno bio bombardiran, i to od strane onih istih ljudi koji su prusko bombardiranje grada žigosali kao oskvrnjivanje svetinje. Ti isti ljudi sada su moljakali prusku vladu da im hitno vrati francuske vojnike zarobljene kod Sedana i Metza, da bi im

ovi ponovo osvojili Pariz. Postepeno pristizanje tih trupa davalo je versajcima od početka maja odlučnu nadmoćnost. To se pokazalo već 23. aprila kada je Thiers prekinuo pregovore, započete na prijedlog Komune, o zamjeni pariskog nadbiskupa i velikog broja drugih popova, zadržanih u Parizu u svojstvu talaca, za jedinog Blanquija, koji je dva puta bio izabran u Komunu, ali se nalazio zatvoren u Clairvauxu. To je još više ispoljilo u Thierosovom promijenjenom tonu; dok je ranije bio uzdržljiv i dvoličan, sad je na jednom postao drzak, brutalan i počeo da prijeti. Trećeg maja su versajske trupe na južnom frontu zauzele redut Moulin-Sequet, 9. maja topovskom vatrom potpuno razoreni for Issy, 14. maja for Vanves. Na zapadnom frontu, zauzimajući mnogobrojna sela i zgrade, koji su se prostirali sve do gradskih zidina, oni su postepeno napredovali do samog glavnog bedema; 21. maja, zahvaljujući izdaji i nemarnosti ovdje postavljenih trupa Nacionalne garde, pošlo im je za rukom da prodru u grad. Prusi, koji su držali zaposjednute sjeverne i istočne forove, dozvolili su versajcima da u sjevernom dijelu grada prođu preko terena koji je po uvjetima primirja za Pruse bio zabranjen, i na taj način im omogućili da izvrše napad na dugačkom frontu, koji su Parižani na osnovi primirja smatrali osiguranim od napada, pa su ga stoga bili slabo zaposjeli. Zbog toga je u zapadnoj polovici Pariza, u bogataškom dijelu grada, otpor bio samo slab; on je postajao sve žešći i žilaviji ukoliko su se trupe u svom prodiranju više približavale istočnoj polovici, pravom radničkom dijelu grada. Tek poslije osmodnevne borbe podlegli su na uzvišicama Bellevillea i Menilmontana posljednji branioci Komune, i tada je ubijanje golorukih ljudi, žena i djece, koje je sve jače bjesnjelo čitavu nedjelju, dostiglo svoj vrhunac. Već ni puška nije ubijala dovoljno brzo, pobijedeni su na stotine strijeljani iz mitraljeza. »Zid komunara« na groblju Père Lachaise, gdje je izvršen posljednji masovni pokolj, stoji još i danas kao nijemo, ali rječito svjedočanstvo za kakvo bjesnilo je vladajuća klasa sposobna čim se proletarijat osmjeli da se založi za svoja prava. Kad se pokazalo da je nemoguće sve pobiti, došla su masovna hapšenja, strijeljanje žrtava proizvoljno izabranih iz redova zarobljenika, odvođenje ostalih u velike logore, gdje su će-

kali da budu izvedeni pred ratni sud. Pruskim trupama koje su okružavale sjeveroistočnu polovicu Pariza bilo je naređeno da ne propuste nijednog bjegunca, ali su se oficiri često pravili da ne vide kad su vojnici više slušali glas čovječnosti nego zapovijest vrhovne komande; svojim čovječnim držanjem naročito je zaslužio pohvalu saksonski armijski korpus propuštajući mnoge za koje je bilo očigledno da su borci Komune.

Ako se danas, poslije dvadeset godina, osvrnemo na djelatnost i historijsko značenje Pariske komune iz godine 1871, naći ćemo da izlaganju datom u »Građanskom ratu u Francuskoj« treba dodati još neke dopune.

Članovi Komune dijelili su se na većinu, blankiste, koji su prevladavali i u Centralnom komitetu Nacionalne garde, i manjinu, koja se sastojala od članova Međunarodnog radničkog udruženja — pretežno pristalica Proudhonove socijalističke škole. Blankisti su tada, najvećim dijelom, bili socijalisti samo po revolucionarnom, proleterskom instinktu; samo je mali broj njih bio došao do veće principijelne jasnoće, zahvaljujući Vaillant-u koji je poznavao njemački naučni socijalizam. Tako se može shvatiti što je Komuna u ekonomskoj oblasti mnogo što propustila što je, po našim današnjim shvaćanjima, morala učiniti. Svakako se najteže može shvatiti ono strahopoštovanje kojim je ona smjerno zastala pred vratima Francuske banke. To je bila i teška politička greška. Banka u rukama Komune — to bi vrijedilo više nego deset hiljada talaca. To bi značilo pritisak cjelokupne francuske buržoazije na versajsku vladu u interesu mira s Komunom. Ali još čudnovatiji su toliki pravilni postupci Komune, i pored toga što je ona bila sastavljena od blankista i prudonista. Razumije se, za ekonomske dekrete Komune, kako za njihove dobre tako i za njihove loše strane, snose odgovornost u prvom redu prudonisti, kao što za njene političke postupke ili propuste snose odgovornost blankisti. A ironija historije je u oba slučaja htjela — kao što to obično biva kad doktrinari dođu na kormilo — da i jedni i drugi postupaju baš suprotno onome što je propisivala njihova školska doktrina.

Proudhon, taj socijalist sitnih seljaka i zanatlija, otvoreno je mrzio udruživanje. On je o njemu govorio da sadrži više zla nego dobra, da je po prirodi jalovo, čak i štetno, jer je okov za slobodu radnika; da je čista dogma, da je neproduktivno i nesnosno, u suprotnosti ne samo sa slobodom radnika nego i s uštedom rada; da njegovi nedostaci rastu brže nego njegove prednosti i, u poređenju s njim, da su konkurencija, podjela rada, privatno vlasništvo ekonomske snage. Samo u izuzetnim slučajevima, — kako ih Proudhon naziva, — u krupnoj industriji i u krupnim preduzećima, na primjer kod željeznica, udruživanje radnika je na svom mjestu. (Vidi: *Idée générale de la révolution*, 3 étude.)

Oko 1871. krupna industrija je čak i u Parizu, tom glavnom sjedištu umjetničkih zanata, u tolikoj mjeri već bila prestala da bude izuzetan slučaj, da je jedan od najvažnijih dekreta Komune naređivao organizaciju krupne industrije pa čak i manufakture, organizaciju koja bi se zasnivala ne samo na udruženjima radnika u svakoj pojedinoj tvornici, nego je imala da ujedini sva ta udruženja u jedan veliki savez; ukratko, takvu organizaciju koja, kao što to Marx u »Građanskom ratu« sasvim tačno kaže, mora najzad dovesti do komunizma, dakle do direktne suprotnosti Proudhonovom učenju. I zato je Komuna i bila grob Proudhonove škole socijalizma. Ta škola je danas iščezla iz radničkih krugova Francuske; tamo sad neosporno vlada Marxova teorija, među posibilistima ne manje nego među »marksistima«. Samo među »radikalnom« buržoazijom ima još prudonista.

Ni blankisti nisu bolje prošli. Odgojeni u školi zavjereništva, povezani krutom disciplinom koja je odgovarala toj školi, oni su polazili od shvaćanja da jedan razmjerno mali broj odlučnih, dobro organiziranih ljudi može u određenom povoljnom trenutku ne samo da osvoji državnu vlast nego da, razvijajući veliku, bezobzirnu energiju, može i da je zadrži sve dok mu ne pođe za rukom da uvuče narodnu masu u revoluciju i da je okupi oko one male vodeće grupe. Za to je, prije svega, bila potrebna najstroža, diktatorska centralizacija cjelokupne vlasti u rukama nove revolucionarne vlade. A šta je učinila Komuna koja se u većini sastojala baš od tih blankista? U svim svojim proglasima Francuzima u provinciji ona ih je pozivala u dobrovoljnu federaciju svih

francuskih komuna s Parizom, u jednu nacionalnu organizaciju koju je imala prvi put da stvori zaista sama nacija. Baš ugnjetačka sila dotadašnje centralizirane vlade, vojska, politička policija, birokratija, koju je Napoleon stvorio 1798, i koju je otada svaka nova vlada preuzimala kao dobrodošlo oruđe i iskorišćavala ga protiv svojih protivnika, trebalo je da baš ta sila padne svuda, kao što je već bila pala u Parizu.

Komuna je odmah u početku morala uvidjeti da radnička klasa, došavši na vlast, ne može dalje upravljati državom pomoću stare državne mašine; da ta radnička klasa, da ne bi izgubila svoju tek izvojevanu vlast, mora, s jedne strane, ukloniti cijelu staru mašinu ugnjetavanja, koja je dotle bila upotrebljavana protiv nje same, a, s druge strane, da se mora osigurati protiv svojih vlastitih predstavnika i činovnika, proglašavajući da svi oni, bez ikakvog izuzetka, mogu u svako doba biti smijenjeni. Šta je bila karakteristična osobina dosadašnje države? Društvo je, radi zaštite svojih zajedničkih interesa, prvobitno putem jednostavne podjele rada, stvorilo svoje vlastite organe. Ali ti organi, čiji je vrh državna vlast, služeći svojim posebnim interesima, pretvorili su se u toku vremena od slugu društva u njegove gospodare. To se može vidjeti, na primjer, ne samo u nasljednoj monarhiji, nego isto tako i u demokratskoj republici. Nigdje »političari« ne predstavljaju odvojeniji i moćniji dio nacije nego baš u Sjevernoj Americi. Objema velikim strankama, koje se naizmjenično smjenjuju na vlasti, vladaju ljudi koji od politike prave posao, špekuliraju s mjestima kako u zakonodavnoj skupštini saveza, tako i u skupštinama pojedinih država, ili žive od agitacije za svoju stranku, a kad ona pobijedi, dobivaju za nagradu položaje. Poznato je kako se Amerikanci u toku posljednjih trideset godina trude da stresu taj već nesnosni jaram i kako, uprkos svemu tome, sve dublje zapadaju u ovu močvaru korupcije. Baš u Americi možemo najbolje vidjeti kako se razvija taj proces osamostaljivanja državne vlasti u odnosu na društvo kome je ona prvobitno imala da služi samo kao oruđe. Tamo nema dinastije, nema plemstva, nema stajaće vojske, osim ono malo ljudi za čuvanje Indijanaca, nema birokratije sa stalnim mjestima ili pravom na penziju. Pa ipak imamo tamo dvije velike bande političkih špekulanata koje naizmjenično

uzimaju u svoje ruke državnu vlast, zloupotrebljavaju je najkoruptivnijim sredstvima u najkoruptivnije svrhe — a nacija je nemoćna prema tim dvama krupnim kartelima političara, koji joj tobože služe, a u stvari vladaju njome i pljačkaju je.

Protiv toga u svima dosadašnjim državama neizbježnog pretvaranja države i državnih organa od slugu društva u gospodare društva, Komuna je primijenila dva apsolutno sigurna sredstva. Prvo, ona je na sva mjesta u upravi, u sudstvu, u prosvjeti, postavljala lica izabrana općim pravom glasa, s tim da ta lica mogu u svako doba biti opozvana odlukom njihovih birača. I drugo, ona je za sve službe, visoke i niske, plaćala samo onoliku plaću koliku su primali drugi radnici. Najviša plaća koju je Komuna uopće plaćala bila je 6000 franaka. Time je jurenju za položajima i karijerizmu bila stavljena sigurna brana, čak i ako se ne uzmu u obzir vezani mandati poslanika u predstavničkim tijelima, koje je Komuna još povrh toga uvela.

To razbijanje stare državne vlasti i njeno zamjenjivanje novom, istinski demokratskom, подробно je opisano u trećem odjeljku »Građanskog rata«. No bilo je potrebno da se ovdje još jednom zadržimo na nekim crtama tog zamjenjivanja, jer je baš u Njemačkoj praznovjerje u državu prešlo iz filozofije u opću svijest buržoazije, pa čak i mnogih radnika. Prema učenju filozofa, država je »ostvarenje ideje«, ili carstvo božje na zemlji prevedeno na filozofski jezik, oblast u kojoj se ostvaruje ili treba da se ostvari vječna istina i pravda. A otuda onda proističe praznovjerno poštovanje države i svega onoga što je u vezi s državom, a ono se utoliko lakše pojavljuje, što su ljudi od djetinjstva navikli da uobražavaju da se poslovi i interesi, zajednički cijelome društvu, ne mogu drukčije obavljati i čuvati nego kako su se i dosad obavljali i čuvali, to jest pomoću države i njenih dobro plaćenih činovnika. Ljudi misle da su učinili neobično smion korak ako su se oslobodili vjere u nasljednu monarhiju i postali pristalice demokratske republike. A u stvari država nije ništa drugo do mašina za ugnjetavanje jedne klase od strane druge, i to u demokratskoj republici ništa manje nego u monarhiji; u najboljem slučaju, država je zlo koje proletarijatu, kad on pobijedi u borbi za svoju

klasnu vladavinu, ostaje u nasljeđe; i on će, onako isto kao i Komuna, morati odmah što više da potkreše najgore strane tog zla, dok neko novo pokoljenje, izraslo u novim slobodnim društvenim uslovima, ne bude u stanju da odbaci svu tu starudiju državnosti.

Socijaldemokratskog filistra je ponovo obuzeo smrtni strah od riječi: diktatura proletarijata. Pa dobro, gospodo, hoćete li da znate kako ta diktatura izgleda? Pogledajte Parisku komunu. To je bila diktatura proletarijata.

*London, na dan dvadesete godišnjice
Pariske komune, 18. marta 1891.*

*Napisao F. Engels za zasebno izdanje
spisa: Karl Marx, »Der Bürgerkrieg in
Frankreich«, Berlin 1891.*

PRVA ADRESA GENERALNOG VIJEĆA
MEĐUNARODNOG RADNIČKOG UDRUŽENJA
O FRANCUSKO-PRUSKOM RATU

*Članovima Međunarodnog radničkog udruženja
u Evropi i Sjedinjenim Državama*

U »Inauguralnoj adresi Međunarodnog radničkog udruženja« od novembra 1864. rekli smo: »Ako oslobođenje radničke klase zahtijeva bratsku saradnju radnika, kako mogu oni ispuniti ovu veliku misiju dok se vanjska politika nosi zločinačkim planovima, koristeći se nacionalnim predrasudama i ne štedeći u pljačkaškim ratovima ni narodnu krv ni narodno bogatstvo?« A onu vanjsku politiku kojoj teži Internacionala karakterizirali smo slijedećim riječima: »da obični zakoni morala i pravde, kojima treba da se rukovode pojedinci u međusobnim odnosima, budu vrhovni zakoni u odnosima među narodima«.

Nije nikakvo čudo što je Luj Bonaparte, koji je prigrabio vlast iskoristivši klasnu borbu u Francuskoj i tu vlast produžavao povremenim spoljašnjim ratovima, već od samog početka smatrao Internacionalu opasnim neprijateljem. Uoči samog plebiscita¹ naredio je prepad na članove administrativnih komiteta Međunarodnog radničkog udruženja u cijeloj Francuskoj, u Parizu, Lyonu, Rouenu, Marseilleu, Brestu, pod izgovorom da je Internacionala tajno društvo i da kuje

---

¹ Plebiscit (opće glasanje) proveo je Napoleon III u maju 1870. tobože da bi došao do izražaja odnos narodnih masa prema carstvu. Pitanja su bila tako formulirana da čovjek nije mogao izraziti neodobravanje politike Napoleona III. a da se time ne izjasni protiv svake demokratske reforme. Sekcije I Internacionale u Francuskoj otkrile su taj demagoški manevar i predložile svojim članovima uzdržavanje od glasanja. *Red.*

zavjeru da ga ubije; potpunu besmislenost tog izgovora uskoro su otkrili njegovi vlastiti suci. A šta je bila stvarna krivica francuskih sekcija Internacionale? To što su one glasno i jasno objavile francuskom narodu da glasati za plebiscit znači glasati za despotizam u zemlji i za rat spolja. I zaista, njihovo je djelo bilo to što se radnička klasa u svim velikim gradovima, u svim industrijskim centrima Francuske digla kao jedan čovjek da odbaci plebiscit. Na nesreću, krajnja neobaviještenost seoskih okruga preteгла je nad radničkim glasovima. Burze, vlade, vladajuće klase i štampa cijele Evrope slavili su plebiscit kao značajnu pobjedu francuskog cara nad francuskom radničkom klasom; a on je, u stvari, bio signal za ubijanje ne pojedinaca, već čitavih naroda.

Ratna zavjera u julu 1870.² samo je popravljeno izdanje državnog udara od decembra 1851. Na prvi pogled stvar je izgledala toliko besmislena, da Francuska nije htjela da vjeruje u njenu stvarnu ozbiljnost. Ona je više vjerovala poslaniku koji je u ratobornim govorima ministara vidio samo burzovni manevar. Kad je, najzad, 15. jula pitanje rata službeno iznijeto pred zakonodavno tijelo, cjelokupna opozicija je odbila da glasa za avanse ratnih kredita; čak je i Thiers žigosao rat kao »odvratan«; svi nezavisni pariski listovi osudili su rat, i, začudo, provincijska štampa složila se s njima gotovo jednodušno.

Za to vrijeme pariski članovi Internacionale opet su se dali na posao. 12. jula objavili su u listu »Réveil«³ svoj proglas »Radnicima svih nacija«, iz koga navodimo slijedeća mjesta:

»Opet političke ambicije« — kažu oni — »pod izgovorom evropske ravnoteže i nacionalne časti, ugrožavaju svjetski mir. Francuski, njemački i španski radnici! Ujedinimo svoje glasove u jedan poklič osude rata... Rat zbog nekog pitanja prevlasti ili zbog neke dinastije ne može u očima radnika biti ništa drugo do zločinačko bezumlje. Mi koji hoćemo mir, rad i slobodu, mi protestiramo u odgovor na ratoborne proklamacije onih koji umiju da sačuvaju sebe

---

² Francusko-pruski rat počeo je 19. jula 1870. *Red.*

³ »Réveil« — list republikanske ljevice, koji je osnovao Charles Delécluze; izlazio u Parizu od 1868. do januara 1871. *Red.*

od danka u krvi, i u općoj nesreći vide izvor novih špekulacija! ... Braćo u Njemačkoj! Naša podvojenost imala bi za posljedicu samo potpun trijumf despotizma s obje strane Rajne ... Radnici svih zemalja! Ma šta zasada bilo od naših zajedničkih napora, mi, članovi Međunarodnog radničkog udruženja, za koje ne postoje nikakve granice, mi vam, kao zalog nerazorive solidarnosti, šaljem dobre želje i pozdrave radnika Francuske.»

Poslije ovog manifesta naše pariske sekcije došli su mnogobrojni slični francuski proglassi, od kojih ovdje možemo da navedemo samo jedan, izjavu iz Neuillyja na Seini, objavljenu u »Marseillaise«⁴ od 22. jula: »Je li rat pravedan? Nije! Je li rat nacionalan? Nije! On je samo dinastički. U ime čovječnosti, demokratije, u ime istinskih interesa Francuske priključujemo se potpuno i energično protestima Internacionale protiv rata.«

Ti protesti, kako je to uskoro pokazao jedan karakterističan događaj, izražavali su prava osjećanja francuskih radnika. Kad je *banda od 10. decembra*, — prvobitno organizirana za vrijeme predsjedništva Luja Bonaparta, — preobučena u radničke bluze, puštena na pariske ulice da tamo simulira oduševljenje za rat, tada su pravi radnici iz predgrađa odgovorili na ovo tako silnim demonstracijama za mir, da je upravnik policije Piétri smatrao za pametno da odmah presiječe svaku dalju uličnu politiku, pod izgovorom da je pravi narod Pariza već dovoljno dao oduška svome uzdržavanom patriotizmu i svome prevelikom oduševljenju za rat.

Ma kako se razvijao rat Luja Bonaparta protiv Pruske, u Parizu je Drugom carstvu već odzvonilo. Kako je počelo, onako će se i završiti: paradijom. Ali ne zaboravimo da su vlade i vladajuće klase Evrope bile one koje su Luju Bonapartu omogućile da osamnaest godina igra okrutnu lakrdiju *restauracije carstva*.

Za Njemačku je ovaj rat odbrambeni rat. Ali ko je doveo Njemačku u položaj da se mora braniti? Ko je omogućio

---

⁴ »Marseillaise« — list republikanske ljevice: izdavao ga je u Parizu Henri Rochefort od decembra 1869. do 9. septembra 1870. Red.

Luju Bonapartu da vodi rat protiv Njemačke? *Pruska!* Bismarck je šurovao s ovim istim Lujom Bonapartom da bi razbio demokratsku opoziciju u samoj Pruskoj i da bi Njemačku priključio dinastiji Hohenzollerna. Da je Pruska izgubila bitku kod Sadove,⁵ umjesto što ju je dobila, francuski bataljoni bi, kao saveznici Pruske, preplavili Njemačku. Da li je Pruska poslije pobjede ma i za trenutak pomislila o tome da porobljenoj Francuskoj suprotstavi slobodnu Njemačku? Baš naprotiv! Ona je brižljivo čuvala urođene krasote svoga starog sistema i dodala im povrh toga još i sve trikove Drugog carstva, njegov stvarni despotizam i prividnu demokratiju, njegove političke laži i finansijske mahinacije, njegove visokoparne fraze i niske podvale. Bonapartistički režim, koji je dotle cvjetao samo na jednoj obali Rajne, dobio je time i na drugoj obali svoju sliku i priliku. A kad su stvari tako stajale, šta je drugo moglo iz toga proizići nego rat?

Ako njemačka radnička klasa dozvoli da sadašnji rat izgubi svoj strogo odbrambeni karakter i da se izrodi u rat protiv francuskog naroda, onda će i pobjeda i poraz biti podjednako kobni. Sva nesreća koja je snašla Njemačku poslije takozvanog oslobodilačkog rata,⁶ ponovo će oživjeti s pojačanom žestinom.

Ali principi Internacionale su među njemačkom radničkom klasom i suviše rasprostranjeni, i suviše su uhvatili korijena da bismo se morali plašti tako žalosnog ishoda. Glas francuskih radnika je našao odjeka u Njemačkoj. Veliki radnički zbor, održan u Braunschweigu 16. jula, izjavio je da se potpuno slaže s pariskim manifestom, odbacio je od sebe pomisao na nekakav nacionalni antagonizam prema Francuskoj i zaključio svoju rezoluciju ovim riječima: »Mi smo protivnici svih ratova, ali prije svega dinastičkih ratova ... S dubokom tugom i bolom prinuđeni smo da stupimo

---

⁵ *Bitka kod Sadove* (Češka) bila je odlučujuća bitka u Austrijsko-pruskom ratu 1866, koji se završio pobjedom Pruske nad Austrijom. *Red.*

⁶ Rat protiv Napoleona I godine 1813—1815, koji je imao za posljedicu restauraciju starog poretka i održanje feudalne razdrobljenosti u Njemačkoj. *Red.*

u odbrambeni rat kao u neizbježno zlo; ali u isto vrijeme pozivamo cjelokupnu njemačku radničku klasu da onemogući ponavljanje takve ogromne socijalne nesreće, time što će za same narode zahtijevati pravo da odlučuju o ratu i miru, i učiniti ih tako gospodarima njihove vlastite sudbine.«

U Chemnitzu je jedna skupština delegata, koji su predstavljali 50000 saksonskih radnika, jednoglasno usvojila slijedeću rezoluciju: »U ime njemačke demokratije, a naročito u ime radnika članova socijal-demokratske stranke, oglašavamo sadašnji rat za isključivo dinastički rat... S radošću prihvaćamo pruženu nam bratsku ruku francuskih radnika... Imajući u vidu parolu Međunarodnog radničkog udruženja: *»Proleter i svih zemalja, ujedinite se!«*, mi nećemo nikad zaboraviti da su radnici svih zemalja naši prijatelji, a despoti svih zemalja naši neprijatelji.«

Berlinska sekcija Internacionale također je odgovorila na Pariski manifest: »Svim srcem i dušom pridružujemo se vašem protestu... Obećavamo svečano da nas ni treštanje truba ni grmljavina topova, ni pobjeda ni poraz neće odvratiti od našeg zajedničkog djela — ujedinjenja radnika u svim zemljama.«

Neka tako bude!

U pozadini ove samoubilačke borbe nazire se mračna figura Rusije. Ne sluti na dobro to što je signal za sadašnji rat dat baš u trenutku kad je ruska vlada završila građenje svojih strategijskih željeznica i već gomila trupe u pravcu Pruta. Ma koliko da Nijemci, i s pravom, mogu računati na simpatije u svom odbrambenom ratu protiv bonapartističkog prepada, oni bi te simpatije smjesta izgubili ako bi pruskoj vladi dozvolili da zatraži, ili samo i primi, pomoć Kozaka. Neka se sjete da je Njemačka poslije svoga rata za nezavisnost protiv prvog Napoleona još desecima godina ležala pred nogama ruskog cara.

Engleska radnička klasa bratski pruža ruku i francuskim i njemačkim radnicima. Ona je čvrsto uvjerena da će — ma kako se završio predstojeći strašni rat — savez radnika svih zemalja najzad iskorijeniti ratove. Dok se službena Francuska i službena Njemačka bacaju u bratoubilačku borbu, francuski i njemački radnici šalju jedni drugima poruke

mira i prijateljstva. Sama ta velika činjenica, kojoj nema ravne u istoriji, otvara izgleda za svjetliju budućnost. Ona dokazuje da se, nasuprot starom društvu s njegovom ekonomskom bijedom i njegovim političkim bezumljem, stvara novo društvo, čiji će međunarodni princip biti — *mir*, jer će kod svakog naroda vladati isti princip — *rad*! A pionir tog novog društva jeste Međunarodno radničko udruženje.

London, 23. jula 1870.

Tekst adrese napisao K. Marx, a odobrilo Generalno vijeće Međunarodnog radničkog udruženja na sjednici od 23. jula 1870.

Stampano kao letak na engleskom, njemačkom i francuskom jeziku.

DRUGA ADRESA GENERALNOG VIJEĆA
MEĐUNARODNOG RADNIČKOG UDRUŽENJA
O FRANCUSKO-PRUSKOM RATU

*Članovima Međunarodnog radničkog udruženja
u Evropi i Sjedinjenim Državama*

U svom prvom proglasu od 23. jula mi smo rekli:

»U Parizu je Drugom carstvu već odzvonilo. Kako je počelo, onako će se i završiti: parodijom. Ali ne zaboravimo da su vlade i vladajuće klase Evrope bile one koje su Luju Bonapartu omogućile da osamnaest godina igra okrutnu lakrdiju *restauratione carstva*.«

Dakle, još prije nego što su ratne operacije i počele, mi smo na bonapartistički mjehur od sapunice gledali kao na stvar prošlosti.

Nismo se prevarili u procjeni životne sposobnosti Drugog carstva. Nismo se prevarili ni u svojoj bojazni da će rat sa njemačke strane »izgubiti svoj strogo odbrambeni karakter i izroditi se u rat protiv francuskog naroda«. Odbrambeni rat se u stvari završio predajom Luja Napoleona, kapitulacijom kod Sedana i proglašenjem republike u Parizu¹. Ali još davno prije ovih događaja, još u samom onom trenutku kad je izbila na vidjelo sva trulež bonapartističkog oružja, odlučila se pruska vojnička kamarila na osvajanje. Doduše, *lični proglas kralja Vilima na početku rata* bio je veoma neprijatna smetnja na njenom putu. On je u svojoj prijestolnoj besjedi pred sjevernonjemačkim Rajhstagom sve-

---

¹ 2. septembra francuska vojska bila je potučena kod Sedana i zarobljena zajedno s carem. 4. septembra bila je u Francuskoj proglašena republika i sastavljena nova vlada, takozvana »vlada nacionalne odbrane«. *Red.*

čano izjavio da vodi rat protiv francuskog cara, a ne i protiv francuskog naroda; 11. avgusta izdao je proglas francuskom narodu, u kome je rekao: »Car Napoleon je i na moru i na suhu napao njemački narod, koji je želio i još uvijek želi da živi u miru s francuskim narodom; ja sam preuzeo zapovjedništvo nad njemačkom vojskom *da bih odbio njegov napad, i samo razvoj ratnih događaja* primorao me je *da prekoračim granice Francuske*.« Ne zadovoljavajući se izjavom da je vrhovno zapovjedništvo nad njemačkom vojskom primio samo zato »*da odbija napade*«, Vilhelm, da bi još jače potvrdio čisto odbrambeni karakter rata, dodao je da ga je »samo razvoj ratnih događaja primorao« da prekorači granice Francuske. Defanzivni rat ne isključuje, naravno, ofanzivne operacije diktirane »razvojem ratnih događaja«.

Time se, dakle, ovaj bogobojažljivi kralj obavezao pred Francuskom i cijelim svijetom na čisto odbrambeni rat. Kako ga osloboditi tog svečanog obećanja? Režiseri ove komedije morali su da ga prikažu tako kao da on tobože protiv svoje volje popušta neodoljivom zahtjevu njemačkog naroda. Oni su odmah dali parolu liberalnoj njemačkoj buržoaziji s njenim profesorima, kapitalistima, gradskim odbornicima i novinarima. Ta buržoazija, koja je u svojim borbama za građanske slobode od 1846. do 1870. pružila dotle neviđen prizor neodlučnosti, nesposobnosti i kukavičluka, bila je, naravno, izvanredno ushićena što će kao lav njemačkog patriotizma istupiti na evropsku pozornicu. Pod prividom građanske nezavisnosti ona se pretvarala kao da pruskoj vladi nameće tajne planove baš te iste vlade. Zahtijevajući na sav glas komadanje Francuske Republike, ona je okajavala svoje dugogodišnje i gotovo religiozno vjerovanje u nepogrešivost Luja Bonaparta. Pogledajmo samo za trenutak pojedine argumente ovih valjanih patriota!

Oni se ne usuđuju tvrditi da narod u Elzasu i Lotaringiji čezne za njemačkim zagrljajem: baš naprotiv. Da bi ga kaznili zbog njegovog francuskog rodoljublja, šest dana su bez ikakve svrhe barbarski bombardirali »njemačkim« eksplozivnim granatama Strasbourg, grad kojim dominira izdvojena citadela, zapalili ga i pobili mnogo nezaštićenog stanovništva. Ali tlo tih pokrajina nekada je pripadalo davno preminulom

njemačkom carstvu. Stoga se, izgleda, moraju konfiscirati kao nezastarivo njemačko vlasništvo i tlo i ljudi koji su na njemu ponikli. Ako bi staru kartu Evrope trebalo jednom preraditi prema istorijskom pravu, onda ni u kom slučaju ne smijemo zaboraviti da je brandenburški izborni knez u svoje vrijeme, za svoje pruske posjede, bio vazal Poljske republike.

Ali, prepredeni patrioti zahtijevaju Elzas i onaj dio Lotaringije sa njemačkim govorom kao »materijalnu garanciju« protiv francuske agresije. Pošto je taj podli argument zbunio mnoge ljude slabe pameti, smatramo za svoju dužnost da se njime bliže pozabavimo.

Nema sumnje da opšta konfiguracija Elzasa, u poređenju sa suprotnom obalom Rajne, i velika tvrđava kao što je Strasbourg, otprilike na pola puta između Basela i Germersheima, veoma olakšavaju francuski upad u južnu Njemačku, a pričinjavaju znatne teškoće upadu iz južne Njemačke u Francusku. Nesumnjivo je, dalje, da bi aneksija Elzasa i dijela Lotaringije s njemačkim govorom dala južnoj Njemačkoj mnogo jaču granicu, pošto bi Njemačka onda gospodarila grebenom Vogeza u cijeloj njegovoj dužini, i tvrđavama koje štite njihove sjeverne prevoje. Ako bi i Metz bio anketiran, Francuska bi, svakako, trenutno bila lišena dviju svojih glavnih operacionih baza prema Njemačkoj, ali je to ne bi spriječilo da u Nancyju ili Verdunu stvori nove. Njemačka ima Koblenz, Mainz, Germersheim, Rastatt i Ulm, sve same operacione baze protiv Francuske, i ona se njima u ovome ratu izdašno poslužila. Pa s kakvim bi prividnim pravom ona mogla zamjerati Francuskoj što ova ima Metz i Strasbourg, jedine dvije značajnije tvrđave u toj oblasti?

Osim toga, Strasbourg ugrožava južnu Njemačku samo dotle dok je ona odvojena od sjeverne Njemačke. Od 1792. do 1795. u južnu Njemačku nikad nije bilo upada s ove strane, jer je Pruska učestvovala u ratu protiv francuske revolucije; ali čim je Pruska 1795. zaključila separadni mir i južnu Njemačku prepustila samoj sebi, počeli su, od Strasbourga kao baze, napadi na južnu Njemačku i trajali su do 1809. U stvari, *ujedinjena* Njemačka može uvijek da Strasbourg i svaku francusku armiju u Elzasu učini bezopasnom

ako sve svoje trupe koncentrira između Saarlouisa i Landaua, kao što se to dogodilo u ovome ratu, i ako ih krene naprijed ili primi bitku na putu između Mainza i Metza. Dokle god bi se glavnina njemačkih trupa nalazila tamo, svaka francuska armija koja bi pošla od Strasbourga u južnu Njemačku, otvorila bi svoj bok i komunikacije bi joj bile ugrožene. Ako je sadašnji rat išta pokazao, pokazao je kakvom lakomom se može upasti iz Njemačke u Francusku.

Ali, da govorimo pošteno, zar to nije uopšte besmislica i anahronizam kad se od vojničkih obzira stvara princip prema kome treba da se utvrđuju nacionalne granice? Ako bismo se držali toga pravila, onda bi Austrija još imala pravo na Veneciju i liniju rijeke Mincio, a Francuska na liniju Rajne radi zaštite Pariza, koji je nesumnjivo više izložen napadu sa sjeveroistoka nego Berlin s jugozapada. Ako se granice budu određivale prema vojnim interesima, onda zahtjevima neće nikada biti kraja, jer svaka vojna linija mora neminovno imati nedostataka i može se popraviti aneksijom još daljih teritorija. Osim toga, one se nikada ne mogu odrediti konačno i pravično, jer njih uvijek pobjednik nameće pobijeđenome, i prema tome one uvijek nose u sebi klicu novoga rata.

S narodima je kao i s pojedincima — tome nas uči cijela istorija. Da bi im se oduzela mogućnost napada, moraju im se oduzeti sredstva odbrane. Nije dovoljno samo uhvatiti za gušu, već valja i ubiti. Ako je ikad neki osvajač uzeo »materijalne garancije« da bi slomio snagu neke nacije, onda je to učinio Napoleon I svojim Tilzitskim mirom² i načinom kako ga je provodio protiv Pruske i ostale Njemačke. Pa ipak, nekoliko godina kasnije, njegova gigantska sila slomila se o njemački narod kao trula trska. Šta su »materijalne garancije« koje Pruska u svojim najneobuzdanijim snovima može ili smije da nametne Francuskoj, prema onima koje je Napoleon I od nje same iznudio? Ishod neće biti ni ovoga puta manje koban. Istorijska neće odmjeravati svoju odmazdu prema broju kvadratnih milja otetih od Francuske, već prema veličini zločina što je u drugoj polovici XIX vijeka ponovo oživljena *politika osvajanja*.

---

² *Tilzitski mir* bio je zaključen 1807. između Francuske i Rusije poslije poraza Pruske od strane Napoleona I. *Red.*

Ali pobornici teutonskog patriotizma kažu: ne smijete miješati Nijemce i Francuze. Nama ne treba slava, nego sigurnost. Nijemci su u suštini miroljubiv narod. Pod njihovim razboritim okriljem čak se i osvajanje pretvara od uzroka budućih ratova u zalog vječitog mira. Naravno, nisu Nijemci 1792. upali u Francusku s uzvišenim ciljem da bajo-netama uguše revoluciju XVIII vijeka! Nisu Nijemci uprljali svoje ruke podjarmljivanjem Italije, potlačivanjem Mađarske i komadanjem Poljske. Njihov današnji militaristički sistem, koji sve sposobno muško stanovništvo dijeli na dva dijela — na stalni kadar na službi i na drugi stalni kadar na odsustvu — oba podjednako obavezna na pasivnu poslušnost vladarima po milosti božjoj, takav militaristički sistem je, naravno, »materijalna garancija« svjetskog mira i krajnji cilj civilizacije! U Njemačkoj, kao i svuda, udvorice vlastodržaca truju javno mnijenje tamjanom lažljivog' samohvalisanja.

Ti se njemački patrioti tobože indigniraju kad vide francuske tvrđave Metz i Strasbourg, ali ne vide ništa zlo u ogromnom sistemu ruskih utvrđenja kod Varšave, Modlina i Ivangoroda. I dok se groze od strahota bonapartističkog upada, zatvaraju oči pred sramnim tutorstvom ruskog cara.

Kao što su 1865. Luj Bonaparte i Bismarck izmijenili obećanja, tako isto su 1870. izmijenili obećanja Gorčakov i Bismarck. Kao što se Luj Napoleon zanosio nadom da će rat od 1866. iscrpsti i Austriju i Prusku, i njega napraviti vrhovnim arbitrom nad Njemačkom, tako isto se i Aleksandar zanosio nadom da će rat od 1870. dovesti do obostranog iscrpljenja Njemačke i Francuske i njega uzdići na položaj vrhovnog arbitra nad evropskim Zapadom. Kao što je Drugo carstvo smatralo da ono i Sjevernonjemački savez ne mogu uporedo postojati, tako i autokratska Rusija mora smatrati da je ugrožava njemačko carstvo pod vodstvom Pruske. Takav je zakon starog političkog sistema. U okviru toga sistema dobitak jedne države gubitak je za drugu. Dominantni uticaj ruskog cara u Evropi potiče iz njegovog tradicionalnog uticaja na Njemačku. Može li ruski car dozvoliti takav gubitak svoga prestiža u inozemstvu u trenutku kad u samoj Rusiji vulkanske socijalne snage prijete da uzdrmaju same temelje autokratije? Moskovski listovi već pišu istim onim jezikom

kojim su pisali i bonapartistički listovi poslije rata od 1866. Vjeruju li zaista teutonski patrioti da su sloboda i mir Njemačke osigurani, ako Francusku gurnu u naručje Rusije? Ako ratna sreća, obijest uspjeha i dinastičke intrige navedu Njemačku na otimanje francuskog teritorija, onda joj ostaju otvorena samo dva puta. Ili će morati, ma šta iz toga proizišlo, da postane *otvoreno* oruđe ruske ekspanzije, ili će, poslije kratkog predaha, morati da se sprema za novi »odbrambeni« rat, i to ne za jedan od ovih u posljednje vrijeme uobičajenih »lokaliziranih« ratova, već za *rat rasa* protiv udružene slavenske i romanske rase.

Njemačka radnička klasa je ovaj rat, pošto je bilo izvan njene moći da ga spriječi, odlučno pomagala kao rat za njemačku nezavisnost i za oslobođenje Francuske i Evrope od one teške more, od Drugog carstva. Njemački industrijski radnici, zajedno sa seoskim radnicima bili su jezgra junačkih armija, ostavljajući za sobom svoje poluizgladnjele porodice. Desetkovani u bitkama izvan domovine, oni će još jednom biti desetkovani bijedom u domovini. Sada oni sa svoje strane zahtijevaju »garancije«, garancije da njihove ogromne žrtve nisu bile uzaludne, da su izvojevali slobodu, da se pobjede koje su odnijeli nad bonapartističkim armijama neće pretvoriti u poraz njemačkog naroda kao 1815. A kao prvu od tih garancija zahtijevaju oni *častan mir za Francusku i priznanje Francuske Republike*.

Centralni komitet Njemačke socijaldemokratske radničke partije objavio je 5. septembra proglas u kome je energično zahtijevao te garancije. »Mi protestiramo«, kaže se u proglasu, »protiv aneksije Elzasa i Lotaringije. I mi smo svjesni da govorimo u ime njemačke radničke klase. U zajedničkom interesu Francuske i Njemačke, u interesu mira i slobode, u interesu zapadne civilizacije protiv istočnjačkog barbarstva, njemački radnici neće mirno trpjeti aneksiju Elzasa i Lotaringije... Mi ćemo stajati vjerno uz svoje drugove, radnike svih zemalja, za zajedničku međunarodnu stvar proletarijata!«

Na nesreću, mi ne možemo računati sa njihovim neposrednim uspjehom. Ako francuski radnici usred mira nisu mogli zaustaviti napadača, zar njemački radnici imaju više

izgleda da će usred zveketa oružja zadržati pobjednika? Proglas njemačkih radnika zahtijeva predaju Luja Bonaparta Francuskoj Republici kao običnog zlikovca. Njihovi vlastodršci, naprotiv, trude se svim silama da ga opet ustoliče u Tuilerijama kao najpodesnijeg čovjeka da upropasti Francusku. Bilo kako bilo, istorija će pokazati da njemačka radnička klasa nije stvorena od istog savitljivog materijala kao njemačka buržoazija. Ona će učiniti svoju dužnost.

Kao i ona, pozdravljamo i mi uspostavljanje republike u Francuskoj, ali u isto vrijeme muče nas slutnje koje će se, nadajmo se, pokazati kao neosnovane. Ova republika nije oborila prijestolje, već je samo zauzela njegovo upražnjeno mjesto. Ona nije proglašena kao socijalna tekovina, već kao nacionalna odbrambena mjera. Ona je u rukama privremene vlade, sastavljene dijelom od notornih orleanista, dijelom od buržoaskih republikanaca, a među ovima ima ih nekoliko na kojima je junski ustanak od 1848. ostavio neizbrisivu ljagu. Podjela rada među članovima te vlade ne obećava mnogo dobra. Orleanisti su se dočepali najjačih pozicija — vojske i policije, dok su tobožnjim republikancima pripali položaji sa kojih mogu samo mlatiti praznu slamu. Nekoliko prvih koraka ove vlade dokazuje prilično jasno da je ona od carstva naslijedila ne samo gomilu ruševina već i njegov strah od radničke klase. Ako, u ime republike, neumjerenim frazama obećavaju nemoguće stvari, nije li to možda zato da se izazove zahtjev za jednom »mogućom« vladom? Ne namjeravaju li neki od njenih buržoaskih grobara da se posluže republikom samo kao prelaznim stanjem i mostom k orleanističkoj restauraciji?

Prema tome francuska radnička klasa nalazi se u izvanredno teškom položaju. Svaki pokušaj da se nova vlada obori u sadašnjoj krizi kad neprijatelj gotovo već kuca na vrata Pariza, bio bi očajnička ludost. Francuski radnici moraju vršiti svoju građansku dužnost; ali u isto vrijeme oni ne smiju dozvoliti da na njih utiču nacionalne *uspomene* iz 1792, kao što su francuski seljaci dozvoliti da ih obmanu nacionalne *uspomene* na Prvo carstvo. Oni ne treba da ponavljaju prošlost, već da izgrađuju budućnost. Neka mirno i odlučno iskoriste sredstva koja im pruža republikanska sloboda, da provedu organizaciju svoje vlastite klase. To

će im dati novu herkulovsku snagu za preporod Francuske i za naš zajednički zadatak — oslobođenje proletarijata. Od njihove snage i mudrosti zavisi sudbina republike.

Engleski radnici već su poduzeli mjere da zdravim pritiskom spolja savladaju neraspoloženje svoje vlade da prizna Francusku Republiku³. Ovim sadašnjim oklijevanjem engleska vlada namjerava, vjerovatno, da zagladi antijakobinski rat od godine 1792, kao i raniju nepriličnu žurbu kojom je priznala Napoleonov državni udar. Osim toga, engleski radnici zahtijevaju od svoje vlade da se ona svim silama usprotivi komadanju Francuske, dok je jedan dio engleske štampe toliko bestidan da to komadanje iz svega glasa zahtijeva. To je ona ista štampa koja je dvadeset godina kovala u zvijezde Luja Bonaparta kao providenje Evrope i mahnito odobravalala pobunu američkih vlasnika robova.⁴ I danas, kao i onda, ona lomi koplja za vlasnike robova.

Neka sekcije *Međunarodnog radničkog udruženja* pozovu radničku klasu u svim zemljama na akciju. Ako radnici zaborave svoju dužnost, ako ostanu pasivni, onda će sadašnji strahoviti rat biti samo preteča još strašnijih međunarodnih sukoba i dovešće u svakoj zemlji gospodare mača, zemlje i kapitala do novih trijumfa nad radnicima.

Vive la République!

Tekst adrese napisao K. Marx, a odobrilo Generalno vijeće Međunarodnog radničkog udruženja na sjednici od 9. septembra 1870.

Štampano kao letak na engleskom, njemačkom i francuskom jeziku.

---

³ Riječ je o velikoj kampanji mitinga, povedenoj u Engleskoj među radnicima na inicijativu Marxa i Generalnog vijeća I Internacionale radi priznanja Francuske Republike. *Red.*

⁴ Za vrijeme građanskog rata u Americi (1861—1865) između industrijskog Sjevera i plantažnog robovlasničkog Juga, engleska buržoaska štampa stala je na stranu Juga, tj. na stranu vlasnika robova. *Red.*

ADRESA GENERALNOG VIJEĆA
MEĐUNARODNOG RADNIČKOG UDRUŽENJA
O GRAĐANSKOM RATU U FRANCUSKOJ 1871.

*Svima članovima Udruženja u Evropi
i Sjedinjenim Državama*

4. septembra 1870, kada su pariski radnici proglasili republiku, koju je gotovo istog trenutka jednodušno pozdravila cijela Francuska, jedna klika častohlepnih advokata, na čelu s Thiersom kao državnikom i Trochujem kao generalom, zavládala je Gradskom vijećnicom. Ti ljudi su tada bili prožeti tako fanatičnom vjerom u to da je Pariz pozvan da u svim epohama istorijskih kriza predstavlja Francusku, da im se činilo dovoljno ako pokažu svoje istekle mandate poslanikâ Pariza, pa da ozakone svoje uzurpirane titule upravljača Francuske. U svojoj Drugoj adresi o posljednjem ratu, pet dana poslije izbijanja na površinu ovih ljudi, rekli smo vam ko su oni. Međutim je Pariz, u buri iznenađenja, dok su se istinske vođe radničke klase još nalazile u Bonapartovim tamnicama, a Prusi već marširali prema njemu, ipak dozvolio da ti ljudi prigrabe državnu vlast, ali samo pod izričitim uvjetom da se tom državnom vlašću posluže isključivo u cilju nacionalne odbrane. Ali Pariz nije mogao biti branjen ako se njegova radnička klasa ne naoruža, ne pretvori u upotrebljivu ratnu silu i njeni redovi ne obuču u samom ratu. Međutim, naoružati Pariz značilo je naoružati revoluciju. Pobjeda Pariza nad pruskim napadačem značila bi pobjedu francuskih radnika nad francuskim kapitalistima i njihovim državnim parazitima. U toj dilemi između nacionalne dužnosti i klasnog interesa, vlada nacionalne odbrane nije ni za trenutak oklijevala da se pretvori u vladu nacionalne izdaje.

Prvi korak koji je ona učinila bio je da pošalje Thiersa na putešestvije na sve evropske dvorove, da bi isprosjačio posredovanje, nudeći da će republiku zamijeniti kraljem. Četiri mjeseca poslije početka opsade, kad su mislili da je došao trenutak da se kaže prva riječ o kapitulaciji, obratio se Trochu, u prisustvu Julesa Favrea i drugih svojih kolega, sakupljenim pariskim merovima ovim riječima:

»Prvo pitanje koje su mi moje kolege postavile već 4. septembra uveče bilo je: može li Pariz s nekim izgledom na uspjeh, izdržati opsadu pruske vojske? Ja nisam oklijevao da dam negativan odgovor. Neki od mojih ovdje prisutnih kolega potvrdiće da govorim istinu i da nisam promijenio svoje mišljenje. Ja sam im rekao, istim ovim riječima, da bi, ovako kako stvari stoje, pokušaj da se Pariz drži protiv pruske opsade bio ludost. Bez sumnje, dodao sam, to bi bila herojska ludost; ali ipak ništa drugo... Događaji (kojima je on sam upravljao) nisu utjerali u laž ova moja predviđanja.« Gospodin Corbon, jedan od prisutnih merova, kasnije je objelodanio ovaj divni mali govor generala Trochuja.

Dakle: iste one večeri kad je republika proglašena, Trochujevim kolegama je bilo poznato da je njegov »plan« kapitulacija Pariza. Da je nacionalna odbrana bila nešto više nego samo izgovor za ličnu vlast Thiersa, Favrea i kompanije, — skorojevići od 4. septembra dali bi ostavku već 5. septembra, upoznali bi narod Pariza s Trochujevim »planom« i pozvali bi ga da ili odmah kapitulira ili da uzme svoju sudbinu u svoje ruke. Umjesto toga ove sramne varalice su zaključile da izliječe Pariz od herojske ludosti glađu i krvlju i da ga u međuvremenu vuku za nos razmetljivim proglasima, kao npr.: »Trochu, guverner Pariza, neće nikad kapitulirati!«, a Jules Favre, ministar vanjskih poslova, »neće ustupiti ni jednu stopu našeg teritorija i ni jedan kamen naših tvrđava«. U jednom svom pismu Gambetti ovaj isti Jules Favre priznaje da se oni nisu »branili« od pruskih vojnika, već od pariskih radnika. Za vrijeme čitavog trajanja opsade, bonapartistički razbojnici, kojima je Trochu mudro bio povjerio komandu nad pariskom armijom, zbijali su u svojoj povjerljivoj prepisci sramne šale na račun očigledne komedije odbrane. (Vidi, na primjer, prepisku između Alphonsa Simona, Guidoa, vrhovnog komandanta artiljerije pariske armije,

nosioca velikog krsta Legije časti, i Susanea, divizijskog generala artiljerije, koju je Komuna objavila u »Journal Officiel«^{1.}) Najzad, 28. januara 1871, varalice su odbacile masku. S pravim junaštvom krajnjeg samoponiženja vlada nacionalne odbrane pojavila se prilikom kapitulacije Pariza kao vlada Francuske sastavljena od Bismarckovih zarobljenika, u ulozi toliko niskoj, da je čak i Luj Napoleon u Sedanu ustuknuo pred njom. Prilikom svoga divljeg bijega u Versailles, poslije događaja od 18. marta, »kapitulanti« su ostavili u Parizu pismene dokaze o svojoj izdaji. Da bi uništili te dokaze, kaže Komuna u jednom od svojih proglašenja provincijama, »ovi ljudi ne bi prezali od toga da Pariz pretvore u gomilu ruševina natopljenju morem krvi«.

Neki od rukovodećih članova vlade nacionalne odbrane imali su uz to još sasvim naročite lične razloge da stvar dovedu do takvog završetka.

Odmah po zaključenju primirja g. Millière, jedan od pariskih poslanika u Nacionalnoj skupštini, sad strijeljan po izričnoj naredbi Julesa Favrea, objavio je niz autentičnih sudskih dokumenata kao dokaz da je Jules Favre, živeći u divljem braku sa ženom nekog pijanice koji se nalazio u Alžiru, godinama vršio vrlo drske falsifikate i uspio da se, u ime djece iz svoga divljeg braka, dočepa velikog nasljedstva i da se obogati, i da je u parnici koju su povelili zakoniti nasljednici izbjegao izobličenje samo zahvaljujući blagonaklonosti bonapartističkih sudova. Kako se ovi neumitni sudski dokumenti nisu mogli ukloniti s ovoga svijeta nikakvom govorničkom vještinom, svejedno od koliko konjskih snaga, Jules Favre je prvi put u životu zašutio i šuteći sačekao da počne građanski rat da bi onda bjesomučno napao stanovnike Pariza kao bandu odbjeglih robijaša koja se otvoreno pobunila protiv porodice, religije, reda i vlasništva. I taj isti falsifikator, tek što je bio došao na vlast, odmah je poslije 4. septembra sa saosjećanjem pustio na slobodu Pica i Tailefferta, koji su čak za vrijeme carstva bili osuđeni za falsifikat u vezi sa skandaloznom aferom lista »Etendard«. Jedan od te blagorodne gospode, Taileffert bio je toliko dr-

---

¹ »*Journal Officiel de la République Française*« — organ vlade Pariske komune, izlazio od 19. marta do 24. maja 1871. u Parizu. Red.

zak da je za vrijeme Komune došao u Pariz, gdje je odmah bio ponovo zatvoren; na to je Jules Favre s govornice Nacionalne skupštine uzviknuo da Parižani puštaju sve robijaše na slobodu.

Ernest Picard, taj Joe Miller² vlade nacionalne odbrane, koji je sam sebe imenovao za ministra finansija republike, pošto se uzalud trudio da postane ministar unutrašnjih poslova za vrijeme carstva — brat je nekog Arthura Picarda koji je kao varalica bio izbačen iz pariske burze (vidi izvještaj uprave pariske policije od 13. jula 1867) i na osnovi vlastitog priznanja bio osuđen što je kao direktor jedne podružnice Société Générale, ulica Palestro br. 5, izvršio krađu sume od 300000 franaka (vidi izvještaj uprave policije od 11. decembra 1868). Toga Arthura Picarda postavio je Ernest Picard za urednika svoga lista »Electeur libre«. Dok je obična vrsta burzijanaca bila zavaravana službenim lažima toga ministarskog lista, Arthur Picard je za to vrijeme trčao tamo-amo od ministarstva finansija do burze, da bi tamo unovčio poraze francuske vojske. Cjelokupna poslovna prepiska ova dva divna brata pala je Komuni u ruke.

Jules Ferry, prije 4. septembra advokat praznih džepova, uspio je da, kao mer Pariza, za vrijeme opsade napravi imetak na račun gladovanja naroda. Dan kada on bude morao da odgovara zbog svog vršljanja, biće i dan njegove osude.

Dakle, ovi ljudi mogli su naći svoje tickets-of-leave³ samo na razvalinama Pariza; oni su bili pravi ljudi kakvi su Bismarcku bili potrebni. Malo hokus-pokusa i Thiers, dotle potajni sufler vlade, pojavio se sad na njenom čelu, sa ticket-of-leave-ljudima kao ministrima.

Thiers, taj nakazni patuljak, očaravao je više od pola

---

² U njemačkom izdanju — Karl Vogt, u francuskom — Falstaff. *Joe Miller* je poznati engleski glumac u XVIII vijeku. *Karl Vogt* je njemački buržoaski demokrat koji je postao agent Napoleona III. *Falstaff* je u Shakespeareovim dramskim djelima tip hvalisavca i prepredenjaka. *Red.*

³ U Engleskoj se zločincima, pošto su već izdržali veći dio kazne, daju često isprave o otpuštanju, s kojima oni mogu živjeti na slobodi, ali pod policijskim nadzorom. Takve isprave nazivaju se tickets-of-leave (otpusnice), a ovako otpušteni — ticket-of-leave men. *Engelsova napomena njemačkom izdanju od 1871.)*

vijeka francusku buržoaziju, jer je on najsavršeniji idejni izraz njene vlastite klasne pokvarenosti. Prije nego što je postao državnik, već je dokazao svoj talent u laganju kao historičar. Hronika njegova javnog života jest istorija nesreća Francuske. Povezan prije 1830. s republikancima, dočepao se on za vrijeme Luja Filipa ministarskog položaja na taj način što je izdao svoga zaštitnika Laffittea. Kralju se do-dvorio podstrekavanjem ulične rulje na ispade protiv sve-štenstva, za vrijeme kojih su bili opljačkani crkva Saint-Germain-l'Auxerrois i nadbiskupski dvorac, i svojim pona-šanjem prema vojvotkinji od Berryja, kod koje je igrao ulogu u isto vrijeme ministra-špijuna i tamničke babice. Pokolj republikanaca u ulici Transnonain i poslije toga do-neseni sramni septembarski zakon protiv štampe i prava udruživanja bili su *njegovo* djelo. U martu 1840, kad se opet pojavio kao predsjednik vlade, zapanjio je Francusku svo-jim planom o utvrđivanju Pariza. Republikancima, koji su taj plan oglasili podmuklom zavjerom protiv slobode Pariza, on je u parlamentu odgovorio:

»Kako! Vi mislite da bi utvrđenja ikad mogla da ugroze slobodu! Vi, prije svega, time klevetate svaku vladu, pretpo-stavljajući da bi ona jednog dana mogla pokušati da se održi pomoću bombardiranja prijestolnice... Takva vlada bi po-slije svoje pobjede bila sto puta nemogućnija nego prije nje.« Zaista, nijedna vlada se ne bi nikad usudila da Pariz bombardira sa forova, osim one vlade koja je te iste forove prije toga predala Prusima.

Kada se kralj Bomba⁴ u januaru 1848. ogledao na Pa-lermu, opet se Thiers, koji tada već odavno nije više bio ministar, digao u parlamentu i rekao: »Gospodo, poznato vam je šta se događa u Palermu. Svi se vi grozite od užasa (u parlamentarnom smislu) kad čujete da je jedan veliki grad punih 48 sati bombardiran — i to od koga? Od nekog stranog neprijatelja, koji se koristi ratnim pravom? Ne, gospodo, već od vlastite vlade. A zašto? Zato što je taj ne-sretni grad tražio svoja prava. I za traženje svojih prava bio je 48 sati bombardiran... Dozvolite mi da apeliram na

---

⁴ Nadimak koji je dobio napuljski kralj Ferdinand II zbog žestokog bombardiranja Palerma i Messine 1848. *Red.*

javno mnijenje Evrope. Ustati i možda s najviše govornice Evrope gromko progovoriti nekoliko riječi (zaista, riječi!) negodovanja protiv takvih djela, to znači učiniti uslugu čovječanstvu... Kad je regent Espartero, koji je bio zaslužan za svoju zemlju (što Thiers nikad nije bio), namjeravao da bombardira Barcelonu, da bi ugušio ustanak, tada se sa svih strana svijeta digao opšti krik negodovanja.»

Osamnaest mjeseci kasnije Thiers je bio među najvatrenijim braniocima bombardiranja Rima od strane francuske vojske. Izgleda da je pogreška kralja Bombe bila u stvari samo u tome što je on svoje bombardiranje ograničio na 48 sati.

Nekoliko dana prije februarske revolucije, ljuteći se zbog toga što ga je Guizot za toliko vremena bio maknuo s položaja i državnih jaslara, a nanjušivši u zraku približavanje nekog komešanja u narodu, Thiers je onim lažnoherojskim stilom, zbog koga je dobio nadimak »Mirabeau-mouche⁵, izjavio u parlamentu:

»Ja pripadam partiji revolucije, ne samo u Francuskoj nego i u Evropi. Ja želim da vlada revolucije ostane u rukama umjerenih ljudi;... ali ako bi ova vlada došla u ruke plahovitih ljudi, pa čak i u ruke radikala, ja zato ipak neću napustiti svoju stvar. Ja ću uvijek pripadati partiji revolucije.«

Februarska revolucija je došla. I umjesto da Guizotovu vladu zamijeni Thiersovom, kako je to taj patuljak zamišljao, ona je otjerala Luja Filipa i uspostavila republiku. Prvog dana narodne pobjede Thiers se brižljivo krio, zaboravljajući da ga prezir radnika štiti od njihove mržnje. Pa ipak, sa svojom legendarnom hrabrošću, on je i dalje izbjegavao pozornicu javnog života, sve dok je junska krvoprolića⁶ nisu raščistila za akciju njegova stila. Tada je on postao vodeća ličnost Stranke reda i njene parlamentarne republike, toga anonimnog interegnuma, za vrijeme kojega su sve suparničke stranke vladajuće klase šurovale jedna s drugom radi ugnjetavanja naroda, i jedna protiv druge da bi svaka od njih uspostavila svoju vlastitu monarhiju. I onda, kao

---

⁵ »Mirabo-muha«. *Red.*

⁶ Misli se na ugušivanje janskog ustanka pariskog proletarijata 1848. *Red.*

i sad, Thiers je optuživao republikance da su oni jedina smetnja učvršćivanja republike; onda, kao i sada, on je govorio republici kao što je krvnik govorio Don Carlosu: »Ja ću te ubiti, ali za tvoje dobro«. Sad, kao i onda, on će morati da već sutradan po svojoj pobjedi uzvikne: »L'Empire est fait!« — carstvo je stvoreno. Uprkos svojinu licemjernim propovijedima o »potrebnim slobodama« i svojoj kivnosti na Luja Bonaparta, koji ga je namagarčio i izbacio parlamentarizam, — a ovaj patuljak bio je svjestan da se izvan umjetne atmosfere parlamentarizma pretvara u nulu, — uprkos svemu tome Thiers je imao svoje prste u svim sramnim djelima Drugog carstva, počevši od okupacije Rima od strane francuskih trupa, pa do rata protiv Pruske; on je podbadao na taj rat žestoko napadajući njemačko jedinstvo, i to ne kao masku za prikrivanje pruskog despotizma, već kao povredu stečenog prava Francuske na njemačku neslogu. Dok je ovaj patuljak volio da pred licem Evrope maše mačem Napoleona I, i postavši u svojim istorijskim radovima čistač njegovih čizama, njegova vanjska politika kulminirala je uvijek u krajnjim ponižavanjima Francuske, od Londonskog sporazuma 1840. do pariske kapitulacije 1871. i do današnjeg građanskog rata, u kome on, s visokim odobrenjem Bismarckovim, zarobljenike od Sedana i Metza goni protiv Pariza. Uprkos gipkosti svoga talenta i promjenljivosti svojih ciljeva, Thiers se cijelog svog života držao najkruće rutine. Jasno je da su njemu dublja strujanja modernog društva za- uvijek morala ostati skrivena; ali njegov mozak, čija se sva životna snaga pretočila u jezik, nije mogao da shvati čak ni najopipljivije promjene na društvenoj površini. Tako njemu nikada nije dosadilo da svako skretanje od zastarjelog francuskog protekcionističkog sistema žigoše kao oskvrnjivanje svetinje. Kao ministar Luja Filipa napadao je željeznice kao luđačku himeru; za vrijeme Luja Bonaparta, nalazeći se u opoziciji, žigosao je kao oskvrnjivanje svaki pokušaj da se reformira truli francuski vojni sistem. Nikad u svojoj dugoj političkoj karijeri nije poduzeo ni jednu jedinu, ma i najmanju mjeru od praktične koristi. Thiers je bio dosljedan samo u svojoj pohlepnosti za bogatstvom i u svojoj mržnji prema ljudima koji proizvode to bogatstvo. Na svoj prvi ministarski položaj pod Lujem Filipom

stupio je siromašan kao Job, a napustio ga je kao milionar. Kad je za vrijeme svog posljednjeg ministrovanja pod spomenutim kraljem (od 1. marta 1840) u parlamentu bio javno optužen zbog pronevjera, on se zadovoljio time da odgovori prolivanjem suza — artikal s kojim je bio isto tako izdašan kao i Jules Favre ili ma koji drugi krokodil. U Bordeauxu, 1871, prvi njegov korak za spasavanje Francuske od neposredne finansijske propasti bio je da sam sebe obdari sa tri miliona godišnje; to je bila prva i posljednja riječ one »štedljive republike« koju je on svojim pariskim biračima stavio u izgled godine 1869. Jedan njegov raniji kolega iz parlamenta od 1830, i sam kapitalist, a ipak požrtvovan član Pariske komune, gospodin Beslay, nedavno je u jednom javnom proglasu poručio Thiersu: »Porobljavanje rada od strane kapitala bilo je uvijek kamen temeljac vaše politike, i otkako vidite republiku rada u pariskoj Vijećnici, vi ne prestano dovikujete Francuskoj: To su zločinci!« — Majstor za sitne državničke nitkovluka, virtuoz u vjerolomstvu i izdajstvu, vještak u svima niskim lukavstvima, podmuklim trikovima i podlim prevarama parlamentarne partijske borbe; uvijek spreman da potpiri revoluciju kad ga potisnu s položaja, a da je uguši u krvi kad je on na državničkom kormilu; s klasnim predrasudama umjesto ideja, s taštinom umjesto srca, s privatnim životom tako sramnim kao što mu je javni život podao — on čak ni sada, kad igra ulogu nekog francuskog Sule, ne može da ne podvuče odvratnost svojih djela svojom smiješnom razmetljivošću.

Kapitulacija Pariza, koja je Prusima predala ne samo Pariz već i cijelu Francusku, bila je završni čin dugotrajnog izdajničkog šurovanja s neprijateljem, s kojim su uzurpatori od 4. septembra, kako je to Trochu sam rekao, počeli još tog istog dana. S druge strane, ona je bila početak građanskog rata koji su uzurpatori sada, s pomoću Pruske, imali da vode protiv republike i Pariza. Već u samom tekstu kapitulacije bila je postavljena klopka. U to vrijeme bilo je više od jedne trećine zemlje u rukama neprijatelja, glavni grad bio je odsječen od pokrajina, sve komunikacije bile su u neredu. U takvim prilikama bilo je nemoguće, bez dovoljno pripreme, izabrati jedno stvarno predstavništvo Francuske. Baš zbog toga je kapitulacija postavila uvjet da se u roku

od osam dana ima izabrati Nacionalna skupština, tako da je vijest da se imaju izvršiti izbori u mnoge dijelove Francuske stigla tek uoči samih izbora. Pored toga, ova skupština je, prema jednom izričitom članu ugovora o kapitulaciji, imala da bude birana jedino u cilju da odlučuje o ratu ili miru i da eventualno zaključi ugovor o miru. Narod je morao osjetiti da uvjeti primirja onemogućavaju produženje rata, i da su za potvrđenje mira, nametnutog od strane Bismarcka, najgori ljudi u Francuskoj upravo najbolji. Ali ne zadovoljavajući se tim mjerama opreznosti, Thiers je, još prije nego što je tajna primirja objavljena Parižanima, krenuo na izborni put po unutrašnjosti, da bi tamo povratio iz mrtvih legitimističku stranku, koja je sad zajedno s orleanistima imala da zauzme mjesto bonapartista koji su u tom momentu bili onemogućeni. On se nije plašio legitimista. Kao vlada moderne Francuske oni nisu bili mogući, pa zato nimalo opasni kao suparnici; koja je stranka predstavljala poželjnije oruđe kontrarevolucije nego stranka čija se djelatnost, po riječima samog Thiersa (u parlamentu, 5. januara 1833) »ograničavala uvijek na tri sredstva: stranu najezdu, građanski rat i anarhiju«? No legitimisti su ozbiljno vjerovali u dolazak svoga dugo očekivanog unazad okrenutog hiljadugodišnjeg carstva. Eto, čizma strane najezde gazi Francusku; palo je i jedno carstvo i zarobljen jedan Bonaparte; i tu su opet i oni sami. Očigledno se točak istorije okrenuo unazad od Chambre introuvable iz godine 1816. U skupštinama republike od 1848. do 1851. legitimiste su zastupali njihovi obrazovani i izvježbani parlamentarni vođe; a sad su nagrnuli obični pripadnici njihove stranke — Pursonjaki⁷ iz cijele Francuske.

Čim se u Bordeauxu sastala ova skupština »šljivara«,⁸ Thiers je poslanicima objasnio da odmah, čak i bez formalne parlamentarne debate, imaju da pristanu na preliminarne uvjete mira kao jedini uvjet pod kojim će im Pruska dozvo-

---

⁷ *Pursonjak* (Pourceaugnac) junak jedne Molièrove komedije, tip zatucanog i ograničenog malog seoskog plemića. *Red.*

⁸ Kad je 12. februara 1871. u Bordeauxu otvorena Nacionalna skupština, ona se sastojala u većini od monarhista (od 750 poslanika — 450 monarhista) — predstavnika sitnog plemstva i reakcionarnih slojeva grada i sela. Otuda naziv »skupština šljivara«.

liti da započnu rat protiv republike i njene tvrđave — Pariza. Kontrarevolucija zaista nije imala vremena za gubljenje. Drugo carstvo je bilo više nego udvostručilo državni dug, a velike gradove uvalilo u teške municipalne dugove. Rat je u strahovitoj mjeri povišio obaveze nacije i nemilosrdno upropastio izvore njenih prihoda. Da propast bude potpuna, tu je bio još i pruski Shylock⁹ sa svojom priznanicom za izdržavanje pola miliona njegovih vojnika na francuskom tlu i zahtjevom da mu se plati ratna odšteta od pet milijardi i pet procenata interesa na svaku neplaćenu ratu. Ako da plati ovaj račun? Prisvajači bogatstva mogli su se nadati da će troškove rata, koji su oni sami izazvali, samo nasilnim obaranjem republike moći prebaciti na leđa proizvođača toga bogatstva. I tako je baš neizmjerena upropašćenost Francuske poticala ove rodoljubive predstavnike zemljoposjeda i kapitala da pred očima i pod pokroviteljstvom osvajača vanjski rat dopune građanskim ratom, pobunom robovlasnika.

Toj zavjeri stajala je na putu velika prepreka — Pariz. Razoručati Pariz — bio je prvi uvjet uspjeha. I zato je Thiers pozvao Pariz da položi oružje. Zatim su Pariz počeli da izazivaju: skupština »šljivara« istupila je bijesnim protiv-republikanskim demonstracijama, a Thiers svojim dvosmišlenim izjavama o zakonitosti republike; Parizu su prijetili da će mu smaći glavu i da on više neće biti prijestolnica Francuske (*décapiter et décapitaliser*); orleanisti su bili imenovani za poslanike; Dufaureovi zakoni o dospjelim mjenicama i zakupnini stana prijetili su da će upropastiti trgovinu i industriju Pariza; Pouyer-Quertier je udario porez od dva santima na svaki primjerak bilo kakve štampane stvari; Blanqui i Flourens su osuđeni na smrt; republikanski listovi su zabranjeni; Nacionalna skupština premještena u Versailles; obnovljeno je opsadno stanje koje je proglasio Palicao, a koje je 4. septembra bilo ukinuto; Vinoy, junak 2. decembra, imenovan je za guvernera Pariza, bonapartistički žandarm Valentin za upravnika policije, a general-jezuit D'Aurelle de Paladines za vrhovnog komandanta pariske Nacionalne garde.

---

⁹ *Shylock* — tip lihvara u Shakespeareovoj drami »Mletački trgovac. *Red.*

A sad imamo da uputimo jedno pitanje gospodinu Thiersu i gospodi iz vlade nacionalne odbrane, njegovim pomoćnicima. Poznato je da je Thiers preko svog ministra finansija, gospodina Pouyer-Quertiera, zaključio zajam od dvije milijarde. Je li istina ili nije:

1) da je taj posao napravljen tako da je za privatne džepove Thiersa, Julesa Favrea, Ernesta Picarda, Pouyer-Quertiera i Julesa Simona osigurana provizija od više stotina miliona, i

2) da je novac imao da bude isplaćen tek poslije »umirenja« Pariza?

U svakom slučaju, u toj stvari mora da je bilo nešto vrlo hitno, jer su Thiers i Jules Favre, bez ikakva stida, u ime većine Bordoske skupštine tražili da pruske trupe smjesta zaposjednu Pariz. Međutim, to nije ulazilo u Bismarckove planove, kako je on to, po svom povratku u Njemačku, podrugljivo i javno, rekao zadivljenim frankfurtskim filistrima.

II

Naoružani Pariz bio je jedina ozbiljna prepreka na putu kontrarevolucionarne zavjere. Trebalo je dakle razoružati Pariz. U tom pitanju Bordoska skupština bila je sušta iskrenost. Da se i nije dovoljno glasno čula bijesna rika njenih »šljivara«, sama činjenica da je Thiers predao Pariz u ruke trijumvirata — Vinoya, decembarskog ubojice, Valentina, bonapartističkog žandarma, i D'Aurella de Paladinesa, generala-jezuite — otklonila bi i posljednju sumnju. Ali dok su zavjerenici drsko isticali pravi cilj razoružanja Pariza, dotle su Pariz pozivali na predaju oružja pod izgovorom koji je bio najočiglednija, najbestidnija laž. Artiljerija pariske Nacionalne garde, rekao je Thiers, pripada državi i mora biti vraćena državi. U stvari, bilo je ovako: od samog dana kapitulacije, kada su Bismarckovi zarobljenici potpisali predaju Francuske ali za sebe lično isposlovali brojno jaku tjelesnu gardu s otvorenom namjerom da zaplaše Pariz — od tog dana Pariz je bio na oprezu. Nacionalna garda se reorganizirala i povjerila je svoje vrhovno vodstvo jednom Centralnom komitetu, izabranom od cjelokupnog sastava garde, izu-

zev nekoliko ostataka starih bonapartističkih odreda. Uoči ulaska Prusa u Pariz, Centralni komitet je poduzeo mjere da na Montmartre, Belleville i La Vilette prenese topove i mitraljeze, koje su kapitulanti izdajnički ostavili baš u onim dijelovima Pariza koje su Prusi imali da zaposjednu, ili u blizini tih dijelova. Ta je artiljerija bila nabavljena od priloga same Nacionalne garde. Prilikom kapitulacije od 28. januara službeno priznata kao njeno privatno vlasništvo, ona je kao takva bila izuzeta od opće predaje državnog oružja pobjediocu. A Thiersu je u tolikoj mjeri nedostajao ma kakav, pa i najprovidniji izgovor da bi mogao otpočeti rat protiv Pariza, da je morao da pribjegne ovoj sramnoj laži da je artiljerija Nacionalne garde državno vlasništvo!

Oduzimanje artiljerije imalo je očevidno da posluži samo kao uvod u opće razoružanje Pariza, a time i u razoružanje revolucije od 4. septembra. Ali je ta revolucija bila postala zakoniti državni oblik Francuske. Republika, njeno djelo, priznata je od strane pobjednika u uvjetima kapitulacije. Poslije kapitulacije priznale su je sve strane sile: u njeno ime bila je sazvana i Nacionalna skupština. Pariska radnička revolucija od 4. septembra bila je jedina pravna osnova Nacionalne skupštine u Bordeauxu i njene izvršne vlasti. Da nije bilo 4. septembra, Nacionalna skupština bi odmah morala da ustupi mjesto zakonodavnom tijelu izabranom 1869. godine na osnovi općeg prava glasa pod francuskom, a ne pod pruskom vlašću, koje je revolucija silom rastjerala. Thiers i njegova banda, da se spasu od puta u Cayenne,¹⁰ morali bi da pregovaraju o propusnici koju bi im potpisao Luj Bonaparte. Nacionalna skupština, sa svojom pismenom punomoći da ugovori uvjete mira s Pruskom, bila je samo jedna epizoda one revolucije čije je pravo oličenje još uvijek bio naoružani Pariz; isti onaj Pariz koji je tu revoluciju započeo, koji je za ljubav revolucije izdržao petomjesečnu opsadu s njenim strahotama gladi, i koji je produžavanjem svoga otpora, uprkos Trochujevu »planu«, stvorio podlogu za uporni odbrambeni rat u provincijama. I sad je Pariz imao ili da položi oružje na uvredljivi zahtjev

---

¹⁰ *Cayenne* je glavni grad Francuske Gijane u Južnoj Americi. To je mjesto izgnanstva i izdržavanja robije. *Red.*

buntovnih bordoskih robovlasnika, i da prizna da njegova revolucija od 4. septembra ne znači ništa više nego samo jednostavan prenos državne vlasti s Luja Bonaparta na njegove kraljevske suparnike; ili je imao da istupi kao požrtvovni prvoborac Francuske koja se nije mogla spasiti od propasti i koja se nije mogla preporoditi bez revolucionarnog rušenja političkih i društvenih uvjeta koji su stvorili Drugo carstvo i pod njegovom zaštitom bili dozreli do krajnje truleži. Pariz, iznuren petmesečnim gladovanjem, nije ni za trenutak oklijevao. On se junački odlučio da izdrži sve opasnosti otpora protiv francuskih zavjerenika, i pored toga što su pruski topovi s njegovih vlastitih forova bili upereni u njega. Ali ipak je Centralni komitet, gnušajući se građanskog rata u koji su htjeli da natjeraju Pariz, ostao u odbrambenom stavu, uprkos provokacijama od strane Skupštine, uprkos samovlasnim zahtjevima izvršne vlasti, uprkos ugrožavajućoj koncentraciji trupa u Parizu i oko njega.

Thiers je započeo građanski rat, poslavši Vinoya na čelu gomile policajaca i nekoliko linijskih pukova u noćni pohod na Montmartre, da se tamo iznenadnim napadom dočepa artiljerije Nacionalne garde. Poznato je kako je ovaj pokušaj propao zbog otpora Nacionalne garde i bratimljenja trupa s narodom. D'Aurelle de Paladines već je unaprijed bio štampao svoj izvještaj o pobjedi, a Thiers je bio spremio plakate koji su imali da objave njegove mjere za izvršenje državnog udara. Sad je i jedno i drugo moralo biti zamijenjeno Thiersovim proglasima, u kojima on saopćava svoju velikodušnu odluku da Nacionalnoj gardi ostavi njeno oružje kojim će se ona, u šta on ne sumnja, rekao je, priključiti vladi protiv buntovnika. Od ukupno 300000 nacionalnih gardista odazvalo se svega 300 ovom pozivu da se priključe malom Thiersu protiv sebe samih. Slavna radnička revolucija od 18. marta neosporno je zavládala Parizom. Centralni komitet bio je njena privremena vlada. Izgledalo je da Evropa za trenutak sumnja da li su njeni nedavni senzacionalni državni i ratni događaji imali u sebi nečega stvarnoga, ili su snovi iz neke davno iščezle prošlosti.

Od 18. marta do upada versajskih trupa u Pariz proleterska revolucija je ostala tako čista od svih nasilja kojima

obiluju revolucije, a još više kontrarevolucije »viših klasa«, da njeni protivnici nisu mogli naći drugog povoda da na nju dignu poviku osim pogubljenja generalâ Lecomtea i Clémenta Thomasa i sukoba na trgu Vendôme.

Jedan od bonapartističkih oficira, general Lecomte, koji je učestvovao u noćnom napadu na Montmartre, naredio je četiri puta 81. linijskom puku da puca na jedan nenaoružani skup na trgu Pigalle; kad su trupe odbile da poslušaju, on ih je kao pomaman ispsovao. Umjesto da pucaju na žene i djecu, njegovi vlastiti ljudi ubili su njega samog. Ukorijenjene navike koje vojnici steknu kad ih školuju neprijatelji radničke klase ne mijenjaju se, razumije se, u istom onom trenutku kad ovi vojnici pređu na stranu radnika. Isti ovi ljudi pogubili su i Clémenta Thomasa.

»General« Clément Thomas, nezadovoljni bivši narednik, u posljednje vrijeme vlade Luja Filipa bio se zaposlio u redakciji republikanskog lista »National«, gdje je u isti mah vršio i dužnost tobožnjeg odgovornog urednika (gérant responsable, koji je na sebe uzimao izdržavanje kazne zatvora) i duelanta koji je izlazio na dvoboje u ime ovoga vrlo ratobornog lista. Kad su poslije februarske revolucije ljudi oko »National«-a došli na vlast, pretvorili su ovog starog narednika u generala. To je bilo uoči junskog pokolja, za koji je i on, kao i Jules Favre, bio jedan od mračnih inicijatora i postao jedan od njegovih najgnusnijih krvnika. Zatim je zajedno sa svojim generalskim činom iščezao na duže vrijeme, da bi opet izbio na površinu 1. novembra 1870. Dan prije toga »vlada odbrane« dala je svečano u Gradskoj vijećnici riječ Blanquiju, Flourensu i drugim predstavnicima radničke klase da će svoju uzurpiranu vlast predati u ruke komuni koju Pariz treba slobodno da izabere. Umjesto da svoju riječ održi, ona je pustila na Pariz Trochujeve Bretonce, koji su sada zamijenili Bonapartove Korzikance. Jedino je general Tamisier odbio da ukalja svoje ime takvim kršenjem zadate riječi i podnio je ostavku na svoj položaj vrhovnog komandanta Nacionalne garde. Na njegovo mjesto došao je Clément Thomas, ovoga puta opet kao general. Za sve vrijeme svoga komandiranja ratovao je on ne protiv Prusa, već protiv pariske Nacionalne garde. On je sprečavao njeno

opće naoružavanje, podbadao građanske bataljone protiv radničkih bataljona, uklanjao oficire koji se nisu slagali s Trochujevim »planom«, i raspustio, žigošući ih kao kukavice, one iste proleterske bataljone čije je junaštvo sada zadivilo njihove najgorčeniije neprijatelje. Clément Thomas se veoma ponosio time što je ponovo stekao svoju staru junsku slavu ličnog neprijatelja pariske radničke klase. Samo na nekoliko dana prije 18. marta podnio je on ministru vojske Leflôu svoj vlastiti plan za »istrebljenje cvijeta pariskog ološa«. Poslije poraza Vinoya, on se nije mogao uzdržati da se ne pojavi na sceni kao privatni špijun. Centralni komitet i pariski radnici bili su isto toliko odgovorni za ubojstvo Clémenta Thomasa i Lecomtea koliko princeza od Walesa za pogibiju ljudi koje je gomila udavila u gužvi na dan njenog ulaska u London.

Pokolj nenaoružanih građana na trgu Vendôme je priča o kojoj su Thiers i »šljivari« u skupštini uporno šutjeli, a njeno širenje povjerili isključivo lakejima evropske dnevne štampe. »Ljudi reda«, pariski reacionari, drhtali su poslije pobjede od 18. marta. Za njih je ta pobjeda bila znak da najzad dolazi narodna odmazda. Aveti žrtava koje su oni svojim rukama pobili od junskih dana 1848. do 22. januara 1871. iskrsle su pred njihovim očima. Njihov strah bio im je jedina kazna. Čak su i policajcima, umjesto da budu razoružani i zatvoreni kako je trebalo, vrata Pariza bila širom otvorena, da sigurno mogu umaći u Versailles. Ne samo da se »ljudima reda« nije ništa dogodilo nego im je čak bilo dozvoljeno da se opet priberu i da usred Pariza zauzmu više nego jednu jaku poziciju. Tu blagost Centralnog komiteta, tu velikodušnost naoružanih radnika, koja je bila tako neobično oprečna navikama Stranke reda, ova stranka je pogrešno protumačila samo kao znak svjesne slabosti. Otuda njen glupi plan da pod maskom nenaoružane demonstracije još jednom pokuša ono što Vinoy nije mogao da postigne sa svojim topovima i mitraljezima. 22. marta krenula je iz bogataških kvartova grada jedna bučna gomila »otmjene gospode«, sve sami kicoši u njenim redovima, a na čelu poznati gotovani carstva, kao Heeckeren, Coëtlogon, Henri de Pène itd. Pod kukavičkim vidom mirne demonstracije, ali tajno naoružana oružjem mučkih ubojica,

postrojila se ova banda, razoružavajući i zlostavljajući patrola i stražare Nacionalne garde na koje je usput nailazila. Prodrijevši iz Rue de la Paix s uzvicima: »Dolje Centralni komitet! Dolje ubojice! Živjela Nacionalna skupština!« pokušala je da probije tamo postavljeni kordon i da na prepad zauzme glavni štab Nacionalne garde koji se nalazio na trgu Vendôme. Kao odgovor na njihove revolverske pucnje pozvani su u ime zakona da se razidu; kad to nije pomoglo, general Nacionalne garde komandirao je da se puca. Jedan plotun natjerao je u divlji bijeg praznoglave kicoše koji su očekivali da će već sama pojava njihovog »blagorodnog društva« djelovati na parisku revoluciju kao Jozuine trube na zidove Jerihona. Oni su za sobom ostavili dva mrtva nacionalna gardista, devet teško ranjenih (među njima i jednog člana Centralnog komiteta) i cijelo poprište svoga junaštva posijano revolverima, kamama i bodežima u štapovima, kao dokaz »nenaoružanog« karaktera njihove »mirne« demonstracije. Kada je 13. juna 1849. pariska Nacionalna garda priredila zaista mirnu demonstraciju u znak protesta protiv razbojničkog napada francuskih trupa na Rim — tada je Nacionalna skupština, a naročito Thiers, proglasila Changarniera, tada generala Stranke reda, spasiocem društva, zato što je sa svih strana pustio svoje trupe na ove nenaoružane ljude, da ih one pobiju iz pušaka, isijeku sabljama, pogaze kopitima svojih konja. Tada je u Parizu bilo proglašeno opsadno stanje; Dufaure je brzo progurao kroz Skupštinu nove represivne zakone; došla su nova hapšenja, nova progonstva, nov teror. Ali niže klase postupaju drukčije u ovakvim slučajevima. Centralni komitet iz godine 1871. naprosto se nije osvrtao na junake »mirne demonstracije«, tako da su oni već dva dana kasnije mogli da se pod vodstvom admirala Saisseta prikupe za onu naoružanu demonstraciju koja se završila čuvenim divljim bijegom u Versailles. Ustežući se da nastavi građanski rat koji je Thiers započeo svojim noćnim upadom u Montmartre, Centralni komitet je ovoga puta učinio sudbonosnu grešku što nije odmah marširao na tada potpuno bespomoćni Versailles i time učinio kraj zavjerama Thiersovim i njegovih »šljivara«. Umjesto toga dozvolilo se Stranci reda da još jednom okuša svoju snagu na izborima za Komunu 26. marta. Toga dana

su ljudi reda po pariskim merijama blago i pomirljivo razgovarali sa svojim suviše velikodušnim pobjednicima, dok su se u duši svečano zaklinjali da će im se jednog dana krvavo osvetiti.

A sad pogledajte naličje medalje! Thiers je početkom aprila otpočeo svoj drugi ratni pohod protiv Pariza. Prva grupa pariskih zarobljenika, dovedenih u Versailles, bila je izložena sramnim zvjerstvima, dok se Ernest Picard s rukama u džepovima od hlača šetkao oko njih i ismijavao ih, a gospođe Thiers i Favre, okružene svojom časnom (?) svitom, s visokog balkona pljeskale ispadima versajske rulje. Zarobljeni vojnici linijskih pukova hladnokrvno su pobijeni; naš hrabri prijatelj general Duval, livac, ubijen je bez ikakvog suda i istrage. Gallifet, podvodač svoje žene, toliko poznate po bestidnom izlaganju svoga tijela na orgijama Drugog carstva, hvalio se u jednom svom proglasu da je naredio da se pobije jedan mali odred nacionalnih gardista, zajedno s njihovim kapetanom i poručnikom, koje su njegovi konjanici iznenadili i razoružali. Vinoy koji je pobjegao iz Pariza bio je od Thiersa odlikovan križem Legije časti zbog toga što je izdao opću naredbu da se strijelja svaki vojnik linijskih pukova koji bude zarobljen s komunarima. Žandarm Desmarêt dobio je orden zato što je izdajnički iskasapio plemenitog i viteškog Flourensa, onog istog Flourensa koji je 31. oktobra 1870. spasao glave članovima vlade nacionalne odbrane. »Ohrabrujuće pojedinosti« toga ubojstva Thiers je opširno iznio u Nacionalnoj skupštini. S naduvenom taštinom jednog parlamentarnog Palčića, kome je dozvoljeno da igra ulogu Tamerlana, poricao je on pobunjenicima protiv njegove malenkosti svako pravo na civilizirano vođenje rata, pa i neutralnost njihovih previjališta. Ništa odvratnije od ovog majmuna, kome je za trenutak dozvoljeno da daje maha svojim tigrovskim nagonima, figura koju je već Voltaire prorekao.

Kada je Komuna dekretom od 7. aprila naredila represalijske i izjavila da smatra svojom dužnošću »da brani Pariz od ljudožderskih nedjela versajskih bandita i da zahtijeva oko za oko, zub za zub« — Thiers ipak nije obustavio barsko postupanje sa zarobljenicima; on ih je čak ovako vrijeđao u svojim izvještajima: »Nikad se ožalošćeni pogled

čestitih ljudi nije zaustavio na tako obeščašćenim licima jedne obeščašćene demokratije» — takvih čestitih ljudi kao što je sam Thiers i njegova ministarska banda. Strijeljanje zarobljenika bilo je ipak za neko vrijeme obustavljeno. Ali čim su Thiers i njegovi decembarski generali vidjeli da je odluka Komune o odmazdi samo prazna prijetnja, da su ostali pošteđeni čak njihovi žbirovi, pohvatani u Parizu u uniformama nacionalnih gardista, čak i policajci koji su u trenutku hapšenja nosili uza se zapaljive granate — masovno strijeljanje zarobljenika opet je počelo i nastavljeno bez prekida sve do kraja. Kuće u koje su se sklanjali nacionalni gardisti opkoljavali su žandarmi, polivali ih petrolejom (što se u ovom ratu prvi put događa) i palili; poluizgorjele leševe iznosila je kasnije sanitetska ekipa šamparskih radnika u kvartu Ternes. Četvoricu nacionalnih gardista koji su se 25. aprila predali nekolicini konjičkih strijelaca kod Bel-Epina, strijeljao je jednoga za drugim konjički kapetan, dostojni sluga Gallifetov. Jedan od ove četvorice, Scheffer, za koga su mislili da je mrtav, odvukao se do pariskih predstraža i pred jednom komisijom Komune dao je iskaz o ovoj stvari. Kada je Tolain postavio ministru rata pitanje o izvještaju ove komisije, »šljivari« su svojom vikom zaglušili njegov glas; nisu dali Leflôu da odgovori. Za njihovu »slavnu« vojsku bila bi uvreda da se govori o njenim djelima. Nemarni ton u kome su Thiersovi izvještaji govorili o pokolju komunara, iznenađenih na spavanju kod Moulin-Saqueta, i o masovnom strijeljanju u Clamaru, potresao je živce čak i ne mnogo osjetljivom londonskom »Times«-u. Ali bilo bi smiješno danas da pokušamo nabrojiti makar samo prva zvjerstva onih koji su, pod zaštitom stranog osvajača, bombardirali Pariz i potpirivali robovlasničku pobunu. Usred svih tih strahota Thiers zaboravlja svoje parlamentarne jadikovke o strašnoj odgovornosti koja leži na njegovim patuljačkim plećima, hvali se u svojim biltenima da l'Assemblée siège paisiblement (Skupština zasjeda u miru), i dokazuje svojim stalnim banketima, danas sa svojim generalima, junacima decembarskog udara, sutra s njemačkim prinčevima, da njegov apetit nije ni najmanje poremećen, čak ni avetima Lecomtea i Clémenta Thomasa.

III

Zorom 18. marta 1871. Pariz se probudio od gromoglasnih uzvika: »Živjela Komuna!« Šta je Komuna, ta sfinga koja toliko muči buržoaske mozgove?

»Proleter Pariza« — rekao je Centralni komitet u svome manifestu od 18. marta — »usred poraza i izdaje vladajućih klasa shvatili su da je kucnuo čas kad oni moraju spasavati situaciju, uzimajući u svoje ruke vođenje javnih poslova... Oni su shvatili da je njihova najviša dužnost i apsolutno pravo da sami postanu gospodari svoje sudbine, uzimajući vlast u svoje ruke«. — Ali radnička klasa ne može jednostavno prisvojiti gotovu državnu mašinu i staviti je u pokret za svoje vlastite ciljeve.

Centralizirana državna vlast sa svojim svuda prisutnim organima — stajaćom vojskom, policijom, birokratijom, sveštenstvom, sudskim staležom, organima stvorenim po planu sistematske i hijerarhijske podjele rada — potiče iz vremena apsolutne monarhije kada je buržoaskom društvu, koje se tek stvaralo, služila kao moćno oružje u njegovim borbama protiv feudalizma. Pa ipak je njen razvitak bio sprečavan svakojakom srednjovjekovnom starudijom, vlasteoskim i plemićkim prerogativima, lokalnim privilegijima, gradskim i cehovskim monopolima i pokrajinskim zakonodavstvima. Divovska metla francuske revolucije XVIII vijeka zbrisala je sve ove ostatke prošlih vremena, i tako ujedno očistila društveno tlo od posljednjih prepreka koje su stajale na putu za podizanje moderne državne zgrade. Ta moderna državna zgrada bila je izgrađena za vrijeme Prvog carstva, koje je opet i samo bilo plod koalicionih ratova stare polufeudalne Evrope protiv moderne Francuske. Za vrijeme narednih režima, vlada stavljena pod kontrolu parlamenta, tj. pod neposrednu kontrolu imućnih klasa, nije postala samo izvorište ogromnih državnih dugova i teških poreza; zbog neodoljive privlačne snage svojih položaja, svojih prihoda i svojeg prava davanja službe ona je postala ne samo jabuka razdora za suparničke stranke i pustolove vladajućih klasa — već se i njen politički karakter mijenjao istodobno s ekonomskim promjenama u društvu. U istoj mjeri, u kojoj je napredak moderne industrije razvijao, proširivao, produbljiva-

vao klasni antagonizam između kapitala i rada, državna vlast je sve više i više dobivala karakter nacionalne vlasti kapitala nad radom, javne sile organizirane za socijalno porobljavanje, karakter mašine klasnog despotizma. Poslije svake revolucije, koja označava izvjestan napredak klasne borbe, čisto ugnjetački karakter državne vlasti ispoljava se sve otvorenije. Revolucija od 1830. prenijela je vlast sa zemljoposjednika na kapitaliste, i time s daljih na neposrednije protivnike radnika. Buržoaski republikanci, koji su u ime februarske revolucije prigrabili državnu vlast iskoristili su je za junski pokret, da bi radničkoj klasi dokazali da »socijalna« republika znači republika koja zajamčuje socijalno porobljavanje radnika i da bi rojalistički raspoloženu masu buržuja i zemljoposjednika uvjerili da mirne duše mogu prepustiti buržoaskim »republikancima« brige i koristi upravljanja. Međutim, poslije svoga jedinog herojskog podviga u junu, buržoaski republikanci morali su da se povuku sa prvog na posljednje mjesto u Stranci reda — u toj koaliciji svih konkurentskih frakcija i stranaka prisvajačkih klasa, stvorenoj na osnovi sada već otvoreno priznatog antagonizma prema proizvođačkim klasama. Pravi oblik njihove zajedničke vladavine bila je *parlamentarna republika* s Lu-jem Bonapartom kao predsjednikom; to je bila vladavina otvoreno priznatog klasnog terorizma i sračunatog vrijeđanja »vile multitude« (gnusne gomile). Ako je, kao što je rekao Thiers, parlamentarna republika bila državni oblik, koji je najmanje razdvajao različite frakcije vladajuće klase, ona je, s druge strane, stvarala provaliju između ove klase i cjelokupnog društvenog organizma izvan njenih malobrojnih redova. Ograničenja koja je pod ranijim režimima unutrašnja podvojenost te klase još nametala državnoj vlasti, otpala su sada s njenim ujedinjenjem. S obzirom na prijetecu opasnost od ustanka proletarijata, ujedinjena imućna klasa je sad bezobzirno i besramno iskorišćavala državnu vlast kao nacionalnu ratnu mašinu kapitala protiv rada. Ali u svom neprekidnom križarskom ratu protiv proizvođačkih masa morala je ona ne samo da daje izvršnoj vlasti sve jaču moć ugnjetavanja nego je također morala svoju vlastitu parlamentarnu tvrđavu — Nacionalnu skupštinu — malo-pomalo da lišava svih sredstava odbrane protiv izvršne

vlasti. Izvršna vlast, u ličnosti Luja Bonaparta, izbacila ju je napolje. Prirodna posljedica republike Stranke reda bilo je Drugo carstvo.

Carstvo, kome je državni udar služio kao dokument o rođenju, opće pravo glasa kao sankcija, a sablja kao žezlo, izjavljivalo je da se oslanja na seljake, na onu veliku masu proizvođača koji nisu bili neposredno upleteni u borbu između kapitala i rada. Ono je izjavljivalo da spasava radničku klasu time što uništava parlamentarizam, a zajedno s njim neprikrivenu podređenost vlade imućnim klasama. Ono je izjavljivalo da spasava imućne klase održavanjem njihove ekonomske vlasti nad radničkom klasom; i, najzad, ono je izjavljivalo da ponovnim oživljavanjem himere nacionalne slave ujedinjava sve klase. U stvari, carstvo je bilo jedini mogući oblik vladavine u vrijeme kad je buržoazija već bila izgubila sposobnost da vlada nacijom, a radnička klasa tu sposobnost još nije bila stekla. Cio svijet je pozdravljao carstvo kao spasioca društva. Pod njegovom vlašću, buržoasko društvo, oslobođeno svih političkih briga, dostiglo je takav razvitak, kakav nije čak ni samo očekivalo. Njegova industrija i trgovina proširile su se do nevjerovatnih razmjera; finansijska špekulacija slavila je kosmopolitske orgije; bijeda masa oštro se isticala prema bestidnom pokazivanju blještavog, razmetljivog luksusa koji je odisao lopovlukom. Državna vlast, koja je tobože lebdjela visoko iznad društva, bila je u stvari najveći skandal ovoga društva i u isto vrijeme leglo sve njegove truleži. Pokvarenost ove državne vlasti, kao i pokvarenost društva koje je ona spasavala, bila je razgolićena bajonetima Pruske, koja je i sama gorjela od želje da težište ovog režima prenese iz Pariza u Berlin. Bonapartizam je najviše prostituirani, a ujedno i završni oblik one državne vlasti koju je građansko društvo u vrijeme svog postanka počelo da izgrađuje kao oruđe svoga oslobođenja od feudalizma, a koju je buržoasko društvo, dostigavši svoj potpuni razvitak, konačno pretvorilo u oruđe za porobljavanje rada od strane kapitala.

Sušta suprotnost carstva bila je Komuna. Parola »socijalne republike«, kojom je pariski proletarijat objavio februarску revoluciju, izražavala je samo neodređenu težnju za jednom republikom koja je imala da ukloni ne samo

monarhijski oblik klasne vladavine nego i samu klasnu vladavinu. Komuna je bila određeni oblik ove republike.

Pariz, centar i sjedište stare državne vlasti, a ujedno i socijalni bastion francuske radničke klase, Pariz se digao na oružje protiv pokušaja Thiersova i njegovih »šljivara« da opet uspostave i ovjekovječe staru državnu vlast, koju im je carstvo ostavilo u amanet. Pariz je mogao da se odupre samo zato što se poradi opsade oslobodio vojske, na čije mjesto je postavio Nacionalnu gardu, sastavljenu pretežno od radnika. Ovoj činjenici valjalo je sad dati karakter stalnosti. Prvi dekret Komune bio je stoga dekret o ukidanju stajaće vojske i njenom zamjenjivanju naoružanim narodom.

Komuna je bila sastavljena od gradskih odbornika, izabranih na osnovi općeg prava glasa u raznim okruzima Pariza. Oni su bili odgovorni i mogli su u svako doba biti smijenjeni. Većina njih, naravno, bili su radnici ili priznati predstavnici radničke klase. Komuna je imala da bude ne parlamentarno, nego radno tijelo, izvršno i zakonodavno u isto vrijeme. Policija, umjesto da i dalje bude oruđe centralne vlade, odmah je lišena svih svojih političkih funkcija i pretvorena u odgovoran i u svako doba smjenljiv organ Komune. Isto tako i činovnici svih ostalih grana uprave. Počevši od članova Komune pa naniže, javna služba morala se vršiti uz *radničku nadnicu*. Sve povlastice državnih velikodostojnika kao i njihova primanja za reprezentaciju iščezli su zajedno s tim velikodostojnicima. Javna zvanja prestala su da budu privatno vlasništvo kreatura centralne vlade. Ne samo gradska uprava, već i sva dotle od strane države vršena inicijativa prešla je u ruke Komune.

Pošto se oslobodila stajaće vojske i policije, tih elemenata fizičke sile stare vlade, Komuna se odmah dala na posao da slomi oruđe duhovnog ugnjetavanja, »moć popova«, odvajanjem crkve od države i oduzimanjem imanja od svih crkava, ukoliko su one raspolagale imovinom. Popovi su bili vraćeni u tišinu privatnog života da se tamo, po primjeru svojih prethodnika, apostola, hrane od milostinje vjernih. Svi odgojni zavodi bili su narodu besplatno otvoreni i u isto vrijeme očišćeni od svakog miješanja države i crkve u njihov rad. Time je ne samo školsko obrazovanje učinjeno

pristupačnim za sve, nego je i sama nauka oslobođena okova kojima su je sputavale klasne predrasude i državna vlast.

Suci su izgubili onu prividnu nezavisnost, koja je služila samo za to da prikrije njihovu ropsku pokornost svima vladama redom, kojima su se zaklinjali na vjernost, i tu zakletvu kršili. Kao i svi ostali javni službenici, i oni su ubuduće morali biti javno birani, odgovorni i smjenjivi.

Pariska komuna je imala, razumije se, da posluži kao uzor svim velikim industrijskim centrima Francuske. Čim bi u Parizu i u drugostepenim centrima bilo uvedeno komunalno uređenje, stara centralizirana vlast bi morala i u pokrajinama da ustupi mjesto samoupravi proizvođača. U jednoj kratkoj skici nacionalne organizacije, koju Komuna nije imala vremena da razradi, jasno se kaže da komuna treba da bude politički oblik čak i najmanjeg sela, i da se stajaća vojska u cijeloj zemlji ima zamijeniti narodnom milicijom s veoma kratkim rokom službe. Seoske komune svakog okruga imale bi svoje zajedničke poslove da rješavaju na skupštini delegata u sjedištu okruga, a te bi okružne skupštine opet imale da šalju delegate u nacionalnu delegaciju u Parizu; delegati bi se u svako doba mogli opozvati, i morali bi se strogo pridržavati instrukcija svojih birača (imperativni mandat). Mali broj funkcija, ali veoma važnih, koje bi tada još ostale za centralnu vladu, nisu imale da budu ukinute, kao što se to namjerno lažno tvrdilo, nego su imali da ih vrše komunalni i stoga strogo odgovorni činovnici. Jedinstvo nacije nije imalo da bude razbijeno, nego, naprotiv, da bude organizirano putem komunalnog uređenja, i da postane stvarnost putem uništenja one državne vlasti koja se izdavala za oličenje tog jedinstva, ali je htjela da bude od nacije nezavisna i da stoji nad njom. U stvari, ta državna vlast bila je samo parazitska izraslina na tijelu nacije. Dok je čisto ugnjetačke organe stare državne vlasti trebalo odsjeći, njene opravdane funkcije trebalo je oteti od takve vlasti koja prisvaja sebi pravo da stoji iznad društva i vratiti ih odgovornim službenicima društva. Umjesto da se jednom u tri ili šest godina rješava koji će član vladajuće klase »predstavljati« narod u parlamentu, opće pravo glasa treba da služi narodu konstituiranom u komune, isto onako kao što individualno pravo glasa služi svakom dru-

gom poslodavcu za to da u svom poslu izabere sebi radnike i namještenike. A dovoljno je poznato da preduzeća, isto onako kao i pojedinci, obično umiju u svojim poslovima da postave pravog čovjeka na pravo mjesto, pa ako se nekad i prevare, umiju to odmah da poprave. A s druge strane, ništa nije moglo biti protivnije duhu Komune nego to da se opće pravo glasa zamijeni hijerarhijskom investiturom¹¹.

Obična je sudbina potpuno novih istorijskih tvorevina da ih pogrešno smatraju kopijom starih i čak preživjelih oblika društvenog života, na koje one možda donekle naliče. Tako se pogrešno smatralo da je i ova nova Komuna, koja razbija savremenu državnu vlast, bila oživljavanje srednjovjekovnih komuna, koje su prvo prethodile ovoj državnoj vlasti, a zatim bile njena osnova. Komunalno uređenje bilo je pogrešno shvaćeno kao pokušaj da se na mjesto jedinstva velikih naroda, — koje je, mada je prvobitno bilo stvoreno političkom silom, sada ipak postalo moćan faktor društvene proizvodnje, — stvori savez malih država, kako su to zamišljali Montesquieu i žirondinci. Suprotnost između Komune i državne vlasti shvaćena je pogrešno kao pretjerana forma stare borbe protiv krajnje centralizacije. Naročite istorijske okolnosti možda su u drugim zemljama spriječile onaj klasični razvitak buržoaskog oblika vladavine kakav imamo u Francuskoj, i dozvolile da se, kao na primjer u Engleskoj, veliki centralni državni organi dopunjuju korumpiranim parohijskim skupštinama (vestries), koristoljubivim gradskim odbornicima i okrutnim sirotinjskim starateljima u gradovima, i stvarno nasljednim mirovnim sucima u selima. Komunalno uređenje naprotiv, vratilo bi društvenom tijelu sve one snage koje je dosad apsorbirao parazit »država« koji se hrani na račun društva i koji koči njegovo slobodno kretanje. Ovom jednom reformom komunalno uređenje bi započelo preporod Francuske.

Francuska buržoazija u provinciji vidjela je u Komuni pokušaj da se ponovo uspostavi ona vlast koju je ona za vrijeme Luja Filipa imala nad selom i koja je za vrijeme Luja Napoleona bila potisnuta tobožnjom vlašću sela nad gradom. U stvari, komunalno uređenje dovelo bi agrarne

---

¹¹ *Investitura* — sistem imenovanja činovnika. *Red.*

proizvođače pod duhovno vođstvo glavnih gradova njihovih okruga i osiguralo bi im tamo, u gradskim radnicima, prirodne čuvare njihovih interesa. Samo postojanje Komune donosilo je sa sobom, kao nešto samo po sebi razumljivo, lokalnu samoupravu, ali ne više kao protivtežu državnoj vlasti, koja sada postaje suvišna. Moglo je pasti na pamet samo jednom Bismarcku, koji se, kad nije bio zauzet svojim intrigama krvi i gvožđa, rado vraćao svom starom zanimanju, tj. saradnji u »Kladderadatschu«¹², — što je tako dobro odgovaralo njegovom duhovnom kalibru, — samo jednoj takvoj glavi moglo je pasti na pamet da pripiše Pariškoj komuni da ona teži k pruskom municipalnom uređenju, onoj karikaturi stare francuske municipalne organizacije iz 1791, koja gradsku upravu svodi na ulogu drugostepenih točkova u pruskoj državnoj mašineriji. Komuna je ostvarila parolu svih buržoaskih revolucija — jeftinu upravu, uklonivši dvije najkrupnije stavke rashoda, stajaću vojsku i činovništvo. Već samo postojanje Komune pretpostavljalo je nepostojanje monarhije, koja je, bar u Evropi, pravi pravcati balast i neophodna maska klasne vladavine. Komuna je republici stvorila osnove za zaista demokratske ustanove. Ali njen krajnji cilj nisu bile ni jeftina uprava ni »istinska republika«; i jedno i drugo došlo je samo kao popratna pojava.

Raznovrsnost tumačenja koja je Komuna izazvala i raznovrsnost interesa koji su u njoj našli svoj izraz pokazuju da je ona bila krajnje elastičan politički oblik, dok su svi pređašnji oblici vlade bili izrazito ugnjetački. Njena prava tajna bila je ovo: ona je po suštini svojoj bila vlada radničke klase, rezultat borbe proizvođačke klase protiv prisvajачke klase, ona je bila najzad pronađeni politički oblik pod kojim se moglo izvršiti ekonomsko oslobođenje rada.

Bez ovog posljednjeg uvjeta, komunalno uređenje bilo bi nemogućnost i obmana. Politička vladavina proizvođača ne može postojati uporedo s ovjekovječenjem njegovog socijalnog robovanja. Stoga je Komuna imala da posluži kao poluga za rušenje ekonomskih temelja na kojima se osniva postojanje klasa, a time i postojanje klasne vladavine. Kad

---

¹² »Kladderadatsch« — njemački humoristički list koji je izlazio u Berlinu od 1848. Red.

se rad jednom oslobodi, onda će svaki čovjek postati radnik i proizvodni rad će prestati da bude klasna osobina.

Postoji jedna čudnovata činjenica: uprkos svim lijepim pričama i ogromnoj literaturi posljednjih šezdeset godina o oslobođenju radnika — čim radnici ma gdje odlučno uzmu stvari u svoje vlastite ruke, odmah odjeknu sve one apologetske fraze pobornika današnjeg društva s njegovim dvjema krajnostima: kapitalom i najamnim ropstvom (zemljoposjednik je sada još samo tajni ortak kapitalista), kao da kapitalističko društvo još živi u stadiju najčistije djevičanske nevinosti, kao da su sve njegove suprotnosti još nerazvijene, sve njegove obmane još neotkrivene, sva njegova prostituirana stvarnost još nerazgolićena! Komuna, viču oni, hoće da ukine vlasništvo, temelj cijele civilizacije! Jest, gospodo. Komuna je htjela da ukine ono klasno vlasništvo koje pretvara rad mnogih u bogatstvo nekolicine. Ona je htjela da ekspropriira eksproprijatore. Ona je htjela da individualno vlasništvo učini stvarnošću, pretvarajući sredstva za proizvodnju, zemlju i kapital, koji sada prije svega predstavlja sredstva za porobljavanje i eksploataciju rada, u puka oruđa slobodnog i udruženog rada. — Ali to je komunizam, »nemogući« komunizam! A oni ljudi iz vladajućih klasa koji su dovoljno razumni da uvide da sadašnji poredak ne može dalje da opstane — a takvih ima mnogo — postali su nametljivi i grlati apostoli zadružne proizvodnje. Ako zadružna proizvodnja ne treba da ostane varka i zamka, ako ona treba da potisne kapitalistički sistem, ako udružene zadruge treba da reguliraju nacionalnu proizvodnju po jednom zajedničkom planu i da je tako uzmu pod svoju vlastitu kontrolu i učine kraj stalnoj anarhiji i periodičnim konvulzijama, koje su neizbježna sudbina kapitalističke proizvodnje, — šta bi to, gospodo, bilo drugo nego komunizam, »mogući« komunizam?

Radnička klasa nije očekivala od Komune nikakva čuda. Ona ne misli da narodnom odlukom zavodi neke gotove utopije. Ona zna, ako hoće da postigne svoje vlastito oslobođenje i s njim onaj viši životni oblik kome današnje društvo neodoljivo teži poradi svog ekonomskog razvitka, da će ona, radnička klasa, morati da prođe kroz duge borbe, kroz čitav niz istorijskih procesa koji mijenjaju i ljude i prilike. Ona

nema da ostvaruje nikakve ideale; ona ima samo da oslobodi one elemente novog društva koji su se već razvili u krilu starog buržoaskog društva koje se nalazi u raspadanju. Potpuno svjesna svog historijskog zadatka i junački odlučna da postupa kako priliči tome zadatku, radnička klasa može mirno da se smješka na grube grdnje kojima je obasipaju lakeji štampe, i na poučno tutorstvo dobronamjernih buržoaskih doktrinara koji proračunskim tonom naučne nepogrešivosti prodikuju svoje neznalačke banalnosti i sektaške mudrolije.

Kada je Pariska komuna uzela u svoje ruke vodstvo revolucije, kada su se prosti radnici prvi put usudili da posegnu za privilegijem svojih »prirodnih pretpostavljenih«, tj. za privilegijem vladanja, i kada su, pod besprimjerno teškim uvjetima, obavljali svoj posao skromno, savjesno i valjano — obavljali ga za plaće od kojih je najviša jedva iznosila petinu od onoga što, prema riječima jednog visokog naučnog autoriteta,¹³ predstavlja minimalnu plaću sekretara londonskog školskog vijeća, — tada su stari svijet spopadali grčevi bijesa pri pogledu na crvenu zastavu, simbol republike rada, koja se lepršala nad Gradskom vijećnicom.

Pa ipak je ovo bila prva revolucija u kojoj je radnička klasa otvoreno priznata kao jedina klasa sposobna za društvenu inicijativu; priznata čak i od velike mase pariske srednje klase — dućandžija, zanatlija, trgovaca, izuzimajući jedino krupne kapitaliste. Komuna ih je bila spasila mudrim rješenjem¹⁴ pitanja odnosa između dužnika i vjerovnika — onoga stalnog uzroka svađe u samoj srednjoj klasi. Taj isti dio srednje klase učestvovao je u gušenju radničkog ustanka u junu 1848, a neposredno poslije toga njega je Ustavotvorna skupština bez ikakva okolišenja prinijela njegovim vjerovnicima na žrtvu. Ali to nije bio jedini razlog zbog čega se taj dio sada pridružio radnicima. On je osjećao da postoji još samo jedan izbor: Komuna ili carstvo, svejedno pod kojim bi se imenom ono pojavilo. Carstvo je ekonomski

---

¹³ — profesor Huxley. (*Napomena njemačkom izdanju od 1871.*)

¹⁴ Komuna je 18. aprila objavila dekret o odlaganju roka plaćanja dugova na tri godine. *Red.*

upropastilo srednju klasu svojim rasipanjem društvenog bogatstva, finansijskom špekulacijom koja se pod njegovim okriljem uveliko razvila, svojim podupiranjem umjetno ubrzane centralizacije kapitala, i time uvjetovanom eksproprijacijom velikog dijela te srednje klase. Carstvo ju je politički ugnjetavalo, sablažnjavalo njen moral svojim orgijama, vrijeđalo njen volterijanizam predajući odgajanje njene djece u ruke »braći ignorantincima«, revoltiralo je njeno nacionalno osjećanje kao Francuzâ gurnuvši je na vrat na nos u jedan rat koji je za svu pustoš koju je počinio ostavio samo jednu naknadu — pad carstva. I zaista, pošto je visoka bonapartistička i kapitalistička boema napustila Pariz, pojavila se prava Stranka reda srednje klase kao »Union républicaine«, stavila se pod zastavu Komune i branila Komunu od Thiersovog klevetanja. Da li će zahvalnost ovog velikog dijela srednje klase izdržati sadašnja teška iskušenja — to će pokazati vrijeme.

Komuna je imala potpuno pravo kad je govorila seljcima: »Naša pobjeda je vaša jedina nada!« Od svih laži koje je Versailles skovao a slavna evropska novinarska piskarala rastrubljivala po svijetu, najbezočnija je bila laž da su »šljivari« predstavnici francuskih seljaka. Zamislite samo kakva je mogla biti ljubav francuskog seljaka prema tim ljudima kojima je on poslije 1815. morao platiti jednu milijardu odštete! U očima francuskog seljaka već i sama činjenica postojanja nekog krupnog zemljoposjednika predstavlja zadiranje u njegove tekovine iz 1789. Godine 1848. buržuj je opteretio seljačku zemlju dopunskim porezom od 45 santima na jedan franak, ali je to učinio u ime revolucije; sada je zapodjeo građanski rat protiv revolucije, da bi seljaku natovarao na leđa glavni teret onih pet milijardi ratne odštete, koje je trebalo platiti Prusima. Komuna je, naprotiv, u jednom od svojih prvih proglašenja izjavila da stvarni krivci za rat imaju da snose i njegove troškove. Komuna bi oslobodila seljaka od njegovog krvavog poreza, dala bi mu jeftinu upravu, a njegove krvopije — bilježnika, advokata, sudskog izvršitelja i druge sudske vampire, pretvorila u plaćene komunalne činovnike, koje bi sam seljak birao i kome bi oni bili odgovorni. Ona bi ga oslobodila od samovolje pandura, žandarina i kotárskog načelnika; ona bi, umjesto popa koji

ga zaglupljuje, dovela učitelja da ga prosvjećuje. A francuski seljak prije svega je čovjek račundžija. On bi došao do zaključka da je to vrlo pametno što umjesto da plaću za popa utjeruju poreznici, ona treba da zavisi samo od dobrovoljnih priloga njegovih pobožnih župljana. To su bile one velike neposredne blagodati koje je vladavina Komune — i samo ona — stavljala u izgled francuskom seljaštvu. Stoga je sasvim suvišno upuštati se ovdje u bliža razmatranja zamršenijih, ali životnih pitanja, koja je jedino Komuna mogla, a u isto vrijeme i morala da riješi u korist seljaka — kao što su: pitanje hipotekarnog duga, koji je kao mora pritiskivao seljačku parcelu, zatim pitanje seoskog proleterijata, koji je iz dana u dan na njoj rastao, i pitanje eksproprijacije te parcele, koja se vršila sve većom brzinom baš poradi razvitka modernog obrađivanja zemlje i konkurencije kapitalističke zemljoradnje.

Francuski seljak je izabrao Luja Bonaparta za predsjednika republike, ali je Stranka reda stvorila carstvo. Francuski seljak je 1849. i 1850. počeo da pokazuje šta mu stvarno treba, suprotstavljajući svuda svoga mera vladinom kotarskom načelniku, svoga učitelja vladinom popu, a sebe samog vladinom žandarmu. Svi zakoni koji je Stranka reda donijela u januaru i februaru 1850, bili su otvoreno priznate prinudne mjere protiv seljaka. Seljak je bio bonapartist zato što je velika revolucija, sa svim prednostima koje mu je donijela, u njegovim očima bila oličena u Napoleonu. Kako se ova obmana, koja je za vrijeme Drugog carstva počela brzo da iščezava, (a po samoj svojoj prirodi neprijateljska prema »šljivarima«), kako se ova predrasuda prošlosti mogla održati nasuprot apeliranju Komune na životne interese i prijeke potrebe seljaka?

»Šljivari« su znali — i toga su se oni u stvari najviše bojali — da bi tri mjeseca slobodnog općenja između Pariza, Komune i pokrajina dovelo do općeg seljačkog ustanka. Otuda njihova zabrinuta užurbanost da opkole Pariz policijskom blokadom i da spriječe širenje ove kuge.

Ako je, prema tome, Komuna bila prava predstavница svih zdravih elemenata francuskog društva i otuda i stvarno nacionalna vlada, ona je u isto vrijeme kao radnička vlada,

kao smjeli prvoborac za oslobođenje rada, bila izrazito internacionalna. Pred očima pruske vojske, koja je Njemačkoj pripojila dvije francuske pokrajine, Komuna je pripojila Francuskoj radnike cijelog svijeta.

Drugo carstvo bilo je slavlje kosmopolitskog lopovluka; hohštapleri svih zemalja dojurili su na njegov poziv da učestvuju u njegovim orgijama i u pljačkanju francuskog naroda. Čak i u ovom trenutku još je Thiersova desna ruka vlaški propalica Ganesco, a njegova lijeva ruka ruski špijun Markovski. Komuna je svima strancima ostavila otvoren put do časti da poginu za jednu besmrtnu stvar. Između vanjskog rata, izgubljenog njenom izdajom, i građanskog rata, izazvanog njenom zavjerom sa stranim osvajačem, buržoazija je našla vremena da pokaže svoje rodoljublje priređivanjem policijskih hajki na Nijemce u Francuskoj. Komuna je jednog njemačkog radnika izabrala za svoga ministra rada. Thiers, buržoazija i Drugo carstvo neprestano su varali Poljsku, izražavajući joj glasno svoje simpatije, dok su je, u stvari izdavali Rusiji i vršili prljave poslove za Rusiju. Komuna je ukazala čast junačkim sinovima Poljske, stavljajući ih na čelo odbrane Pariza. I, da bi sasvim jasno obilježila novu eru, svjesna da ona sama predstavlja njen početak, Komuna je, pred očima Prusâ pobjednikâ, s jedne strane, a bonapartističke vojske pod komandom bonapartističkih generala, s druge strane, oborila kolosalni simbol ratne slave — Vandomski stup.

Velika socijalna mjera Komune bilo je njeno postojanje i njen rad. Njene pojedine mjere mogle su samo da obilježe pravac kojim se kreće vlada naroda pomoću naroda. U te mjere spadaju ukidanje noćnog rada za pekarske pomoćnike; zabrana, pod prijetnjom kazne, uobičajene prakse poslodavaca da smanjuju radničku nadnicu uvođenjem novčanih kazni za radnike pod svakojakim izgovorima — postupak u kome je poslodavac u jednoj osobi i zakonodavac i sudac i izvršilac, i još, povrh svega, onaj koji taj novac trpa u džep. Druga mjera te vrste bila je predaja svih zatvorenih radionica i tvornica radničkim udruženjima, uz zadržavanje prava naknade, bez obzira na to da li je dotični kapitalist pobjegao ili je smatrao za bolje da obustavi rad.

Finansijske mjere Komune, karakteristične po svojoj razložnosti i umjerenosti, mogle su biti samo onakve kakve su bile moguće u jednom opsjednutom gradu. S obzirom na ogromne krađe koje su izvršili nad imovinom grada Pariza velike finansijske kompanije i građevinski poduzetnici za vrijeme Haussmannove¹⁵ uprave, Komuna bi imala mnogo više prava da konfiscira njihovu imovinu nego što je imao prava Luj Bonaparte da konfiscira imovinu porodice Orlean. I Hohenzollerni i engleska oligarhija, čiji posjedi dobrim dijelom potiču od otete crkvene imovine, bili su, naravno, krajnje ogorčeni na Komunu, koja je od sekularizacije crkvenih dobara dobila svega 8000 franaka.

Dok je versajska vlada, čim je opet prikupila nešto malo hrabrosti i snage, primjenjivala krajnje nasilne mjere protiv Komune; dok je u cijeloj Francuskoj ugušivala slobodno izražavanje misli i zabranjivala čak i skupštine poslanika velikih gradova; dok je u Versaillesu i ostaloj Francuskoj zavela špijunažu kudikamo veću nego što je bila špijunaža Drugoga carstva; dok su njeni žandarmi-inkvizitori spaljivali sve u Parizu štampane novine i cenzurirali sva pisma iz Pariza i za Pariz; dok su u Nacionalnoj skupštini na jedan, čak i za »nenatkriljivu skupštinu« iz godine 1816. nečuven način, urlikanjem zaglušivani i najbojažljiviji pokušaji da se kaže koja riječ u zaštitu Pariza; dok su versajci vodili krvo- ločan rat protiv Pariza spolja, a u samom Parizu pokušavali da podmićuju i kuju zavjere — zar u tim uvjetima Komuna ne bi sramotno izdala svoju misiju da se, kao usred najdubljeg mira, trudila da se drži svih konvencionalnih formi liberalizma? Da je vlada Komune bila istog kova kao i vlada gospodina Thiersa, bilo bi isto tako malo razloga da se u Parizu zabranjuju listovi Stranke reda, kao i listovi Komune u Versaillesu.

Za »šljivare« je to bilo zaista nezgodno što je, baš u ono vrijeme kad su oni izjavljivali da je povratak crkvi jedini put za spas Francuske, bezvjerna Komuna otkrila neobične

---

¹⁵ *Baron Haussmann* bio je za vrijeme Drugog carstva prefekt Seinskog departmana, tj. grada Pariza. On je izveo niz radova na preuređenju grada radi olakšanja borbe protiv radničkih ustanika. *Red.*

tajne ženskog manastira Picpus i crkve Saint-Laurenta. Zar to nije bila satira na Thiersa, što je Komuna svoje generale, čim bi se pojavila sumnja da zanemaruju svoje dužnosti, smjenjivala i hapsila, dok je Thiers i kapom i šakom dijelio velike križeve bonapartističkim generalima za njihovo majstorstvo u gubljenju bitaka, u potpisivanju kapitulacija i u zavijanju cigareta u Wilhelmshöhe. A zar izbacivanje i hapšenje jednog člana Komune, koji se pod lažnim imenom uvukao u njene redove, a ranije je u Lyonu bio osuđen na šest dana zatvora zbog običnog bankrotstva — zar to nije bila smišljena uvreda, bačena u lice varalici Julesu Favreu, tada još uvijek ministru vanjskih poslova Francuske, koji je još uvijek prodavao Francusku Bismarcku, još uvijek diktirao naredbe onoj uzornoj belgijskoj vladi? Ali u stvari Komuna nije pretendirala na nepogrešivost, kao što to čine sve vlade starog kova bez izuzetka. Ona je objavljivala svoja djela i svoje riječi, ona je posvećivala javnost u sve svoje nedostatke.

U svakoj revoluciji izbijaju na površinu, pored njenih pravih predstavnika, i ljudi drugog kova. Neki od njih su preživjeli učesnici i poklonici ranijih revolucija; oni ne shvaćaju savremeni pokret, ali su sačuvali uticaj na narod, bilo zbog svoje poznate čestitosti i odvažnosti, bilo samo po sili tradicije. Drugi su opet samo larmadžije, koji su, ponavljajući godinama jedne te iste stereotipne deklamacije protiv svih valda redom, stvorili sebi reputaciju prekaljenih revolucionara. Tako su i poslije 18. marta izbili na površinu neki takvi ljudi i u izvjesnim slučajevima uspjeli da igraju čak i vidnu ulogu. Ukoliko je to bilo u njihovoj moći, oni su sprečavali stvarnu akciju radničke klase, kao što su sprečavali pun razvitak i svake ranije revolucije. Oni su neizbježno zlo; od njih je moguće osloboditi se samo vremenom, ali to vrijeme Komuni nije bilo dato.

Preobražaj koji je Komuna izvršila u Parizu zaista je dostojan divljenja! Ni traga više od razvratnoga Pariza Drogoga carstva. Pariz nije više bio zborište britanskih lordova, irskih absentera,¹⁶ američkih ex-vlasnika robova i

---

¹⁶ *Absenter*; od riječi *absent* — odsutan. Misli se na velike zemljoposjednike, koji se nikad ne pokazuju na svojim imanjima. *Red.*

skorojevića, ruskih ex-vlasnika kmetova i vlaških bojara. U mrtvačnici nije više bilo nađenih leševa, nije više bilo noćnih provala i gotovo nije više bilo krađa; poslije februarskih dana 1848. prvi put su opet ulice Pariza bile zaista sigurne, i to bez ikakve policije. »Mi više ne čujemo«, rekao je jedan član Komune, »za ubojstva, pljačku i napade na ljude; izgleda zaista kao da je policija odvušla sa sobom u Versailles svu svoju stalnu klijentelu«. Kokote su pošle tragom svojih pokrovitelja — pobjeglih stupova porodice, religije i prije svega vlasništva. A na njihovo mjesto izbile su opet na površinu prave žene Pariza — junačke, plemenite i požrtvovne kao žene antičkog doba. U sjaju oduševljenja zbog svoje istorijske inicijative, Pariz je radio, mislio, borio se, prolivao krv, i u svome stvaranju novog društva gotovo zaboravljao na ljudoždere koji su stajali pred njegovim vratima.

Nasuprot tome novom svijetu u Parizu, pogledajte stari svijet u Versaillesu, tu skupštinu vampira svih pokojnih režima, legitimista i orleanista, lakomnih da se hrane lešinom naroda — s repom od pretpotopnih republikanaca koji su svojim prisustvom u skupštini sankcionirali pobunu robovlasnika, nadali se da će se njihova parlamentarna republika održati zahvaljujući taštini staroga lakrdijaša na čelu vlade, i karikirali godinu 1789, održavajući svoje avetinjske skupštine u Jeu de Paume.¹⁷ Eto to je bila ta skupština, predstavница svega onog što je bilo mrtvo u Francuskoj, koja je izgledala živa samo zato što je bila poduprta sabljama generalâ Luja Bonaparta. Pariz — oličenje istine, Versailles — sušta laž, a ta se laž izlivala iz Thiersovih usta.

Jednom izaslanstvu općinskih predsjednika departmana Seine et Oise Thiers je rekao: »Možete se osloniti na moju riječ koju ja *nikada* nisam prekršio!« A samoj skupštini rekao je da je ona »najslobodnije izabrana i najliberalnija skupština koju je Francuska ikad imala«; svojoj s koca i konopca pokupljenoj soldateski rekao je da joj se »sav svijet divi i da je ona najljepša vojska koju je Francuska ikad

---

¹⁷ Sala za loptanje, gdje je Nacionalna skupština 1789. donijela svoju čuvenu odluku. (*Napomena njemačkom izdanju od 1871.*)

imala«; provinciji je rekao da je bombardiranje Pariza samo bajka: »Ako je i ispaljeno nekoliko topovskih metaka, to nije učinila versajska vojska, već nekolicina ustanika koji žele da stvore utisak kao da se bore, dok u stvari nigdje ne smiju ni da se pokažu«. Zatim je opet rekao provinciji: »Versajska artiljerija ne bombardira Pariz, ona ga samo gada iz topova«. Pariskom nadbiskupu je rekao da su strijeljanja i represalije (!) za koje okrivljuju versajske trupe sušta laž. On je objavio Parizu da hoće samo »da ga oslobodi od gadnih tirana koji ga ugnjetavaju«, i da je Pariz Komune u stvari »samo jedna šaka zločinaca«.

Thiersov Pariz nije bio stvarni Pariz »gnusne gomile«, već Pariz fantomski, Pariz ratnih zabušanata, Pariz bulevarskih besposličara oba pola, bogati kapitalistički, pozlaćeni, ljenjivi Pariz, koji se sada sa svojim lakejima, svojim hohštaplerima, svojim literarnim boemima i svojim kokotama tiskao po Versaillesu, Saint-Denisu, Rueilu i Saint-Germainu; Pariz, za koji je građanski rat bio samo prijatna epizoda; koji je promatrao borbu kroz durbine, brojao topovske hice i kleo se čašću svojom i svojih bludnica da je sve kudikamo bolje inscenirano nego što je ikad bilo u pozorištu Porte-Saint-Martin. Oni koji su padali bili su zaista mrtvi, jaukanje ranjenika bilo je istinsko jaukanje, i, najzad, sve je to bilo od velikog historijskog značenja!

To je bio Pariz gospodina Thiersa, isto onako kao što je emigracija u Koblenzu¹⁸ bila Francuska gospodina de Calonna.

IV

Prvi pokušaj zavjere robovlasnika da savladaju Pariz na taj način što će ga Prusi zaposjesti, propao je zbog toga što je Bismarck odbio da to učini. Drugi pokušaj, 18. marta, završio se porazom vojske i bijegom vlade u Versailles koja je cijelom upravnom aparatu naredila da ostavi sve i pođe za njom. Pretvarajući se da tobože vodi mirovne pregovore

---

¹⁸ *Koblenz* — grad u Njemačkoj, bio je centar francuske kontrarevolucionarne plemićke emigracije za vrijeme francuske buržoaske revolucije krajem XVIII vijeka. *Red.*

s Parizom, Thiers je dobio vremena da pripremi rat protiv Pariza. Ali odakle da uzme vojsku? Ostaci linijskih pukova bili su slabi po broju i nesigurni po raspoloženju. Thiersovi hitni apeli provinciji da požuri Versaillesu u pomoć sa svojim nacionalnim gardama i dobrovoljcima naišli su na otvoreno odbijanje. Samo je Bretanja poslala šačicu šuana, koji su se borili pod bijelom zastavom, svaki s Isusovim srcem u bijelom platnu na grudima, a njihov bojni poklič bio je »Vive le Roi!« (Živio Kralj!). Thiersu dakle nije preostalo ništa drugo nego da na brzu ruku skupi šarenu gomilu, sastavljenu od mornara, pomorske pješadije, papinskih zuava, Valentinovih žandarma, Pietrijevih gradskih policajaca i žbirova. Ali ta bi vojska bila upravo smiješno nedovoljna da postepeno nisu pristizali bonapartistički ratni zarobljenici koje je Bismarck puštao u ratama koje su bile upravo dovoljne da, s jedne strane, održavaju građanski rat u toku, a, s druge strane, drže Versailles u poniznoj zavisnosti od Pruske. U toku samog rata versajska policija je morala da pazi na versajsku vojsku, dok su žandari morali da vuku tu vojsku za sobom izlažući se sami na svim najopasnijim mjestima. Forovi koji su padali nisu zauzimani, već kupovani. Hrabrost komunara dokazala je Thiersu da on otpor Pariza ne može slomiti svojom strategijskom genijalnošću i bajonetima kojima raspolaže.

U isto vrijeme su i njegovi odnosi prema provinciji postajali sve gori. Ni jedna jedina izjava solidarnosti nije došla da obodri Thiersa i njegove »šljivare«. Baš naprotiv. Sa svih strana stizale su izjave i deputacije koje su zahtijevale tonom bez imalo poštovanja izmirenje s Parizom na osnovi nedvosmislenog priznanja republike, potvrde komunalnih sloboda i raspuštanja Nacionalne skupštine čiji je mandat bio istekao. Te deputacije i adrese bile su tako mnogobrojne, da je Dufaure, Thiersov ministar pravde, raspisom od 23. aprila naredio državnim tužiocima da »zahtijevanje izmirenja« progone kao zločin! Ali s obzirom na beznadne izgleda koje mu je otvarao njegov ratni pohod, Thiers je odlučio da promijeni taktiku i raspisao je u cijeloj zemlji općinske izbore za 30. aprila na osnovi novog zakona o općinama koji je on diktirao Nacionalnoj skupštini. Računajući dijelom na intrige svojih prefekata, dijelom na pritisak svoje policije, Thiers

je sasvim sigurno očekivao da će glas provincije dati Nacionalnoj skupštini onu moralnu snagu koju ona nikad nije imala, i da će od provincije dobiti materijalnu snagu potrebnu da pobijedi Pariz.

Thiers je od samog početka smatrao da svoj banditski rat protiv Pariza, koji je on veličao u svojim vlastitim biltenima, i pokušaje svojih ministara da u cijeloj Francuskoj zavedu teror, treba da poprati jednom malom komedijom pomirenja, koja je imala da posluži nekim ciljevima. Trebalo je da ta komedija zamaže oči provinciji, da primami srednju klasu u Parizu i da, prije svega, pruži priliku tobožnjim republikancima u Nacionalnoj skupštini da svoju izdaju Pariza prikriju svojom vjerom u Thiersa. 21. marta, kad još nije imao vojske, Thiers je izjavio skupštini: »Bilo šta bilo, ja neću slati vojsku na Pariz«. 27. marta izjavio je opet: »Zatekao sam republiku kao svršen čin, i čvrsto sam odlučio da je održim«. U stvari, on je ugušio revoluciju u Lyonu i Marseilleu¹⁹ u ime republike, dok su njegovi »šljivari« u Versaillesu urlanjem zaglušivali samo spominjanje njenog imena. Poslije toga podviga on je republiku od »svršenog čina« reducirao na pretpostavljenu činjenicu. Orleanski prinčevi, koje je on oprezno bio udaljio iz Bordeauxa, smjeli su sad, otvoreno gazeći zakon, da intrigiraju u Dreuxu. Ustupci koje je Thiers nudio na svojim beskrajnim sastancima s delegatima Pariza i provincije — ma koliko da su neprestano mijenjali ton i boju prema vremenu i okolnostima — izlazili su na kraju uvijek na to da će se njegova osveta, kako se predviđa, ograničiti na onu »šačicu zločinaca umiješanih u ubojstvo Clémenta Thomasa i Lecomtea«, razumiје se, pod uvjetom da Pariz i Francuska bez rezerve priznaju samog gospodina Thiersa kao najbolju od republika, kao što je on to 1830. učinio s Lujem Filipom. Thiers se nije samo pobrinuo da čak i te ustupke stavi u pitanje pomoću službenih tumačenja kojima su ih njegovi ministri popraćali u Nacionalnoj skupštini. On je imao i svog Dufaurea, da bi preko njega radio. Dufaure, taj stari orleanistički advokat,

---

¹⁹ Odmah poslije 18. marta 1871. u Lyonu i Marseilleu javili su se revolucionarni pokreti s ciljem da se proglasi Komuna. Oni su bili ugušeni od Thiersove vlade. *Red.*

uvijek je za vrijeme opsadnih stanja, kako sada 1871, pod Thiersom, tako i 1839, u doba Luja Filipa, i 1849, za vrijeme predsjedništva Luja Bonaparta, — igrao ulogu vrhovnog suca. Kad nije bio ministar, bogatio se braneći pariske kapitaliste, a politički kapital je sebi stvarao napadajući zakone koje je sam bio donio. Sada je kroz Nacionalnu skupštinu hitno proveo ne samo niz represivnih zakona, koji su poslije pada Pariza imali da iskorijene u Francuskoj i posljednje ostatke republikanske slobode; on je unaprijed nagovještavao sudbinu Pariza, skrativši, po njegovu mišljenju, još i suviše spor postupak ratnih sudova, i podnio Skupštini novopečeni drakonski zakon o deportaciji. Revolucija od 1848. ukinula je smrtnu kaznu za političke krivice i zamijenila je deportacijom. Luj Napoleon se nije usudio, bar ne otvoreno, da uspostavi režim giljotine. Skupština »šljivara«, nemajući još dovoljno smjelosti da samo i nagovijesti da Parižani u njenim očima nisu buntovnici, već ubojice, morala je stoga da ograniči svoju buduću osvetu Parizu na novi Dufaureov zakon o deportaciji. U svim tim okolnostima Thiers nikako ne bi mogao dugo igrati svoju komediju pomirljivosti, da ona nije, što je on htio, izazvala bijesnu dreku »šljivara«, čija spora pamet nije shvaćala ni njegovu igru ni nužnost njegova licemjerstva, pritvornosti i otezanja.

S obzirom na predstojeće općinske izbore od 30. aprila, Thiers je 27. aprila izveo jednu od svojih velikih scena pomirljivosti. Usred čitave bujice sentimentalnih izliva, on je s govornice Nacionalne skupštine uzviknuo:

»Jedina zavjera koja postoji protiv republike jest pariska zavjera, i ona nas primorava da prolivamo francusku krv. Ali ja i opet ponavljam: neka to opako oružje ispadne iz ruku onih koji ga drže, i kazna će odmah biti obustavljena aktom milosti koji će isključiti samo mali broj zločinaca.«

Na žestoke upadice »šljivara«, Thiers je odgovorio:

»Kažite mi, gospodo, preklinjem vas, zar nisam u pravu? Zar vam je zbilja žao što sam mogao reći istinu da zločinaca ima svega šaka ljudi? Zar to nije sreća, usred sve naše nesreće, što su ljudi koji su bili u stanju da proliju krv Clémenta Thomasa i generala Lecomtea samo rijetki izuzeci?«

Ali je Francuska ipak ostala gluha za Thiersove govore za koje je on uobražavao da su parlamentarna sirenska pje-

sma. Od svih 700000 općinskih odbornika, izabranih u onih 35000 općina koje su još bile pod francuskom vlašću, udruženi legitimisti, orleanisti i bonapartisti nisu mogli da guraju ni 8000 svojih pristalica. Naknadni izbori ispali su još gore po njih. Nacionalna skupština, umjesto da od provincije dobije onu toliko neophodnu materijalnu silu, izgubila je čak i posljednje pravo na moralnu silu, tj. pravo na to da se smatra izrazom opće volje Francuske. I da bi taj poraz učinili potpunim, novoizabrani općinski odbornici svih francuskih gradova otvoreno su prijetili uzurpatorskoj skupštini u Versaillesu protivskupštinom u Bordeauxu.

Time je za Bismarcka najzad došao dugo očekivani trenutak za odlučnu akciju. On je zapovjedničkim tonom pozvao Thiersa da pošalje u Frankfurt punomoćnike za konačno zaključenje mira. Pokoravajući se ponizno pozivu svoga gospodara, Thiers je požurio da pošalje svoga pouzdanog Julesa Favrea, a uz njega Pouyer Quertiera. Pouyer Quertier, »ugledni« vlasnik predionice pamuka iz Rouena, vatreni, čak servilni pristalica Drugog carstva nije Drugome carstvu zamjerio ništa osim trgovinskog ugovora s Engleskom, koji je išao na štetu njegovim ličnim tvorničarskim interesima. Tek što ga je Thiers u Bordeauxu postavio za ministra finansija, počeo je da napada ovaj »zlosretni« ugovor, pravio aluzije o njegovu skorom ukidanju, i bio je čak toliko drzak, mada uzalud (jer je pravio račun bez Bismarcka), da je pokušao da odmah ponovo zavede stare zaštitne carine prema Alzasu, gdje, kako je on govorio, tome ne stoje na putu nikakvi raniji međunarodni ugovori. Taj čovjek, koji je u kontrarevoluciji vidio sredstvo za obaranje radničkih nadnica u Rouenu, a u ustupanju francuskih provincija sredstvo za podizanje cijena svojoj robi u Francuskoj — zar nije baš on bio predodređen da ga Thiers odabere za pomoćnika Julesu Favreu u njegovoj posljednjoj i najvećoj izdaji?

Kad je ovaj divni par punomoćnika stigao u Frankfurt, Bismarck se odmah obrecnuo na njih zapovjedničkim tonom: Ili uspostaviti carstvo, ili bez pogovora primiti moje uvjete za mir! Ti su uvjeti bili: skraćuje se rok za plaćanje ratne odštete, a pruske trupe i dalje drže pariske forove, sve dok Bismarck ne izjavi da je zadovoljan stanjem stvari u Fran-

cuskoj. Na taj način je Pruska bila priznata za vrhovnog suca u unutrašnjim pitanjima Francuske! Sa svoje strane Bismarck je bio spreman da za istrebljenje Pariza pusti zarobljenu bonapartističku vojsku i da joj pruži neposrednu pomoć trupa cara Vilima. On je svoje poštene namjere zajamčio time što je plaćanje prve rate ratne odštete učinio zavisnim od »umirenja« Pariza. Takav mamac su Thiers i njegovi punomoćnici, razumije se, odmah halapljivo progutali. 10. maja potpisali su mirovni ugovor i pobrinuli se da ga versajska skupština ratificira već 18. maja.

U međuvremenu od zaključenja mira do dolaska bonapartističkih zarobljenika Thiers je utoliko više smatrao svojom dužnošću da opet otpočne svoju komediju pomirenja, što su se njegovi republikanski pomagači našli u velikoj neprilici kako da nađu neki izgovor da mogu da zažmire na jedno oko u pogledu priprema za pokolj u Parizu. Još 8. maja Thiers je jednom izaslanstvu pomirljivih građana srednje klase odgovorio: »Kad se ustanici odluče da kapituliraju, vrata Pariza će čitavu nedjelju dana biti širom otvorena za sve osim za ubojice generala Clémenta Thomasa i Lecomtea«.

Nekoliko dana kasnije, kada su ga »šljivari« žestoko napali zbog toga obećanja, Thiers je odbio da dâ ma kakvo obavještenje, ali je ipak značajno primijetio: »Ja vam kažem, ima među vama nestrpljivih ljudi, ljudi kojima se previše žuri. Oni moraju čekati još osam dana; po isteku tih osam dana neće više postojati nikakva opasnost i zadatak će tada odgovarati njihovoj hrabrosti i njihovim sposobnostima«. Čim je Mac-Mahon bio u stanju da mu obeća da može uskoro da uđe u Pariz, Thiers je izjavio u Nacionalnoj skupštini da će »ući u Pariz sa zakonom u ruci i zahtijevati punu kaznu za one bijednike koji su žrtvovali živote vojnika i rušili javne spomenike«. Kada se približio presudni trenutak, Thiers je rekao Skupštini: »Ja neću imati milosti«; Parizu je rekao da je njegova presuda izrečena; a svojim bonapartističkim banditima je rekao da imaju državno ovlašćenje da vrše osvetu nad Parizom po svojoj volji. Kad je, najzad, 21. maja izdaja otvorila generalu Douayu vrata Pariza, Thiers je, 22. maja, otkrio svojim »šljivarima« »cilj« svoje ko-

medije pomirenja koju oni tako uporno nisu htjeli da razumiju. »Ja sam vam prije nekoliko dana rekao da se približavamo *svome cilju*; danas dolazim da vam kažem da je taj *cilj* postignut. Red, pravda i civilizacija najzad su odnijeli pobjedu.«

Da, to je bila pobjeda. Civilizacija i pravda buržoaskog poretka pojavljuju se u svojoj zlokobnoj svjetlosti kad god se robovi toga poretka pobune protiv svojih gospodara. Onda se ta civilizacija i ta pravda ispoljavaju kao neprikriveno divljaštvo i bezakonita osveta. Svaka nova kriza u klasnoj borbi između prisvajača i proizvođača bogatstva otkriva tu činjenicu u sve oštrijoj svjetlosti. Čak i zvjerstva buržoazije od juna 1848. iščezavaju pred neiskazanom gadošću od 1871. Samopožrtvovno junaštvo kojim se narod Pariza — ljudi, žene, djeca — borio još osam dana po ulasku versa-jaca u grad, isto onako odražava veličinu njihove stvari, kao što paklena nedjela soldateske odražavaju duh urođen onoj civilizaciji čiji je ona plaćeni zaštitnik. Zaista, divna civilizacija, koja se našla pred velikim problemom kako da ukloni gomile leševa onih koje je pobila pošto je borba već bila završena!

Da bismo našli nešto slično ponašanju Thiersa i njegovih krvoloka, moramo se vratiti natrag u doba Sule i oba rimska trijumvirata. Isto hladnokrvno masovno klanje ljudi; isto ubijanje bez obzira na starost i pol; isti sistem mučenja zarobljenika; isto stavljanje izvan zakona, ali ovoga puta čitave jedne klase; ista divlja hajka na skrivene vođe, da ni jedan jedini ne bi umakao; isto potkazivanje političkih i ličnih neprijatelja; ista ravnodušnost pri ubijanju ljudi koji nisu imali nikakve veze s borbom. Razlika je samo u tome što Rimljani nisu imali mitraljeza da proskribirane ubijaju u gomilama, i što nisu imali »zakon u svojim rukama« niti riječ »civilizacija« na svojim ustima.

A poslije tih užasa pogledajte sada i drugu, još gadniju stranu ove buržoaske civilizacije, opisanu u njenoj vlastitoj štampi!

Pariski dopisnik jednog londonskog torijevskog lista piše: »Dok se još čuju pojedinačni pucnji u daljini, a neprevijeni ranjenici umiru među spomenicima groblja Père Lachaise, dok 6000 prestravljenih ustanika u smrtnom oča-

janju luta po labirintu katakombi, i nesretnike tjeraju ulicama da ih u gomili pobiju iz mitraljeza, — sve se u čovjeku buni kad vidi kafane pune ljudi koji piju apsint, igraju bilijara ili domina, kad vidi kako se razvratne žene šetkaju tamo-amo po bulevarima i kad čuje kako bučna galama bančenja iz separea otmjenih restorana remeti noćnu tišinu.« U »Journal de Paris«, jednom versajističkom listu, koji je Komuna bila zabranila, gospodin Eduard Hervé piše: »Način na koji je stanovništvo Pariza (!) juče ispoljilo svoje zadovoljstvo, zaista je više nego frivolan, i mi se bojimo da će se to vremenom još i pogoršati. Pariz ima praznički izgled, koji je žalosno neumjestan, i, ako ne želimo da nas nazovu „Parizanima dekadencije“, ovome se mora učiniti kraj.« A zatim citira ono mjesto iz Tacita: »Pa ipak, sutradan poslije one strašne borbe, i čak prije nego što je borba bila potpuno završena, počeo je Rim, nizak i pokvaren, ponovo da se valja po onoj baruštini pohote koja je njegovo tijelo razarala i njegovu dušu kaljala — alibi proelia et vulnera, alibi balnea popinaeque²⁰«. — Samo gospodin Hervé zaboravlja da je »stanovništvo Pariza« o kome on govori, samo stanovništvo Thiersovog Pariza, bogati zabušanti koji se u gomilama vraćaju iz Versaillesa, Saint-Denisa, Rueila i Saint-Germaina, da je to zaista »Pariz dekadencije«.

U svakom od svojih krvavih trijumfa nad samopožrtvovnim prvoborcima jednog novog i boljeg društva, ova sramna civilizacija, zasnovana na porobljavanju rada, zaglušuje krike svojih žrtava divljom vikom klevetanja, koja nalazi odjeka u cijelome svijetu. Vedri radnički Pariz Komune pretvorio se najednom pod rukama krvoloka »reda« u pakao. I šta dokazuje ova čudovišna promjena buržoaskom razumu svih zemalja? Ništa drugo nego da se Komuna digla protiv civilizacije! Narod Pariza se oduševljeno žrtvuje za Komunu; broj njegovih mrtvih daleko je veći nego u ma kojoj ranijoj bici u istoriji. Šta to dokazuje? Ništa drugo nego da Komuna nije bila vlada samoga naroda, već nasilničko djelo šačice zločinaca! Žene Pariza davale su radosno svoje živote, na barikadama kao i na gubilištu. Šta to dokazuje? Ništa

---

²⁰ Na jednoj strani borbe i rane, na drugoj, bludna orgijanja i gozbe. *Red.*

drugo nego da ih je demon Komune pretvorio u Megere i Hekate. Umjerenost Komune za dva mjeseca njene neosporne vlasti može se mjeriti samo s junaštvom njene odbrane. Šta to dokazuje? Ništa drugo nego da je Komuna u toku tih mjeseci pod maskom umjerenosti i čovječnosti brižljivo skrivala krvožednost svojih satanskih instinkta, da bi im dala maha u času svoje samrtne borbe!

Radnički Pariz je u svome herojskom samopožrtvovanju zahvatio svojim plamenom zgrade i spomenike. Kad gospodari proletarijata raskidaju njegovo živo tijelo na komade, ne smiju više računati s tim da će se u trijumfu vratiti među netaknute zidove svojih stanova. Versajska vlada viče: »Palikuće!« i došaptava tu lozinku svima svojim slugama, do najudaljenijeg zaseoka, da svuda podignu hajku na njene protivnike pod optužbom da su oni palikuće od zanata. Buržoazija cijelog svijeta gledala je s uživanjem masovno klanje poslije bitke, ali se užasava zbog oskvrnjivanja mrtvih zidova!

Kad vlade svojim ratnim mornaricama daju službeno ovlašćenje »da ubijaju, *pale* i ruše«, je li to ovlašćenje za palikućastvo? Kad su britanske trupe iz obijesti zapalile Kapitol u Washingtonu i ljetni dvorac kineskog cara, je li to bilo palikućstvo? Kad su Prusi ne iz vojničkih razloga, već iz puke zlobe i osvetoljubivosti zapalili pomoću petroleja gradova kao Châteaudun i mnogobrojna sela, je li to bilo palikućstvo? Kad je Thiers čitavih šest nedjelja bombardirao Pariz pod izgovorom da hoće da zapali samo one kuće u kojima ima ljudi, je li to bilo palikućstvo? — U ratu je vatra isto tako zakonito oružje kao i svako drugo. Zgrade koje drži neprijatelj bombardiraju se, da bi se zapalile. Ako branioci moraju da ih napuste, oni ih sami pale, da ih napadači ne bi mogli upotrijebiti. Neizbježna sudbina svih zgrada na bojištima svih redovnih vojski na svijetu bila je uvijek ta da budu spaljene. Ali u ratu porobljenih protiv porobljivača, u jedinom pravednom ratu u istoriji, to ne smije nipošto da vrijedi! Komuna je vatru upotrebljavala jedino kao sredstvo za odbranu. Ona je upotrijebila vatru da versajskim trupama zatvori one duge ravne avenije koje je Haussmann otvorio baš za artiljerijsku vatru; ona se poslužila vatrom da zaštiti svoje povlačenje, isto onako kao

što su se versajci u svome napredovanju služili svojim granatama, koje su razorile u najmanju ruku isto onoliko zgrada koliko i vatra Komune. Još ni danas nije sigurno koje su zgrade zapalili branioci, a koje napadači. A branioci su pribjegli vatri tek onda kad su versajske trupe već bile počele sa svojim masovnim ubijanjem zarobljenika. — Osim toga, Komuna je već mnogo ranije otvoreno izjavila da će, ako dođe do najgoreg, sahraniti sebe pod ruševinama Pariza i da će od Pariza napraviti drugu Moskvu, kao što je to vlada odbrane bila obećala, naravno samo da bi maskirala svoju izdaju. Baš u tu svrhu je Trochu i nabavio petrolej. Komuna je znala da njenim protivnicima nije stalo do života pariskog naroda, ali zato im je vrlo mnogo stalo do njihovih vlastitih zgrada u Parizu. A Thiers je, sa svoje strane, objavio da će u svojoj odmazdi biti nemilosrdan. Čim je s jedne strane njegova vojska bila spremna za udarac, a s druge strane Prusi bili zatvorili izlaz, on je uzviknuo: »Ja ću biti nemilosrdan! Kazna će biti potpuna, pravda stroga!« Ako je postupak pariskih radnika bio vandalski, onda je to bio vandalizam očajne odbrane, a ne vandalizam trijumfa, kao onaj kojim su se ogriješili kršćani o zaista neocjenjiva umjetnička djela paganske antike; pa čak i taj vandalizam opravdali su historičari kao neizbježnu i razmjerno beznačajnu pojavu u divovskoj borbi između novog društva koje se rađalo i starog društva koje se raspadalo. A još manje je taj postupak naličio na Haussmannov vandalizam, koji je srušio historijski Pariz da bi napravio mjesta Parizu besposličara!

Da, ali Komuna je pogubila šezdeset i četiri taoca s pariskim nadbiskupom na čelu! — Buržoazija i njena vojska opet su u junu 1848. zavele običaj koji je odavno bio iščezao iz ratne prakse — strijeljanje golorukih zarobljenika. Otada je taj surovi običaj bio u većoj ili manjoj mjeri primjenjivan pri svakom ugušivanju narodnih ustanaka u Evropi i Indiji, što dokazuje da je taj običaj stvarno sačinjavao »napredak civilizacije«! S druge strane, Prusi su u Francuskoj bili opet zaveli običaj uzimanja talaca — nevinih ljudi koji su svojim životima imali da odgovaraju za djela drugih. Kad je Thiers, kao što smo vidjeli, već na početku rata uveo humani običaj strijeljanja zarobljenika-komunara, Komuni

nije ostalo ništa drugo za zaštitu života tih zarobljenika nego da pribjegne pruskom običaju uzimanja talaca. A život tih talaca bio je više puta proigran neprestanim strijeljanjem zarobljenika od strane versajaca. Kako su oni mogli biti dakle pošteđeni poslije pokolja kojim su Mac-Mahonovi pretorijanci²¹ proslavili svoj ulazak u Pariz? Zar je trebalo da se i posljednja brana bezobzirnom divljaštvu buržoaskih vlada — uzimanje talaca — izvrgne u ruglo? Stvarni ubojica nadbiskupa Darboya jest Thiers. Komuna je mnogo puta nudila nadbiskupa i čitavu gomilu popova u zamjenu za jednog jedinog Blanquija, koji je tada bio u Thiersovim rukama. Thiers je uporno odbijao. On je znao da će s Blanquijem dati Komuni glavu, dok će nadbiskup njegovim ciljevima najbolje poslužiti kao leš. Thiers se ugledao na Cavaignaca. Kako su samo razvikali Cavaignac i njegovi »ljudi reda« u junu 1848, kada su žigosali ustanike kao ubojice nadbiskupa Affrea! A znali su sasvim tačno da su nadbiskupa ubili vojnici Stranke reda. Jacquement, nadbiskupov generalni vikar, odmah poslije izvršenog djela predao im je svoj iskaz u tome smislu.

Cio taj klevetnički kor, koji Stranka reda u svojim krvavim orgijama nikad ne zaboravlja da pokrene protiv svojih žrtava, dokazuje samo da današnji buržuj smatra sebe zakonskim nasljednikom nekadašnjeg feudalca koji je svako oružje u vlastitoj ruci, upereno protiv plebejca, smatrao opravdanim, dok je ma kakvo oružje u rukama plebejca već samo po sebi značilo zločin.

Zavjera vladajućih klasa da obore revoluciju putem građanskog rata pod zaštitom stranog osvajača — zavjera čiji smo razvoj pratili od 4. septembra pa sve do ulaska Mac-Mahonovih pretorijanaca kroz vrata Saint-Clouda — ta zavjera je dostigla vrhunac u pariskom pokolju. Bismarck se zlurado smješka nad ruševinama Pariza, u kojima je možda vidio »prvu ratu« onog općeg razaranja velikih gradova, za koje se molio bogu još kao običan junker u pruskoj Cham-

---

²¹ *Pretorijanci* u starom Rimu bili su lična garda vojskovođe ili imperatora. Ovaj ju je izdržavao, i ona je imala razne privilegije. Ovdje se pod pretorijancima razumijeva armija versajaca. *Red.*

bre introuvable od 1849. godine. On se zlorado smješka nad leševima pariskog proletarijata. Za njega to nije samo uništenje revolucije, već ujedno i propast Francuske, kojoj je sada zaista odsječena glava, i to još rukom francuske vlade. S plitkoumnošću, svojstvenom svim državicima od uspjeha, on vidi samo površinu ovoga ogromnog historijskog događaja. Gdje je ikad ranije istorija pružila prizor jednog pobjedioca koji svoju pobjedu kruni na taj način što postaje ne samo žandarm već i najmljeni ubojica u službi pobijeđene vlade? Između Pariske komune i Pruske nije bilo rata. Naprotiv, Komuna je prihvatila preliminarne uvjete mira, a Pruska je objavila svoju neutralnost. Pruska, dakle, nije bila zaraćena strana. Ona je postupila kao najmljeni ubojica; kao kukavički najmljeni ubojica, jer se nije izlagala nikakvoj opasnosti; kao najmljeni ubojica, jer je već unaprijed plaćanje svoje krvave nagrade od 500 miliona franaka učinila zavisnim od pada Pariza. I tako je, najzad, izišao na vidjelo pravi karakter toga rata koji je providenje poslao da bi pobožna i čedna Njemačka kaznila bezbožnu i razvratnu Francusku! I ovaj nečuveni prekršaj međunarodnog prava, čak i s gledišta pravnika starog svijeta, umjesto da pobudi »civilizirane« vlade Evrope da vjerolomnu prusku vladu, to slijepo oruđe petrogradskog kabineta, oglase izvan zakona među narodima — učinio je sam toliko da te vlade počnu razmišljati o tome ne bi li trebalo versajskom krvniku predati i ono malo žrtava koje su uspjele da umaknu kroz dvostruki kordon oko Pariza!

To što su se poslije najvećeg rata novijeg doba pobjednička i pobijeđena vojska zbratimile radi zajedničkog klanja proletarijata — taj besprimjerni događaj ne dokazuje, kao što to Bismarck misli, konačni poraz novoga društva koje se uzdiže, već potpuno raspadanje starog buržoaskog društva. Najviši herojski napor za koji je staro društvo još sposobno jest nacionalni rat, pa i on se sada pokazao kao čista prevara vladajućih, koja nema nikakav drugi cilj nego da odgodi klasnu borbu, i biva odmah odbačena čim se klasna borba rasplamti u građanski rat. Klasna vladavina nije više u stanju da se sakriva pod nacionalnom uniformom; nacionalne vlade *jedinstvene* su protiv proletarijata!

Poslije Duhova 1871. ne može više biti mira i primirja između francuskih radnika i prisvajača proizvoda njihovog rada. Gvozdena ruka najmljene soldateske može neko vrijeme držati obje klase u zajedničkoj ugnjetenosti. Ali borba mora uvijek ponovo izbijati u sve većim razmjerima, i ne može biti ni najmanje sumnje ko će konačno pobijediti — ono malo prisvajača ili ogromna radna većina. A francuski radnici samo su avangarda modernog proletarijata.

Dok evropske vlade tako pred Parizom pružaju dokaz o međunarodnom karakteru klasne vladavine, u isto vrijeme dižu poviku na Međunarodno radničko udruženje, tj. međunarodnu organizaciju rada protiv svjetske zavjere kapitala, kao na glavni izvor sve ove nesreće. Thiers je optužio ovu organizaciju da je ona despot rada, koji se prikazuje kao oslobodilac rada. Picard je naredio da se prekinu sve veze između francuskih članova Internacionale i njenih članova u inozemstvu; grof Jaubert, stari, mumificirani sukrivac Thiersov iz godine 1835, izjavio je da je glavni zadatak svih civiliziranih vlada da iskorijene Internacionalu. »Šljivari« uraju protiv nje i sva evropska štampa im se u koru pridružuje. Jedan ugledni francuski pisac koji nema apsolutno ničega zajedničkog s našim udruženjem, rekao je ovo: »Članovi Centralnog komiteta Nacionalne garde, kao i većina članova Komune, jesu najaktivnije, najumnije i najenergičnije glave Međunarodnog radničkog udruženja... ljudi potpuno pošten, iskreni, umni, puni predanosti, čisti i fanatični u *dobrom* smislu ove riječi«. Policijskim duhom zadojeni razum buržuja zamišlja, naravno, Međunarodno radničko udruženje kao neku vrstu tajne zavjere, čiji centralni organ s vremena na vrijeme naređuje ustanke u raznim zemljama. Naše udruženje jest u stvari samo međunarodna veza koja sjedinjuje najnaprednije radnike u raznim zemljama civiliziranog svijeta. Ma gdje, ma u kom obliku, pod ma kakvim uvjetima se klasna borba pojavila, prirodno je da tu članovi našeg udruženja stoje u prvim redovima. Tlo iz kojeg ono raste jest sâmo moderno društvo. Ono se ne može uništiti ni još tolikim prolivanjem krvi. Da bi se ono uništilo, vlade bi morale najprije da unište despotsku vladavinu kapitala nad radom, — dakle, uvjet njihove vlastite parazitske egzistencije.

Radnički Pariz sa svojom Komunom biće vječito slavljen kao slavni preteča novog društva. Njegovi mučenici su vječito živi u velikom srcu radničke klase. Njegove krvnike istorija je već sad prikovala na ovaj sramni stup s kojega ih ni sve molitve njihovih popova neće moći skinuti.

London, 30. maja 1871.

I

»Zarobljenička kolona je zastala u aveniji Uhrich i tu je na trotoaru postrojena u četiri ili pet redova, licem prema ulici. General markiz de Gallifet i njegov štab sjahali su i počeli da pregledaju kolonu od lijevog krila. General je išao polako duž kolone, razgledajući redove; ovdje-ondje bi zastao, kucnuo nekoga čovjeka po ramenu ili mu dao znak da iziđe iz zadnjih redova. Sve koji su tako bili izabrani provodili su, obično bez ikakvog daljeg razgovora, na sredinu ulice, gdje se tako ubrzo formirala mala zasebna kolona... Očigledno je bilo da se pri takvom odabiranju moglo mnogo griješiti. Jedan oficir na konju skrenuo je generalu pažnju na jednog čovjeka i ženu, valjda zbog nekog naročitog nedjela. Žena, istrčavši iz redova, pade na koljena i s ispruženim rukama živo uvjeravaše da nije kriva. General prička da ona zastane, a zatim, potpuno mirna lica i držanja reče: »Gospođo, ja sam posjećivao sva pariska pozorišta, ne vrijedi truda da izigravate komediju (il ne faut pas la peine de jouer la comédie)« ... Toga dana nije bilo dobro za onoga ko je bio primjetno veći, prljaviji, čistiji, stariji ili ružniji nego oni drugi naokolo. Naročito mi je pao u oči jedan čovjek, koji je za svoje brzo oslobođenje iz ove zemaljske doline plaća imao da zahvali vjerojatno samo svo- me razbijenom nosu... Kad je tako izabrano preko stotinu zarobljenika, jedan od vojnika otkomandiran je za strijeljanje, a ostala kolona krenula je dalje, ostavljajući one izabrane za sobom. Nekoliko minuta kasnije počela je iza nas paljba koja je, uz kratke prekide, trajala preko četvrt sata. To je bilo strijeljanje ovih na prečac osuđenih nesretnika.« (Pariski dopisnik »Daily News«-a, 8. juna.)

Ovaj Gallifet, »podvodač svoje žene, toliko poznate po bestidnom izlaganju svoga tijela na orgijama Drugog carstva«, bio je za vrijeme rata poznat pod imenom francuski »zastavnik Pištolj«.

»„Temps”²², list oprezan i nimalo sklon senzacijama, priča jezivu priču o ljudima koji nisu strijeljani do mrtva i koji su živi sahranjeni. Veliki broj je pokopan na trgu kod Saint Jacques-la-Bouchière, neki od njih vrlo plitko. Danju je buka prometnih ulica smetala da se nešto primijeti ali su u noćnoj tišini stanovnike okolnih kuća probudili daleki jauči, i ujutro su vidjeli kako iz zemlje strši jedna stisnuta pesnica. Zbog toga je naređeno da se leševi iskopaju... Da su mnogi ranjenici živi pokopani, u to ne mogu ni najmanje da sumnjam. Za jedan slučaj mogu jamčiti. Kad je Brunel 24. maja sa svojom vjerenicom bio strijeljan u dvorištu jedne kuće na trgu Vendôme, ostavljeni su njihovi leševi da tamo leže do 27. maja poslije podne. Kad su najzad došli da sklone leševe, našli su ženu još živu, i odnijeli je na jedno previjalište. Mada su je četiri metka pogodila, ona je sada izvan opasnosti.« (Pariski dopisnik »Evening Standard«, 8. juna.)

II

Ovo pismo štampano je u londonskom »Times«-u²³ od 13. juna:

Uredniku lista »Times«

Gospodine, 6. juna 1871, uputio je g. Jules Favre cirkular svim evropskim silama, u kome ih poziva da gone Međunarodno radničko udruženje do istrage. Dovoljno je nekoliko napomena da pokažu karakter tog dokumenta.

Već u uvodu našeg statuta rečeno je da je Internacionala osnovana »28. septembra 1864. na jednom javnom skupu u St. Martin's Hallu, Long Acre, London«. Iz njemu samom najbolje poznatih razloga Jules Favre je pomaknuo datum njenog osnivanja u vrijeme prije 1862. godine.

Da bi objasnio naša načela, on kaže da navodi jedan »letak Internacionale od 25. marta 1869. godine«. A šta na-

---

²² »Temps« — utjecajan francuski dnevni list liberalnog pravca, izlazio u Parizu od 1861. do 1943. *Red.*

²³ »Times« — veliki utjecajan engleski list, osnovan 1788; 70-tih godina XIX vijeka bio je liberalnog pravca. *Red.*

vodi? Letak jednog društva koje nije Internacionala. Ovu vrstu manevara upotrebljavao je on još onda kad je kao prilično mlad advokat branio »National«, jedan pariski list, od Cabetove tužbe zbog klevete. Tada je Jules Favre tvrdio da navodi mjesta iz Cabetovih letaka, dok je u stvari čitao rečenice koje je on sam u te letke bio umetnuo. Taj trik je, međutim, otkriven pred punom sudskom dvoranom, i da Cabet nije bio onako popustljiv, Jules Favre bi bio kažnjen izbacivanjem iz pariske advokatske komore. Od svih dokumenata koje je on naveo kao da pripadaju Internacionali, ne pripada Internacionali ni jedan jedini. Tako on kaže: »Udruženje se proglašava ateističkim, kaže njegovo Generalno vijeće, konstituirano u Londonu jula 1869«. Generalno vijeće nikad nije izdalo takav dokument. Naprotiv, Generalno vijeće je izdalo jedan dokument koji poništava prvobitne statute »Alijanse« — L'Alliance de la Démocratie Socialiste u Ženevi — koje Jules Favre navodi.

U cijelom svom cirkularu, koji se prikazuje kao da je dijelom uperen i protiv carstva, Jules Favre ponavlja protiv Internacionale samo one policijske bajke državnih tužilaca carstva koje su se čak i pred sudovima toga istog carstva rasplinjavale u bijednu ništavnost.

Poznato je da je Generalno vijeće Internacionale, u svojim dvjema adresama (od jula i septembra 1870) o tadašnjem ratu, optužilo Prusku zbog njenih osvajačkih planova prema Francuskoj. Kasnije se gospodin Reitlinger, lični sekretar Julesa Favrea, obratio — uzaludno, razumije se, — nekolicini članova Generalnog vijeća s prijedlogom da Generalno vijeće priredi demonstraciju protiv Bismarcka u korist vlade nacionalne odbrane; naročito je moljeno da se republika pri tome ni jednom riječi ne spominje. Pripreme za masovnu manifestaciju prilikom očekivanog dolaska Julesa Favrea u London započete su — svakako u najboljoj namjeri — protiv volje Generalnog vijeća, koje je u svojoj adresi od 9. septembra izričito i unaprijed opomenulo pariske radnike da se čuvaju Julesa Favrea i njegovih kolega.

Šta bi Jules Favre rekao kad bi Generalno vijeće Internacionale sa svoje strane uputilo svim evropskim vladama

cirkular o Julesu Favreu, da im skrene naročitu pažnju na dokumente koje je pokojni gospodin Millère objavio u Parizu?

Primate, gospodine, izraze moga osobitog poštovanja.
256, High Holborn, W. C. London,
12. juna 1871.

John Hales
sekretar Generalnog vijeća
Međunarodnog radničkog udruženja

U jednom članku o Međunarodnom udruženju i njegovim ciljevima londonski »Spectator«, kao smjerni denunci-jant, između ostalih sličnih trikova, i još potpunije nego Jules Favre, navodi spomenuti dokument »Alijanse«, kao djelo Internacionale, i to jedanaest dana poslije gornjega demantija u »Times«-u. To nas ne čudi. Još Fridrih Veliki je imao običaj da kaže da su od svih jezuita najgori protestantski.

*Tekst adrese napisao K. Marx
u aprilu i maju 1871, a odobrilo
Generalno vijeće Međunarodnog
radničkog udruženja na sjednici
od 30. maja 1871.*

*Prvi put štampan kao brošura u
Londonu sredinom juna 1871; u
toku 1871—1872. u raznim zem-
ljama Evrope i SAD.*

(Preveo s engleskog OGNJAN RADOVIĆ,
redaktor ZVONKO TKALEC)

Karl Marx
PISMA KUGELMANNU
(br. 44 — 48)

London, 13. decembra 1870.

Dragi Kugelmanne,

Moju dugu šutnju moraš sebi objasniti time što je za vrijeme ovog rata, koji je najveći dio inozemnih korespondenata Generalnog vijeća odvuкао u Francusku, imam da vodim *gotovo cijelu međunarodnu prepisku*, što nije mala stvar. Osim toga, pri takvoj »slobodi pošte« kakva sad vlada u Njemačkoj i osobito u Sjevernonjemačkom savezu, i sasvim »osobito« u Hannoveru, opasno je, istina ne za mene, ali za moje korespondente iz Njemačke, ako im pišem o svojim pogledima na rat, a o čemu da čovjek inače piše u ovom trenutku?

Ti na primjer želiš da ti pošaljem našu prvu Adresu o ratu. Bio sam ti je poslao. Očigledno su je na pošti zastavili. Danas ti prilažem obje Adrese spojene u jednu brošuru, članak profesora Beeslyja iz »Fortnightly Review« i današnji »Daily News«. Pošto je taj list prusofilski, stvari će vjerojatno proći. Profesor Beesly je kontovac¹ i kao takav ne može da ne dokazuje svakakve čudne ideje, ali inače je neobično valjan i hrabar čovjek. On je profesor istorije na Londonskom univerzitetu.

Izgleda da su u Njemačkoj zarobili ne samo Bonaparta, njegove generale i njegovu vojsku, nego su u zemlji hrastova i lipa aklimatizirali s njime i cio imperijalizam sa svim njegovim manama.

---

¹ — pristalica francuskog filozofa Auguste Comtea.

Što se tiče njemačkog buržuja, uopće se ne čudim njegovoj opijenosti osvajanjima. Prvo, otimačina je životni princip svake buržoazije, i uzeti tuđe provincije znači uvijek »zauzeti«. Osim toga, njemački buržuj je ponizno primio toliko udaraca nogom od svojih očeva domovine, specijalno od Hohenzollerna, da za njega mora da bude pravo zadovoljstvo kad se ti isti udarci nogom, radi promjene, jednom dadu i strancu.

Svakako, ovaj rat nas je oslobodio »buržoaskih republikanaca«. On je učinio užasan kraj toj bandi. A to je značajan rezultat. On je našim profesorima pružio najbolju priliku da se pred čitavim svijetom obrukaju kao servilni pedanti. Prilike koje će nastupiti kao posljedica ovog rata biće najbolja propaganda za naše principe.

Ovdje u Engleskoj bilo je javno mnjenje na početku rata ultraprusko; sad se sasvim preokrenulo. U kafešantima, na primjer, zviždanjem ušutkuju Nijemce s njihovom »Stražom na Rajni«, dok francuske pjevače s njihovom Marseljezom prate u horu. Bez obzira na odlučne simpatije narodnih masa za republiku i na gnjev višeg sloja zbog očiglednog saveza između Pruske i Rusije, na drzak ton pruske diplomatije poslije njenih vojnih uspjeha, veliko zgražanje je ovdje izazvao način vođenja rata — sistem rekvizicija, paljenja sela, strijeljanje franktirera², uzimanje talaca i slične rekapitulacije iz tridesetogodišnjeg rata. Naravno, Englezi su takve stvari radili u Indiji, na Jamaici itd., ali Francuzi nisu Indusi, ni Kinezi, ni Crnci, a Rusi nisu nebesni Englezi! Prava je hoencolernska ideja da jedan narod čini zločin ako nastavi da se brani kad je njegova stajaća vojska uništena. U stvari, pruski narodni rat protiv Napoleona I bio je valjanom Friedrichu Wilhelmu III pravi trn u oku, što može da se vidi i iz istorije profesora Pertza o Gneisenau-u, koji je svojim naređenjima o landšturmu³ franktirkerskom ratu dao jedan sistem. Friedricha Wilhelma III je jedilo što se narod borio na svoju ruku i nezavisno od najviše zapovijesti.

Međutim, još nije svemu kraj. Rat u Francuskoj može još da uzme vrlo »škakljiv« obrt. Otpor loarske armije došao

---

² — franc-tieur, pripadnik neregularne vojske, partizan.

³ — posljednjoj odbrani.

je »mimo« računa, i sadašnje razbacivanje njemačkih snaga desno i lijevo treba samo da ulije strah, dok u stvari ne postiže ništa drugo osim što na svim tačkama budi defanzivnu, a slabi ofanzivnu snagu. I prijetnja bombardovanjem Pariza običan je trik. U pogledu samog grada Pariza ono ne može, po svim pravilima računa vjerojatnosti, imati apsolutno nikakvog efekta. Koja korist ako se poruši nekoliko vanjskih utvrđenja i probije breša, kad je broj opsjednutih veći od broja onih koji opsjedaју? I kad su se opsjednuti tako izvanredno tukli u »sorties«,⁴ gdje su se neprijatelji branili iza šančeva, kako će se tek tući u izmijenjenim ulogama?

Izgladnjavanje Pariza je jedino realno sredstvo. Ali ako bi se opsada toliko otegla da bi se dobilo vremena za stvaranje armija i razvijanje narodnog rata u provincijama, to se ni time ne bi ništa postiglo i samo bi se pomaklo težište. Osim toga, čak i poslije kapitulacije bi Pariz, koji se ne može posjednuti i držati u pokornosti šakom ljudi, vezivao za sebe velik dio invazora.

Ma kako se rat završio, u njemu se francuski proletarijat izvježbao u rukovanju oružjem, a to je najbolje jamstvo za budućnost.

Drzak ton kojim se služe Rusija i Pruska naspram Engleske mogao bi da dovede do sasvim neočekivanih i neželjenih rezultata po njih. Stvar je naprosto u ovome: Engleska se Pariskim mirovnim ugovorom od 1856. *sama razoružala*. Ona je pomorska sila, i prema velikim kontinentalnim vojnim silama može da baci na vagu jedino sredstva pomorskog rata. Sigurno sredstvo je ovdje privremeno uništenje — odnosno umrtvljenje — prekomorske trgovine kontinentalnih sila. To sredstvo se sastoji, uglavnom, u primjenjivanju načela da se neprijateljska roba na neutralnim brodovima plijeni. Ovog pomorskog prava (pored drugih sličnih prava) odrekli su se Englezi takozvanom deklaracijom koja je priključena Pariskom ugovoru. Clarendon je to učinio po tajnom naređenju Rusa Palmerstona. Ali deklaracija ne predstavlja nikakav organski dio samog ugovora i *nikad* nije u Engleskoj sankcionirana zakonom. Gospoda Rusi i Prusi

---

⁴ — ispadima.

prave račun bez krčmara ako uobražavaju da bi uticaj kraljice, koja je prusizirana iz porodičnog interesa, i buržoaska maloumnost jednog Gladstona zadržali Johna Bulla da u odlučujućem momentu odbaci ovu »milu prepreku« koju je sam stvorio. I onda on može da za nekoliko nedjelja učini kraj rusko-njemačkoj prekomorskoj trgovini. Tada ćemo imati prilike da promatramo izdužena lica petrogradskih i berlinskih diplomata i još izduženija lica »velikih patriota«. Qui vivra, verra.*

Najljepše pozdrave gospođi Grofici i Franciskici.

Tvoj
K. M.

A propos. Možeš li mi poslati razne Windthorstove govore u Reichstagu?

45

London, 4. februara 1871.

Dragi Kugelmanne,

Sa žaljenjem sam doznao iz tvog posljednjeg pisma da se tvoje zdravstveno stanje opet pogoršalo. Ja sam za vrijeme jesenjih i zimskih mjeseci bio sa zdravljem dosta dobro, iako kašalj, koji sam navukao prilikom svog posljednjeg boravka u Hannoveru, traje sve do ovog trenutka.

Bio sam ti poslao »Daily News« u kom je štampano moje pismo. Očigledno su ga opet na pošti zaustavili, kao i druge moje pošiljke. Danas ti šaljem u prilogu isječak, kao i prvu Adresu Generalnog vijeća. U pismu nema ničeg drugog osim činjenica, ali time je ono baš i postiglo utisak.

Ti znaš moje mišljenje o middle class heroes.¹ Gospodin Jules Favre (po zlu čuven od vremena privremene vlade i Cavaignaca) i komp. ipak su premašili i moja očekivanja. Prvo su dozvolili onom »sabre orthodox,² onom »crétin militaire«³ — kako je Blanqui tačno karakterizirao Trochuja —

---

* Ko doživi, vidjeće.

¹ — herojima buržoazije.

² — »ortodoksnoj sablji«.

³ — »vojničkom kretenu«.

da izvede svoj »plan«. Taj plan se naprosto sastojao u tome da se *pasivni otpor* Pariza produži do krajnje mjere, tj. do *starvation point*,⁴ a da se ofanziva ograniči na prividne manevre, na »des sorties platoniques«.⁵ Ovo ne govorim na osnovu »naslućivanja«. Meni je poznat sadržaj jednog pisma koje je lično Jules Favre napisao Gambetti i u kome se žali da su on i drugi članovi onog dijela vlade koji čuči u Parizu uzalud tjeroali Trochuja da preduzme ozbiljne ofanzivne mjere. Trochu je uvijek odgovarao da bi to dalo prevlast *pariskoj demagogiji*. Gambetta mu je odgovorio: Vous avez prononcé votre propre condamnation!⁶ Trochuju je bilo mnogo važnije da sa svojom bretonskom tjelesnom gardom, koja mu je vršila iste službe koje su korzikanci vršili Luju Bonapartu, priteže crvene u Parizu, nego da se tuče s Prusima. To je stvarna tajna poraza ne samo u Parizu, nego i svuda po Francuskoj, gdje je buržoazija, u sporazumu s većinom mjesnih vlasti, radila po istom principu.

Pošto je Trochuev plan već bio doveden do svog vrhunca — do tačke gdje je Pariz morao da se preda ili da skapa od gladi — Jules Favre i komp. imali su naprosto da pođu za primjerom komandanta tvrđave u Toulou. On nije kapitulirao. On je naprosto izjavio Prusima da je uslijed nestašice hrane prisiljen da obustavi odbranu i da otvori kapije tvrđave, a oni neka čine šta ih je volja.

Jules Favre se, međutim, ne zadovoljava time što potpisuje formalnu kapitulaciju. Pošto je izjavio da su on, njegove kolege iz vlade i Pariz *ratni zarobljenici* pruskoga kralja, on je toliko bezočan *da pregovara u ime cijele Francuske*. Šta je on znao o stanju Francuske izvan Pariza? Apсолutno ništa osim onog što mu je Bismarck blagoizvolio saopćiti.

Ne samo to. *Ova gospoda zarobljenici pruskog kralja* idu i dalje i izjavljuju da je onaj dio francuske vlade koji je još slobodan u Bordeauxu izgubio svoje ovlašćenje i da smije da radi samo još u *sporazumu* s njima, *ratnim zarobljenicima pruskog kralja*. Budući da oni sami, kao ratni za-

---

⁴ — do izgladnjavanja.

⁵ — »platonske ispade«.

⁶ Vi ste izrekli svoju vlastitu osudu!

robljenici, *mogu* sad da rade samo po diktatu svog ratnog gospodara, oni time kralja Pruske proglašavaju *de facto*⁷ za *najvišu vlast* u Francuskoj.

Ni sam Luj Bonaparte, poslije svoje kapitulacije i zarobljavanja kod Sedana, nije bio toliko bestidan. Na Bismarckove prijedloge on je izjavio da ne može da se upušta u pregovore jer je, kao pruski zarobljenik, prestao da ima ma kakvu vlast u Francuskoj.

U krajnjem slučaju J. Favre je mogao da primirje za cijelu Francusku prihvati *uvjetno*, naime uz rezervu da ga sankcionira vlada u Bordeauxu, koja je i jedina smjela i mogla da s Prusima pregovara o klauzulama toga primirja. Te klauzule ni u kom slučaju ne bi dozvolile Prusima da iz primirja isključe *istočni* dio ratišta. One ne bi dozvolile Prusima da tako povoljno zaokrugle svoju okupacionu liniju!

Ohrabren ovom uzurpacijom svojih ratnih zarobljenika koji, kao zarobljenici, nastavljaju da se igraju francuske vlade, Bismarck se također bez stida miješa u unutrašnje stvari Francuske. On, taj plemeniti čovjek, *protestira* protiv Gambettina dekreta koji se odnosi na opće izbore za Nacionalnu skupštinu, jer taj dekret, navodno, sužava slobodu izbora! Doista! Trebalo bi da Gambetta odgovori protestom protiv opsadnog stanja i drugih stanja u Njemačkoj koja uništavaju slobodu izbora za Reichstag.

Nadam se da će Bismarck ostati pri svojim mirovnim uvjetima! 400 miliona funti sterilna ratne kontribucije — polovica engleskog državnog duga! To će razumjeti čak i francuski buržui! Oni će možda najzad shvatiti da od produženja rata u najgorem slučaju *mogu samo da dobiju*.

Svjetina, i otmjena i prosta, sudi po spoljašnjosti, po fasadi, po neposrednom uspjehu. Tako je ona kroz 20 godina po čitavom svijetu apoteozirala Luja Bonaparta. Ja sam ga u stvari uvijek, čak za vrijeme njegove apogeje,⁸ razgolićavao kao *prosječnog nitkova*. Isto mislim o junkeru Bismarcku. Ipak ja Bismarcka ne smatram tako glupim kao što bi bio kad

---

⁷ — faktički, stvarno.

⁸ za vrijeme kad je bio na svom vrhuncu.

bi njegova diplomatija bila *dragovoljna*. Taj čovjek je preko ruske kancelarije zapleten u mrežu koju bi mogao da rastrga samo jedan lav, a on nije lav.

Na primjer, Bismarckovo traženje da mu Francuska preda svojih najboljih 20 ratnih brodova i Pondichéry u Istočnoj Indiji! Od jednog stvarno pruskog diplomata ne bi nikad mogla da potekne takva ideja. On bi znao da bi pruski Pondichéry bio samo pruski zalog u engleskim rukama, da Engleska, ako hoće, može da zaplijeni tih 20 ratnih brodova prije nego što stignu u Baltičko more i da takvi zahtjevi mogu samo imati jedan cilj, apsurdan s pruskog gledišta, izazivanje John Bullovog nepovjerenja prije nego što Prusi napuste francusko tlo. Ali Rusija je imala interesa da dovede baš do tog rezultata, kako bi još bolje osigurala vazalni položaj Pruske. U stvari, ti zahtjevi su izazvali potpun preokret čak i kod miroljubivo raspoložene engleske buržoazije. Sad svi glasno traže rat. Ovo provociranje Engleske i ovo ugrožavanje njenih interesa razbješnjavaju čak i buržuja. Više je nego vjerojatno da će, zahvaljujući ovoj *pruskoj »mudrosti«*, Gladstone i komp. biti najureni sa dužnosti i zamijenjeni vladom koja će objaviti rat Pruskoj.

Na drugoj strani, u Rusiji izgleda veoma »škakljivo«. Otkako je Wilhelm pretvoren u kajzera, staromoskovska, antinjemačka stranka s prijestolonasljednikom na čelu opet je sasvim nadjačala. A i raspoloženje naroda ide joj u prilog. Fina Gorčakovljeva politika njoj je nerazumljiva. Stoga je vjerojatno da će car morati ili da sasvim izmijeni svoju vanjsku politiku ili that he will be obliged to kick the bucket⁹ kao njegovi preci Aleksandar I, Pavle i Petar III.

Pri istodobnoj izmjeni politike u Engleskoj i Rusiji, šta bi bilo od Pruske u trenutku kad su njene sjeverne i jugoistočne granice izložene svakoj invaziji, bez mogućnosti da se pruži otpor, kad je odbrambena snaga Njemačke iscrpena? Ne treba zaboraviti da je Pruska-Njemačka od početka ovog rata pa dosad poslala u Francusku 1 500 000 ljudi i da je od njih samo još oko 700 000 ostalo u stroju.

Uprkos tome što izgleda da je obrnuto, položaj Pruske je, dakle, sve drugo samo ne prijatan. Ako Francuska izdrži,

---

⁹ — morati da ode pod ledinu.

ako iskoristi primirje da reorganizira svoje armije i ako najzad da ratu stvarno revolucionaran karakter — a pametni Bismarck čini sve što može u tu svrhu — onda novonjemačko borusko¹⁰ carstvo može još da dobije jedno sasvim neočekivano krštenje batinama.

Najljepše pozdrave Grofici i Franciskici

Tvoj
K. M.

A propos. Pisao si mi jedanput o nekoj Haxthausenovoj knjizi o vestfalskim (čini mi se) zemljovlasničkim odnosima. Volio bih da mi je pošalješ.

Budi tako dobar i ovo što prilažem pošalji dru Jakobyju (Königsberg), ali *frankiraj* — iz opreznosti.

Neka tvoja žena na priloženo pismo napiše adresu dra Johana Jakobyja, Königsberg.

Dženica mi upravo daje nalog da isporučim njene pozdrave »Trautici, Franciskici i Vencelčiću«, što ovime i činim.

Pismu je bio priložen isječak iz londonskog lista »Daily News«, koji je objavio jedno Marxovo pismo, datirano 16. januara 1871. Redakcija »Daily News«-a dala mu je naslov »Sloboda štampe i govora u Njemačkoj«. To pismo glasi:

Uredniku »Daily News«-a

Gospodine!

Kad je Bismarck otpuživao francusku vladu da je »one-mogućila u Francuskoj slobodno izražavanje misli u štampi i preko narodnih poslanika«, on je očigledno imao samo tu namjeru da napravi jedan berlinski vic. Ako želite da upoznate »pravo« javno mnjenje Francuske, obratite se, molim, gospodinu Stieberu, uredniku versajskog »Moniteur«-a i notornom pruskom policijskom špijunu.

Po Bismarckovom ličnom naređenju uhapšeni su gg. Bebel i Liebknecht pod optužbom da su izvršili zločin veleiz-

---

¹⁰ — boruski = pruski. Borusija je staro ime za Prusku koje se često upotrebljava u ironičnom smislu, da se označi feudalni, junkerski karakter Pruske.

daje, samo zbog toga što su se usudili da izvrše svoju dužnost kao njemački narodni poslanici, tj. da protestiraju u Reichstagu protiv aneksije Elzasa i Lotringije, da glasaju protiv novih kredita za rat, da izraze svoje simpatije za francusku republiku i da žigošu pokušaj da se Njemačka pretvori u prusku kasarnu. Zbog ispoljavanja tih istih shvaćanja članovi braunšvajgskog odbora socijaldemokratske partije tretiraju se od početka septembra prošle godine kao robovi na galiji i sve dosad su izloženi smiješnoj lakrdiji sudskog progona zbog veleizdaje. Ista sudbina zadesila je mnoge radnike koji su raspačavali braunšvajgski proglas. Sa sličnom motivacijom optužen je zbog veleizdaje g. Hepner, drugi urednik lajpciškog »Volksstaat«-a. Raspačavanje onih nekoliko nezavisnih njemačkih listova koji postoje izvan Pruske zabranjeno je u hoencolernskim zemljama. Policija svakodnevno rastjerava radničke zborove na kojima se zahtijeva častan mir s Francuskom. Prema službenoj pruskoj doktrini, koju je naivno izložio general Vogel von Falkenstein, svaki Nijemac koji »pokuša da radi suprotno ciljevima pruske vojne komande u Francuskoj« vrši zločin veleizdaje. Ako bi gospodin Gambetta i komp. bili, slično Hohenzollernima, prisiljeni da silom ugušuju javno mnjenje, trebalo bi samo da primijene pruski metod i da, pod izgovorom rata, proglase opsadno stanje u cijeloj Francuskoj. Jedini francuski vojnici koji se nalaze na njemačkom tlu trunu u pruskim zatvorima. Pa ipak se pruska vlada osjeća obaveznom da strogo održava opsadno stanje, to jest najgrublji i najodvratniji oblik vojničkog despotizma, suspendiranje svih zakona. Tlo Francuske preplavilo je gotovo milion njemačkih invazora. Pa ipak se francuska vlada može bez brige da odrekne pruskih metoda »omogućavanja slobodnog izražavanja i mišljenja«. Usporedite jednu i drugu sliku! Međutim, Njemačka se pokazala kao suviše usko područje za Bismarckovu sveobuhvatnu ljubav za slobodnim izražavanjem mišljenja. Kad su Luksemburžani dali oduška svojim simpatijama prema Francuskoj, Bismarck je taj izraz osjećanja uzeo kao jedan od svojih izgovora da se odrekne Londonskog ugovora o neutralnosti. Kad je belgijska štampa počinila sličan grijeh, pruski poslanik u Bruxellesu, gospodin von Balan, tražio je od belgijske vlade da plijeni ne samo sve antipru-

ske novinske članke, nego i da spriječi objavljivanje običnih vijesti koje bi mogle da ohrabre Francuze u njihovom oslobodilačkom ratu. Zaista vrlo skroman zahtjev — suspendirati belgijski ustav »pour le roi de Prusse«!¹¹ Tek što su neke štokholmske novine uzele sebi slobodu da naprave nekoliko bezazlenih viceva na račun općepoznate bigoterije Wilhelma Aneksandra,¹² već je Bismarck zasuo švedski kabinet ljutitim notama. On je čak uspio da pod sanktpeterburškim meridijanom otkrije odveć razuzdanu štampu. Na njegovu poniznu molbu vrhovni cenzor je pozvao urednike glavnih petrogradskih listova i naložio im da se suzdržavaju od ma kakvih kritičkih primjedaba na račun carevog vjernog boruskog vazala. Jedan od tih urednika, gospodin Zaguljajev, bio je toliko nesmotren da tajnu ovog upozorenja objavi u stupcima »Golosa«. Na njega se odmah okomila ruska policija i prognala ga u neku udaljenu guberniju. Pogrešno bi bilo misliti da ovaj žandarski postupak treba pripisati samo paroksizmu ratne groznice. Naprotiv, to je prava metodična primjena duha pruskih zakona. U pruskom krivičnom zakoniku stvarno postoji jedna originalna odredba po kojoj se svaki stranac u svojoj ili bilo kojoj drugoj stranoj zemlji može goniti zbog »uvrede pruskog kralja« i »veleizdaje Pruske« koju je počinio djelom ili pisanom riječju. Francuska — a njena stvar je srećom daleko od toga da bude očajna — bori se u ovom momentu ne samo za svoju vlastitu nacionalnu nezavisnost, nego i za slobodu Njemačke i Evrope.

London, 16. januara

Vaš odani
Karl Marx

46

London, 12. aprila 1871.

Dragi Kugelmann,

Tvoji »medicinski savjeti« imali su taj efekat što sam konsultirao moga dra Mathesona i počeo zasad da se kod

---

¹¹ — »za kralja Pruske«, tj. za babino zdravlje.

¹² Aneksandar, ironičan nadimak kojim se aludira na Wilhelmove aneksije i vazalski odnos prema ruskom caru Aleksandru.

njega liječim. On kaže da su mi pluća u najboljem redu i da kašalj dolazi od bronhitisa itd. Isto tako da kašalj može uticati na jetru.

Jučer smo dobili nimalo umirujuću vijest da je Lafargue (ne Laura) trenutno u Parizu¹.

Ako pogledaš posljednju glavu moga »Osmanaestog brumairea«, vidjećeš da kažem da se slijedeći pokušaj francuske revolucije neće više, kao dosad sastojati u tome da se birokratsko-vojna mašina prenese iz jednih ruku u druge, nego da se *razbije*, a to i jest preduvjet svake stvarne narodne revolucije na kontinentu. Baš to i pokušavaju da urade naši herojski pariski drugovi. Koliko elastičnosti, koliko istorijske inicijative, koliko sposobnosti za žrtvovanje kod tih Parižana! Poslije šestomjesečnog izgladnjavanja i upropaštavanja, koje je dolazilo mnogo više od unutrašnje izdaje, nego od vanjskog neprijatelja, ustaju oni, ispod pruskih bajoneta, kao da nikad nije ni bilo rata između Francuske i Njemačke i kao da neprijatelj ne stoji još uvijek pred vratima Pariza! U istoriji nema sličnog primjera takve veličine! Ako podlegnu, kriva će biti samo njihova »dobrodušnost«. Trebalo je odmah marširati na Versailles, čim je pobjegao prvo Vinoy, a odmah za njim i reakcionarni dio pariske Nacionalne garde. Zbog moralnih skrupula propušten je pravi momenat. Nisu htjeli da *otpočinju građanski rat*, kao da ga mischievous avorton² Thiers već nije bio otpočeo svojim pokušajem da razoruža Pariz! Druga pogreška: Centralni komitet se prerano odrekao svoje vlasti, da bi načinio mjesta Komuni. Opet iz odveć »poštene« skrupuloznosti. Bilo kako bilo, sadašnji pariski ustanak — čak ako ga i uguše vuci, svinje i najgora pašcad starog društva — najslavniji je podvig naše partije od vremena pariskog junskog ustanka. Neka se s ovim Parižanima, gotovim da jurišaju na nebo, uporede smjerni robovi njemačko-pruskog svetog rimskog carstva s njegovim posthumnim maskaradama koje vonjaju na kasarnu, crkvu, krautjunkerstvo i, prije svega, na filistarstvo.

---

¹ Lafargue je pošao iz Bordeaux-a, gdje je tada živio, u Pariz da od Komune dobije pleins pouvoirs (odriješene ruke) za organiziranje oružanog ustanka u Bordeauxu.

² — zlobno nedonošče.

A propos. U službeno objavljenom spisku lica koja su dobivala subvenciju direktno iz kase L. Bonaparta ima pri-
bilješka da je Vogt avgusta 1859. primio 40 000 franaka!
Ja sam tu činjenicu saopćio Liebknechtu radi dalje upotrebe.

Možeš mi poslati Haxthausena, jer u posljednje vrijeme
u redu dobivam razne brošure itd. ne samo iz Njemačke,
nego i iz samog Petrograda.

Hvala ti za razne pošiljke novina (molim za još više,
jer bih htio da pišem nešto o Njemačkoj, Reichstagu itd.).

Uz najljepši pozdrav gospođi Grofici i Sovici,

tvoj
K. M.

47

17. aprila 1871.

Dragi Kugelmanne,

Tvoje pismo je stiglo u redu. U ovom trenutku imam
pune ruke posla. Stoga samo nekoliko riječi. Sasvim mi je
neshvatljivo kako možeš sitnoburžoaske demonstracije à la
13. juni 1849. itd. da porediš sa sadašnjom borbom u Parizu.

Praviti svjetsku istoriju bilo bi, svakako, vrlo komotno
kad bi se borba prihvatila samo pod uvjetom nepogrešivo
povoljnih šansi. S druge strane, ona bi bila vrlo mistične pri-
rode kad »slučajnosti« ne bi igrale nikakvu ulogu. Te slučaj-
nosti, naravno, ulaze u opći tok razvitka i kompenziraju se
opet drugim slučajnostima. Ali ubrzavanje i usporavanje
mnogo zavisi od takvih »slučajnosti«, među kojima figurira
i »slučaj« karaktera ljudi koji isprva stoje na čelu pokreta.

Odlučno nepovoljan »slučaj« ne treba ovog puta nipošto
tražiti u općim uvjetima francuskog društva, nego u prisut-
nosti Prusa u Francuskoj i u tome što oni stoje pred samim
Parizom. To su Parižani vrlo dobro znali. Ali to su znali i
versajski buržoaski nitkovi. Baš zato su i postavili Parižane
pred alternativu: ili prihvatiti borbu, ili se predati bez
borbe. Demoralizacija radničke klase u ovom drugom slučaju
bila bi mnogo veća nesreća od propasti ma kog broja »vođa«.
Borba radničke klase protiv kapitalističke klase i njene dr-

žave stupila je s pariskom borbom u novu fazu. Ma kakav bio neposredan ishod stvari, osvojena je nova polazna tačka od svjetskoistorijske važnosti.

Addio
K. M.

48

London, 18. juna 1871.

Dragi Kugelmann,

Moraš mi oprostiti što se ne javljam; i sad imam samo toliko vremena da ti napišem nekoliko redaka.

Ti znaš da su me za sve vrijeme pariske revolucije versajski listovi (uz Stieberovu saradnju) i par repercu¹ ovdašnje novine stalno optuživale kao »*grand chef de l'Internationale*«².

A sad još Adresa³, koju si svakako dobio! Ona izaziva paklenu galamu, i ja imam čast da u ovom trenutku budem čovjek koga u Londonu najviše klevetaju i kome najviše prijete. To zaista prija čovjeku poslije dosadne dvadesetogodišnje močvarske idile. Vladin list — »Observer« — prijeti mi sudskim progonom. Qu'ils osent! Je me moque bien de ces canailles là!⁴ Prilažem ti isječak iz »Eastern Post«-a, jer je u njemu naš odgovor na cirkular Julesa Favrea. Naš odgovor je najprije izišao u »Times«-u od 3. juna. Ovom uvaženom listu je gospodin Bob Low (ministar finansija i član nadzornog odbora »Times«-a) dobro natrljao nos zbog te indiskrecije.

Najljepša hvala za Reutere i my best compliments to Madame la Comtesse et ma chère Fränzchen⁵.

Tvoj
K. M.

---

¹ — na osnovu reperkusije, odjeka.

² — »velikog vođu Internationale«.

³ Adresa Generalnog vijeća o građanskom ratu u Francuskoj.

⁴ Samo nek se usude! Fućkam ja na te nitkove!

⁵ — najljepše pozdrave gospođi Grofici i mojoj dragoj Franciskici.

Izjava protiv Julesa Favrea štampana u »Eastern Post«-u glasi:

Uredniku »Eastern Post«-a

Gospodine!

6. juna 1871. g. Jules Favre razaslao je svim evropskim silama cirkular u kome ih poziva da gone Međunarodno radničko udruženje do iznemoglosti. Nekoliko napomena biće dovoljne da pokažu karakter tog dokumenta.

Već u uvodu našeg Statuta rečeno je da je Internacionala osnovana »28. septembra 1864. na javnom mitingu u St. Martin's Hall, Long Acre, London«. Iz razloga koje on sam najbolje zna, Jules Favre poriče datum njenog nastanka u vrijeme prije 1862.

Da bi objasnio naše principe, on kaže da citira »njen (Internacionalin) letak od 25. marta 1869«. A šta citira? Letak jednog društva koje *nije* Internacionala. Toj vrsti manevara on je već jednom pribjegao kad je, kao još relativno mlad advokat, branio list »National« od Cabetove tužbe zbog klevete. Tada je, rekavši da će citirati izvatke iz Cabetovih brošura, čitao rečenice koje je sam bio umetnuo. Trik je bio otkriven još za vrijeme samog sudskog pretresa, i da Cabet nije bio onako popustljiv, Jules Favre bio bi izbačen iz redova pariskih advokata. Od svih dokumenata koje je citirao kao dokumente Internacionale ne pripada Internacionali *ni jedan jedini*. Tako on kaže: »Alijansa se proglašava ateističkom, kaže njeno Generalno vijeće konstituirano u Londonu jula 1869«. Generalno vijeće nikad nije izdalo takav dokumenat. Naprotiv, ono je objavilo dokument kojim se poništava prvobitni statut Alijanse — L'Alliance de la Démocratie Socialiste u Genèvi — koji citira Jules Favre.

U čitavom svom cirkularu, koji je tobože uperen djelimično i protiv carstva, Jules Favre samo ponavlja protiv Internacionale policijske izmišljotine državnih tužilaca carstva, izmišljotine koje su se čak pred sudovima tog istog carstva rasplinjavale u ništa.

Poznato je da je Generalno vijeće Internacionale u svojim dvjema Adresama (od jula i septembra 1870.) o tadašnjem ratu optužilo Prusku zbog njenih osvajačkih planova prema Francuskoj. Kasnije se gospodin Reitlinger, lični se-

krećar Julesa Favrea, obratio — naravno uzalud — nekim članovima Generalnog vijeća s molbom da Generalno vijeće priredi demonstraciju protiv Bismarcka u korist vlade Nacionalne odbrane; pri tome ih je izričito molio da se tom prilikom ni jednom riječju ne spominje republika. Pripreme za masovnu manifestaciju prilikom očekivanog dolaska Julesa Favrea u London bile su izvršene — zacijelo u najboljoj namjeri — protiv volje Generalnog vijeća, koje je u svojoj Adresi od 9. septembra izričito i unaprijed upozorilo pariske radnike da se čuvaju Julesa Favrea i njegovih kolega.

Šta bi rekao Jules Favre kad bi Generalno vijeće Internacionalne sa svoje strane razaslalo svim evropskim kabinetima cirkular o Julesu Favreu, da im skrene naročitu pažnju na dokumenta koja je objavio u Parizu pokojni gospodin Millière?

Ostajem, gospodine, Vaš odani

John Hales,
sekretar Generalnog vijeća
Međunarodnog radničkog udruženja

256, High Holborn, W. C., London

12. juna 1871.

(Preveo MILJAN MOJASEVIĆ,
redaktor ZVONKO TKALEC)

F. Engels

O AUTORITETU

Neki socijalisti povelili su u posljednje vrijeme pravi križarski rat protiv onog što oni nazivaju *princip autoriteta*. Dovoljno im je reći da je ovaj ili onaj čin *autoritaran*, i oni će ga osuditi. Ovaj sumaran postupak toliko se zloupotreb-
ljava da je potrebno ispitati stvar malo pobliže. Autoritet, u onom smislu riječi o kome se ovdje radi, znači: nametanje tuđe volje našoj volji; s druge strane, autoritet pretpostavlja podređivanje. Ali ukoliko ove dvije riječi zvuče loše i ukoliko je odnos koji one izražavaju neprijatan za podređenu stranu, trebalo bi znati da li se može biti bez tog odnosa, da li možemo — u sadašnjim društvenim uslovima — stvoriti neko drugo društveno uređenje u kome taj autoritet više neće imati nikakvu svrhu i u kome će, prema tome, morati da iščezne. Ispitujući ekonomske, industrijske i poljoprivredne uslove koji su osnova sadašnjeg buržoaskog društva, nalazimo da ti uslovi imaju tendenciju da izoliranu akciju sve više i više zamjenjuju kombiniranom akcijom pojedinaca. Mjesto malih radionica izoliranih proizvođača zauzela je savremena industrija s velikim fabrikama i radionicama u kojima stotine radnika nadziru komplicirane mašine tjerane parom; diližanse i kola na velikim putevima zamijenili su vlakovi, kao što su male škune i jedrenjake zamijenili parobrodi. Čak poljoprivreda pada sve više pod vlast mašine i pare, koje polako ali neumoljivo zamjenjuju sitne vlasnike krupnim kapitalistima koji pomoću najamnih radnika obrađuju velike površine zemlje. Svuda kombinirana akcija, složenost međusobno zavisnih procesa stupa na mjesto nezavisne akcije pojedinaca. Ali onaj ko kaže kombinirana akcija,

kaže organizacija; no da li je organizacija moguća bez autoriteta?

Pretpostavimo da je socijalna revolucija srušila kapitaliste čijem se autoritetu danas potčinjava proizvodnja i cirkulacija bogatstva. Pretpostavimo, stajući potpuno na gleđište autoritaraca, da su zemlja i oruđa rada postali kolektivno vlasništvo radnika koji ih upotrebljavaju. Da li će autoritet iščeznuti, ili će on samo izmijeniti oblik? Da vidimo.

Uzmimo kao primjer predionicu pamuka. Pamuk treba da prođe najmanje kroz šest uzastopnih operacija prije nego što se od njega dobije konac, — operacija koje se većinom vrše u raznim prostorijama. Osim toga, da bi mašine ispravno radile, potreban je inženjer koji nadzire parni stroj; potrebni su mehaničari za svakodnevne opravke i mnogi drugi radnici za prenošenje proizvoda iz jedne prostorije u drugu, itd. Svi ovi radnici muškarci, žene i djeca — dužni su da počnu i završe svoj rad u sate određene autoritetom pare, koja se na individualnu autonomiju nimalo ne obazire. Dakle, radnici treba da se najprije sporazumiju o satima rada; tim satima, pošto su jednom utvrđeni, podvrgnuti su svi, bez ikakvog izuzetka. Zatim u svakoj prostoriji i svakog trenutka iskrsavaju detaljna pitanja o procesu proizvodnje, o raspodjeli materijala itd., koja treba riješiti odmah ako nećemo da se čitava proizvodnja odjedanput zaustavi; rješavala se ta pitanja odlukom delegata koji stoji na čelu svake grane rada ili se rješavala kad bi to bilo moguće, većinom glasova, nečija volja će se morati uvijek podrediti, a to znači da će se pitanja rješavati autoritativno. Mehanički automat velike fabrike mnogo je veći tiranin nego što su ikad bili sitni kapitalisti koji zapošljavaju radnike. U najmanju ruku što se tiče sati rada, nad vratima ovih tvornica može se napisati: *Ostavite svaku autonomiju, vi koji ulazite!*¹ Ako je čovjek naukom i stvaralačkim genijem sebi podvrgao prirodne sile, ove mu se osvećuju podvrgavajući njega, dok se njima koristi, pravom despotizmu, nezavisnom od bilo koje organizacije društva. Htjeti ukinuti autoritet u krupnoj industriji, znači htjeti ukinuti samu industriju; uništiti parnu predionicu pamuka da bismo se vratili kolovratu.

---

¹ Engels parafrazira natpis nad vratima pakla iz Dantoeve »Božanske komedije«. *Prev.*

Uzmimo drugi primjer — željeznicu. I tu je saradnja bezbrojnih pojedinaca apsolutno potrebna, — saradnja koja se mora ostvarivati u tačno određene sate da ne bi došlo do nesreća. I tu je prvi uvjet posla dominantna volja koja rješava svako podređeno pitanje, bilo da tu volju predstavlja jedan delegat, bilo jedan komitet kome je povjerena dužnost da izražava odluke većine interesenata. U jednom i u drugom slučaju postoji snažno izražen autoritet. I ne samo to: što bi bilo od prvog otpremljenog vlaka kad bi autoritet željezničkih službenika u odnosu na gospodu putnike bio ukinut?

Ali potreba autoriteta, i to imperativnog autoriteta, najočiglednija je kod broda na otvorenu moru. Tu u trenutku opasnosti život svih zavisi od momentanog i apsolutnog pokoravanja svih volji jednoga.

Kad sam takve argumente suprotstavljao najžešćim antiautoritarcima, oni nisu znali da mi odgovore drugo do ovo: »Da, to je istina, ali tu se ne radi o autoritetu koji dajemo delegatima, *nego o povjeravanju dužnosti!*« Ova gospoda vjeruju da su izmijenili stvari kad su im promijenili ime. Eto kako se ovi duboki mislioci šegače s cijelim svijetom.

Dakle, vidjeli smo da nam se, s jedne strane, izvjestan autoritet, delegiran ovako ili onako, a s druge — izvjesno podređivanje, nezavisno od bilo koje organizacije društva, nameću s materijalnim uslovima u kojima proizvodimo i stavljamo proizvode u cirkulaciju.

Osim toga, vidjeli smo da se materijalni uslovi proizvodnje i cirkulacije neizbježno kompliciraju s krupnom industrijom i krupnom poljoprivredom i da imaju tendenciju ka sve većem širenju područja tog autoriteta. Zato je apsurdno govoriti o principu autoriteta kao principu apsolutno lošem, a o principu autonomije kao o principu apsolutno dobrom. Autoritet i autonomija su relativne stvari, čije se sfere mijenjaju u različitim fazama društvenog razvitka. Kad bi se autonomisti ograničavali na to da kažu da će socijalna organizacija budućnosti svesti autoritet na one granice u kojima ga uslovi proizvodnje čine neizbježnim, mogli bismo se sporazumjeti; ali oni su slijepi za sve činjenice koje autoritet čine nužnim, i bore se protiv riječi.

Zašto se antiautoritarci ne ograničavaju na to da viču protiv političkog autoriteta, protiv države? Svi socijalisti se slažu u tome da će politička država i s njome politički autoritet iščeznuti uslijed predstojeće socijalne revolucije, to jest da će javne funkcije izgubiti svoj politički karakter i pretvoriti se u jednostavne administrativne funkcije koje bdiu nad pravim društvenim interesima. Ali antiautoritarci zahtijevaju da autoritarna politička država bude ukinuta jednim udarcem, još prije nego što budu uništeni društveni uslovi koji su je rodili. Oni zahtijevaju da prvi čin socijalne revolucije bude ukidanje autoriteta. Da li su ta gospoda ikad vidjela revoluciju? Revolucija je sigurno najautoritarnija stvar koja postoji; ona je čin kojim jedan dio stanovništva nameće svoju volju drugom dijelu puškama, bajonetima, topovima, sredstvima izvanredno autoritarnim. I ako pobjednička partija neće da dođe u položaj da se borila uzalud, ona mora da održava tu vlast strahom koji njeno oružje ulijeva reakcionarima. Zar bi Pariska komuna trajala i cigli jedan dan da se nije poslužila tim autoritetom naoružanog naroda protiv buržoazije? I zar je ne možemo, naprotiv, prekoravati što se nije njime služila dovoljno široko.

Dakle, jedno od dvoga: ili antiautoritarci ne znaju što govore, i u tom slučaju samo siju zbrku; ili oni to znaju, i u tom slučaju izdaju radnički pokret. U jednom i u drugom slučaju oni služe reakciji.

Friedrich Engels

*Napisano između oktobra 1872.
i marta 1873.*

*Štampano decembra 1873.
u »Almanacco Repubblicano per l'anno 1874.«*

(Preveo ZVONKO TKALEC)

Friedrich Engels

UVOD ZA SPIS KARLA MARXA
KLASNE BORBE U FRANCUSKOJ
OD 1848. DO 1850.

(za izdanje iz 1895)

Ovaj rad koji ponovo izdajemo bio je Marxov prvi pokušaj da na osnovu svog materijalističkog shvaćanja objasni jedan period istorije polazeći od datog ekonomskog položaja. U »Komunističkom manifestu« ta teorija bila je primijenjena u općim linijama na čitavu noviju istoriju; u člancima u »Neue Rheinische Zeitung« Marx i ja smo je stalno koristili za objašnjavanje savremenih političkih događaja. Ovdje se pak radilo o tome da se na jednom višegodišnjem, za cijelu Evropu kako kritičnom tako i tipičnom periodu razvitka dokaže unutrašnja uzročna veza i, prema tome, da se, po piščevoj koncepciji, politički događaji svedu u posljednjoj instanci na djelovanje ekonomskih uzroka.

Pri prosuđivanju događaja i nizova događaja iz savremene istorije nikad se neće moći da dođe do *posljednjih* ekonomskih uzroka. Još i dan-danas, kad odgovarajuća stručna štampa pruža tako bogat materijal, čak ni u Engleskoj neće biti moguće iz dana u dan tako pratiti kretanje industrije i trgovine na svjetskom tržištu i promjene koje se vrše u metodama proizvodnje da bi se za koji bilo momenat mogao izvući opći zaključak iz tih višestruko isprepletenih i stalno drugih činilaca, činilaca od kojih, osim toga, najvažniji mahom dugo djeluju skriveno prije nego što iznenada i nasilno izbiju na površinu. Jasna slika ekonomske istorije nekog perioda nikad se ne može dobiti u isto vri-

jeme sa samim događajima, ona se može dobiti tek naknadno, pošto je građa prikupljena i sređena. Statistika je tu nužno pomoćno sredstvo, a ona uvijek kaska za događajima. Zato kad razmatramo tekuće događaje, moramo i suviše često taj faktor, i to najpresudniji, uzimati kao konstantan, a ekonomski položaj kakav se zatekao u početku — kao dat za cijeli period i nepromjenljiv, ili moramo uzimati u obzir samo takve promjene tog položaja koje proističu iz potpuno očiglednih događaja pa su, prema tome, također potpuno očigledne. Stoga se materijalistička metoda mora ovdje i suviše često ograničavati na to da političke sukobe svodi na borbu interesa zatečenih društvenih klasa i dijelova klasa koje je stvorio ekonomski razvitak, a da pojedine političke stranke pokaže kao više ili manje adekvatan politički izraz tih istih klasa i dijelova klasa.

Samo po sebi se razumije da to neizbježno zanemari- vanje istovremenih promjena u ekonomskom položaju, toj pravoj bazi svih procesa koji se ispituju, mora biti izvor pogrešaka. Ali uvjeti za davanje jednog općeg prikaza savremene istorije neizbježno sadrže u sebi izvore pogrešaka, što, međutim, nikog ne sprečava da piše istoriju savremenih događaja.

Kad se Marx latio toga posla, spomenuti izvor pogrešaka bio je u još većoj mjeri neizbježan. Pratiti za vrijeme revolucije 1848—49. ekonomske promjene koje su se zbivale u to isto vrijeme, ili čak ne izgubiti ih iz vidnog polja, bilo je naprosto nemoguće. Tako isto za vrijeme prvih mjeseci izgnanstva u Londonu, u jesen i zimu 1849—50. A baš u to vrijeme je Marx počeo svoj rad. No i pored tih nepovoljnih okolnosti on je, zahvaljujući svom tačnom poznavanju kako ekonomskog položaja Francuske prije februarske revolucije, tako i političke istorije te zemlje poslije februarske revolucije, mogao dati takav prikaz događaja koji otkriva njihovu unutrašnju vezu na način koji je i poslije ostao nenadmašen, prikaz koji je sjajno izdržao dvostruku probu izvršenu kasnije od samog Marxa.

Do prve probe došlo je u vezi s tim što je Marx od proljeća 1850. ponovo dobio vremena za ekonomska izučavanja i počeo prije svega s ekonomskom istorijom posljednjih deset godina. Time mu je iz samih činjenica postalo

potpuno jasno ono što je dotle zaključivao, na osnovu nepotpunog materijala, upola aprioristički: da je zapravo svjetska trgovinska kriza od 1847. bila mati februarske i martovske revolucije, i da je industrijski prosperitet, koji je malo-pomalo opet nastupio od sredine 1848, a 1849. i 1850. došao do punog procvata, bio pokretačka snaga ponovo ojačale evropske reakcije. To je bilo od odlučujućeg značenja. Dok iz tri prva članka (koji su izašli u januarskoj, februarskoj i martovskoj svesci »Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue«¹, Hamburg 1850) još izbija očekivanje skorog novog poleta revolucionarne energije, istorijski pregled koji smo napisali Marx i ja u posljednjem, u jesen 1850. izašlom dvobroju (maj—oktobar) kida jednom zauvijek s tim iluzijama. »Nova revolucija moguća je samo kao posljedica nove krize. Ali ona je isto tako neminovna kao i ova.« No to je bila i jedina bitna izmjena koju smo morali učiniti. Što se tiče tumačenja događaja datih u ranijim člancima, što se tiče uzročnih veza utvrđenih u njima, nije apsolutno bilo šta da se mijenja, što dokazuje nastavak izlaganja od 10. marta do u jesen 1850. koji je dat u istom pregledu. Zato sam taj nastavak unio kao četvrti članak u sadašnje izdanje.

Druga proba bila je još teža. Odmah poslije državnog udara Luja Bonaparta od 2. decembra 1851. obradio je Marx iznova istoriju Francuske od februara 1848. do toga događaja, koji je za neko vrijeme završio revolucionarni period (»Osamnaesti brumaire Luja Bonaparta«. III izdanje, Hamburg, Meissner, 1885). U toj brošuri se, iako kraće, ponovo obrađuje period koji je prikazan u ovom spisu. Uporedite taj drugi prikaz, pisan u svjetlosti odlučujućeg događaja koji se desio više od godinu dana kasnije, sa ovim, pa ćete vidjeti da je pisac imao veoma malo šta da izmijeniti.

Ono što ovom spisu daje sasvim naročit značaj jeste okolnost što on prvi put izriče formulu u kojoj radničke partije svih zemalja svijeta jednoglasno ukratko rezimiraju svoj zahtjev ekonomskog preobražaja: prisvajanje sredstava

---

¹ »Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue« — časopis koji su izdavali Marx i Engels od januara do oktobra 1850; štampan je u Hamburgu. *Prev.*

za proizvodnju od strane društva. U drugoj glavi, povodom »prava na rad« koje se tamo označuje kao »prva nezgrapna formula u kojoj se rezimiraju revolucionarni zahtjevi proletarijata«, veli se: »Ali iza prava na rad stoji vlast nad kapitalom, iza vlasti nad kapitalom — *prisvajanje sredstava za proizvodnju*, njihovo potčinjavanje udruženoj radničkoj klasi, dakle ukidanje najamnog rada, kapitala i njihovog međusobnog odnosa.« Tu je, dakle, prvi put formulirana postavka po kojoj se moderni radnički socijalizam oštro razlikuje kako od svih raznih nijansa feudalnog, buržoaskog, sitnoburžoaskog itd. socijalizma, tako i od konfuzne zajednice dobara utopijskog i samoniklog radničkog komunizma. Kad je Marx kasnije proširio tu formulu i na prisvajanje sredstava za razmjenu, to proširenje, koje se uostalom poslije »Komunističkog manifesta« razumijevalo samo po sebi, predstavljalo je samo dopunu osnovne postavke. Neki mudraci u Engleskoj dodali su tome nedavno da se i »sredstva raspodjele« moraju predati društvu. Toj gospodi će biti teško da kažu koja su to ekonomska sredstva raspodjele koja se razlikuju od sredstava za proizvodnju i sredstava za razmjenu, osim ako ne misle na *politička* sredstva raspodjele: poreze, sirotinjsku pomoć, uključujući zaksenvaldske² i druge dotacije? Ali, prvo, ta sredstva raspodjele već sad su u posjedu zajednice, države ili općine, a drugo, baš njih i hoćemo da ukinemo.

Kad je buknila februarska revolucija, svi smo se mi, sa svojim predstavama o uvjetima i toku revolucionarnog pokreta, nalazili pod uticajem dotadašnjeg istorijskog iskustva, naročito iskustva Francuske. Baš ovo drugo je igralo glavnu ulogu u čitavoj evropskoj istoriji od 1789, i ono je i sad dalo signal za opći prevrat. Zato je bilo potpuno prirodno i nezibježno što su naše predstave o prirodi i toku »socijalne« revolucije proklamirane februara 1848. u Parizu, revolucije proletarijata, bile jako obojene sjećanjima na uzore iz 1789—1830. Kad je potom pariski ustanak naišao na

---

² *Sachsenwald* — veliko imanje koje je Vilhelm I. darovao Bismarcku 1871. *Prev.*

odjek u pobjedonosnim ustancima Beča, Milana, Berlina, kad je cijela Evropa sve do ruske granice bila zahvaćena pokretom; kad se zatim u junu bila u Parizu prva velika bitka za vlast između proletarijata i buržoazije; kad je čak pobjeda njene klase toliko potresla buržoaziju svih zemalja da se ona ponovo bacila u naručje tek oborene monarhističko-feudalne reakcije, — onda nije pod tadašnjim uslovima moglo za nas biti nikakve sumnje da je otpočela velika odlučujuća borba, da se ona mora riješiti u toku jednog jedinog dugog revolucionarnog perioda punog promjena, a da se može svršiti samo definitivnom pobjedom proletarijata.

Poslije porazâ od 1849. mi nikako nismo dijelili iluzije vulgarne demokratije koja se grupirala oko budućih privremenih vlada *in partibus*³. Ona je računala na blisku i definitivnu pobjedu »naroda« nad »tiranima«; a mi — na dugu borbu, poslije uklanjanja »tirana«, među suprotnim elementima koji se kriju u tom samom narodu. Vulgarna demokratija očekivala je iz dana u dan ponovnu eksploziju; mi smo još u jesen 1850. izjavili da je, u najmanju ruku, završena *prva* etapa revolucionarnog perioda i da se ne može ništa očekivati prije izbijanja nove svjetske ekonomske krize. Zato smo bili žigosani kao izdajnici revolucije, i to od onih istih ljudi koji su kasnije gotovo svi bez izuzetka sklopili mir s Bismarckom, ukoliko je Bismarck smatrao da vrijedi njima se baviti.

Ali istorija je pokazala da ni mi nismo bili u pravu, da je gledište koje smo zastupali bilo iluzija. Istoriya je pošla još dalje: ona je razorila ne samo našu tadašnju zabludu nego je totalno izmijenila i uvjete pod kojima se proletarijat mora boriti. Način borbe iz 1848. je danas u svakom pogledu zastario, i ta tačka zaslužuje da je ovom prilikom поближе ispitamo.

Sve dosadašnje revolucije svodile su se na potiskivanje vladavine jedne određene klase vladavinom druge; ali sve

---

³ *In partibus infidelium* — u zemljama nevjernika, dodatak tituli katoličkih biskupa koji se postavljaju na čisto nominalna mjesta biskupa u nekršćanskim zemljama. Marx i Engels često upotrebljavaju taj izraz kad je riječ o raznim vladama formiranim u emigraciji bez ikakva vođenja računa o realnoj situaciji u zemlji. *Prev.*

dosadašnje vladajuće klase bile su samo sićušne manjine u poređenju s podvlašćenom narodnom masom. Na taj način, jedna vladajuća manjina bila je obarana, druga manjina dokopavala se mjesto nje državnog kornila i prekrajala je državne institucije prema svojim interesima. Bila je to svaki put ona grupa manjine koja je na datom nivou ekonomskog razvitka bila sposobna i pozvana da vlada, i upravo zato i samo zato se dešavalo da je podvlašćena većina ili učestvovala u prevratu na strani te grupe, ili se mirila s prevratom. Ali ako ne gledamo na konkretni sadržaj svakog pojedinog slučaja, zajednički oblik svih tih revolucija bio je taj da su sve one bile revolucije manjine. Čak kad je većina i učestvovala u njima, ona je radila — svjesno ili nesvjesno — samo u službi manjine; ali upravo zbog toga, ili prosto zbog pasivnog bezotpornog držanja većine, izgledalo je da je manjina predstavnik cijelog naroda.

Poslije prvog velikog uspjeha pobjedonosna manjina se redovno cijepala; jedna polovina bila je zadovoljna s postignutim, druga je htjela da ide još dalje i postavljala nove zahtjeve, koji su bar djelimice bili i u stvarnom ili prividnom interesu širokih narodnih masa. Ovi radikalniji zahtjevi su u pojedinim slučajevima i ostvarivani, ali često samo za vrlo kratko vrijeme: umjerenija stranka opet bi nadvladala, ono što je najzad bilo postignuto propadalo je posve ili djelimice; pobijeđeni su tada vikali o izdajstvu ili su poraz pripisivali slučaju. Ali u stvarnosti većinom je bivalo ovako: tekovine prve pobjede bile su osigurane tek drugom pobjedom radikalnije stranke; čim je to bilo postignuto, a time i ono što je u datom momentu bilo nužno, radikali i njihovi uspjesi nestajali su sa pozornice.

Sve revolucije novijeg vremena, počev od velike engleske revolucije XVII stoljeća, pokazivale su te crte, koje su izgledale nerazdvojne od svake revolucionarne borbe. Izgledalo je da su one primjenljive i u borbi proletarijata za njegovo oslobođenje, utoliko prije što su se baš 1848. mogli na prste izbrojati ljudi koji su bar donekle shvaćali u kom pravcu treba tražiti to oslobođenje. Čak i u Parizu je samim proleterskim masama i poslije pobjede bilo apsolutno nejasno kojim putem treba da udare. A ipak je pokret bio tu, instinktivan, spontan, nezadrživ. Zar upravo to nije bila si-

tuacija u kojoj je revolucija morala uspjeti, vođena doduše od manjine, ali ovog puta ne u interesu manjine, nego u istinskom interesu većine? Ako su se u svim dužim revolucionarnim periodima široke narodne mase tako lako pridobijale već samim primamljivim obećanjima manjinâ koje su gurale naprijed, zar su one mogle biti manje pristupačne za ideje koje su bile najvjerniji odraz njihovog ekonomskog položaja, koje nisu bile drugo do jasni, racionalni izraz njihovih potreba, koje one same još nisu bile shvatile već su ih samo neodređeno osjećale? Istina, to revolucionarno raspoloženje masâ gotovo je uvijek, mahom vrlo brzo, smjenjivao zamor ili čak zaokret na suprotnu stranu čim bi nestalo iluzije i nastupilo razočarenje. Ali ovdje se nije radilo o praznim obećanjima, nego o provođenju istinskih interesa velike većine, interesa koji, doduše, toj velikoj većini tada nisu bili nipošto jasni, ali koji su joj ubrzo morali postati dovoljno jasni, u toku praktičnog provođenja, na osnovu uvjerljive očiglednosti. I kad je tada, kao što je Marx pokazao u trećem članku, u proljeće 1850. razvitak buržoaske republike koja je nastala iz »socijalne« revolucije od 1848. koncentrirao stvarnu vlast u ruke krupne buržoazije, uz to još monarhistički nastrojene, a sve druge društvene klase, seljaštvo i sitnu buržoaziju, grupirao oko proletarijata, tako da je pri zajedničkoj pobjedi, i poslije nje, odlučujući faktor morao postati iskustvom opamećeni proletarijat a ne one, — zar tu nisu bili svi izgledi za to da se revolucija manjine pretvori u revoluciju većine?

Istorija je pokazala da mi, i svi oni koji su mislili slično, nismo bili u pravu. Ona je jasno pokazala da stanje ekonomskog razvitka na kontinentu tada još ni izdaleka nije bilo zrelo za uklanjanje kapitalističke proizvodnje; ona je to dokazala ekonomskom revolucijom koja je poslije 1848. zahvatila cio kontinent i tek stvarno ukorijenila krupnu industriju u Francuskoj, Austriji, Ugarskoj, Poljskoj i nedavno u Rusiji, a od Njemačke učinila upravo industrijsku zemlju prvog reda — sve to na kapitalističkoj osnovi koja je 1848. bila, dakle, još vrlo sposobna da se širi. A upravo ta industrijska revolucija je svuda stvorila jasnoću u klasnim odnosima, uklonila mnoštvo prelaznih egzistencija koje su potjecale iz manufakturnog perioda, a u istočnoj Evropi čak i iz

cehovskog zanatstva, stvorila stvarnu buržoaziju i stvarni krupnoindustrijski proletarijat i gurnula ih u prvi plan društvenog razvitka. Time se borba tih dviju velikih klasa, koja je 1848, osim u Engleskoj, postojala samo u Parizu i možda još u nekim velikim industrijskim centrima, tek proširila na cijelu Evropu i dostigla takvu intenzivnost kakva se 1848. nije mogla još ni zamisliti. Tada — mnoga nejasna evanđelja sekti sa svojim panacejama, danas — *jedna* općepriznata, kristalno jasna Marxova teorija koja oštro formuliра krajnje ciljeve borbe; tada — mase razdvojene i različite po lokalnoj i nacionalnoj pripadnosti, povezane samo osjećanjem zajedničkih patnji, nerazvijene, bespomoćno rastrzane između oduševljenja i očajanja, danas — *jedna* velika internacionalna armija socijalista koja nezadrživo korača naprijed i iz dana u dan raste brojem, organizacijom, disciplinom, sviješću i uvjerenošću u pobjedu. Kad čak ta moćna armija proletarijata još uvijek nije postigla cilj, kad ona, daleko od toga da izvojuje pobjedu *jednom* velikom bitkom, mora polako, u teškoj, žilavoj borbi napredovati od pozicije do pozicije, onda to dokazuje jedanput zauvijek koliko je 1848. bilo nemoguće postići socijalni preobražaj prostim prepadom.

Pocijepana buržoazija, u dvije dinastičko-monarhističke frakcije,⁴ ali koja je prije svega tražila mir i sigurnost za svoje novčane poslove; nasuprot njoj doduše pobijeđeni, ali još uvijek prijeteci proletarijat oko kojega su se sve više grupirali sitna buržoazija i seljaštvo — stalna opasnost od eksplozije koja uza sve to nije davala apsolutno nikakve nade u definitivno rješenje — to je bila situacija kao stvorena za državni udar trećeg, pseudodemokratskog pretendenta — Luja Bonaparta. Pomoću vojske on je 2. decembra 1851. učinio kraj zategnutoj situaciji i osigurao Evropi unu-

---

⁴ Mišljeni su *legitimisti*, pristalice »legitimne« (»zakonite«) dinastije Burbona koja je u Francuskoj bila na vlasti do 1792. i za vrijeme restauracije (1815—1830), i *orleanisti*, pristalice Orleanske dinastije koja je bila na vlasti od julske revolucije 1830. i koju je zbacila revolucija od 1848. *Prev.*

trašnji mir, da bi je zato usrećio novom erom ratova⁵. Period revolucija odozdo bio je za neko vrijeme završen; došao je period revolucija odozgo.

Vraćanje na carstvo god. 1851. pružilo je nov dokaz o nezrelosti proleterskih težnji onog vremena. Ali baš ono je trebalo da stvori uvjete pod kojima su te težnje morale sazrijevati. Unutrašnji mir osigurao je pun razvitak novog industrijskog poleta; potreba da se vojsci dade posla i da se revolucionarna strujanja skrenu prema vani izazvala je ratove, u kojima je Bonaparte, pod izgovorom da se bori za »princip nacionalnosti«, pokušavao da se dočepa aneksija za Francusku. Njegov oponašač Bismarck usvojio je tu istu politiku za Prusku; on je izvršio svoj državni udar, svoju revoluciju odozgo, 1866, u odnosu na Njemački savez i Austriju, a tako isto i u odnosu na prusku skupštinu koja je došla u konflikt s vladom. Ali Evropa je bila odveć mala za dva Bonaparta, i tako je ironija istorije htjela da je Bismarck srušio Bonaparta i da je pruski kralj Vilhelm stvorio ne samo malonjemačko carstvo nego i francusku republiku. A opći rezultat je bio taj da su u Evropi samostalnost i unutrašnje jedinstvo velikih nacija, s jedinim izuzetkom Poljske, postali činjenica. Dakako u okviru relativno skromnih granica — ali ipak dovoljno širokih da nacionalne komplikacije nisu više predstavljale bitnu prepreku za proces razvitka radničke klase. Grobari revolucije od 1848. postali su njeni izvršioci oporuke. A pored njih se već prijeteci dizao nasljednik 1848, proletarijat, u *Internacionali*.

Poslije rata od 1870—1871. nestaje Bonaparte s pozornice i Bismarckova misija je ispunjena, tako da on sad opet može da spadne na običnog junkera. Ali završetak tog perioda čini Pariska komuna. Podmukli Thiersov pokušaj da pariskoj Nacionalnoj gardi ukrade njene topove izazvao je pobjedonosni ustanak. Opet se pokazalo da u Parizu nije više moguća nikakva druga revolucija nego proleterska. Po-

---

⁵ Za vrijeme Napoleona III Francuska je učestvovala u Krimskom ratu (1854—1856), ratovala je s Austrijom zbog Italije (1859), zajedno s Engleskom učestvovala je u ratovima protiv Kine (1856—1858. i 1860), počela osvajanje Indokine, organizirala ekspediciju u Siriju (1860—1861) i Mexiko (1862—1867), najzad, 1870—1871. vodila rat protiv Pruske. *Prev.*

slije pobjede vlast je, sasvim neosporno, sama od sebe pala u krilo radničkoj klasi. I još jedanput se pokazalo kako još ni tada, dvadeset godina poslije perioda koji se opisuje u ovom spisu, ta vlast radničke klase nije bila moguća. S jedne strane, Francuska je ostavila Pariz na cjedilu i pasivno promatrala kako on krvari pod kuršumima Mac-Mahona; s druge strane, Komuna se trošila u jalovoj borbi dviju partija na koje je bila podijeljena: blankista (većina) i prudonista (manjina), od kojih ni jedni ni drugi nisu znali šta je trebalo raditi. Laka pobjeda od 1871. ostala je isto tako jalova kao i prepad od 1848.

Mislilo se da je zajedno s Pariskom komunom i borbeni proletarijat definitivno sahranjen. Baš naprotiv, od Komune i od francusko-pruskog rata datira njegov najsnažniji polet. Uključivanje svega za oružje sposobnog stanovništva u armije koje broje milione vojnika, vatreno oružje, granate i eksplozivi sa dosad nečuvenim učinkom — sve je to stvorilo potpuni prevrat u cjelokupnom ratovanju; taj prevrat je, s jedne strane, učinio nagli kraj bonapartističkom periodu ratova i osigurao miran industrijski razvitak, onemogućujući svaki drugi rat osim svjetskog rata s nečuvenim strahotama i apsolutno neizvjesnim ishodom. S druge strane, taj prevrat je, uslijed vojnih rashoda koji su rasli geometrijskom progresijom, prouzrokovao nevjerovatan porast poreza i time nagnao siromašnije klase naroda u naručje socijalizma. Aneksija Elzas-Lotaringije, neposredni uzrok divlje konkurencije u naoružanju, mogla je da šovinizam francuske i njemačke buržoazije razdraži jedan protiv drugog; ali za radnike obiju zemalja ona je postala nova karika koja ih spaja. A godišnjica Pariske komune postala je prvi opći praznik cjelokupnog proletarijata.

Rat od 1870—1871. i poraz Komune prenijeli su, kako je predskazao Marx, težište evropskog radničkog pokreta zasad sa Francuske na Njemačku. Francuskoj su, razumije se, bile potrebne godine dok se oporavila od puštanja krvi u maju 1871. U Njemačkoj, naprotiv, gdje se sve brže razvijala industrija koja je pod kišom francuskih milijardi upravo bujala, rasla je još brže i upornije socijaldemokratija. Zahvaljujući umješnosti s kojom su njemački radnici iskorišćavali opće pravo glasa uvedeno 1866, cijeli svijet može iz neospor-

nih cifara jasno vidjeti zapanjujući porast partije. 1871 — 102000, 1874 — 352000, 1877 — 493000 socijaldemokratskih glasova. Zatim je došlo visoko priznanje tih uspjeha od strane vlasti, u obliku zakona protiv socijalista; partija je bila privremeno razbijena, broj glasova je pao 1881. na 312000. Ali to je brzo svladano, i sad je, pod pritiskom izuzetnog zakona, bez štampe, bez legalne organizacije, bez prava zbora i udruživanja, tek počelo brzo širenje: 1884 — 550000, 1887 — 763000, 1890 — 1427000 glasova. Tu je ruka države klonula. Zakon protiv socijalista je iščezao, broj socijalističkih glasova popeo se na 1787000, na preko četvrtinu svih predanih glasova. Vlada i vladajuće klase iscrpile su sva svoja sredstva — bez koristi, bez svrhe, bez uspjeha. Vlasti su, počev od noćnog čuvara pa do kancelara, morale primiti — i to od prezrenih radnika! — opipljive dokaze svoje nemoći — i ti dokazi brojali su na milione. Država je zašla u ćorsokak, radnici su tek bili na početku svog puta.

A njemački radnici — osim što su svojoj stvari poslužili u prvom redu samim svojim postojanjem kao najjača, najdiscipliniranija, najbrže rastuća socijalistička partija — poslužili su toj stvari uveliko još i time što su dali svojim drugovima svih zemalja novo oružje — jedno od najoštrijih — pokazavši im kako se treba koristiti općim pravom glasa.

Opće pravo glasa već je odavno postojalo u Francuskoj, ali je steklo lošu reputaciju zbog zloupotrebe koju je s njime vršila bonapartistička vlada. Poslije Komune nije bilo radničke partije da se njime posluži. I u Španiji je ono postojalo od vremena republike, ali u Španiji je apstinencija na izborima oduvijek bila pravilo svake ozbiljne opozicione partije. Švajcarska iskustva s općim pravom glasa također nisu mogla nimalo obodriti jednu radničku partiju. Revolucionarni radnici romanskih zemalja bili su se navikli da na pravo glasa gledaju kao na zamku, kao na sredstvo vladine prevare. U Njemačkoj je bilo drukčije. Još je »Komunistički manifest« proklamirao izvojevanje općeg prava glasa, demokratije, kao jedan od prvih i najvažnijih zadataka borbenog proletarijata, i Lassalle je preuzeo tu tačku. Kad je Bismarck bio prinuđen da uvede to opće pravo glasa kao jedino sredstvo da zainteresira narodne mase za svoje planove, naši radnici su odmah prišli stvari ozbiljno i poslali Augusta Be-

bela u prvi ustavotvorni Rajhstag. I od tog dana oni su se koristili pravom glasa na način koji im se hiljadustruko isplatio i koji je služio kao uzor radnicima svih zemalja. Oni su pravo glasa, govoreći riječima francuskog marksističkog programa, transformé de moyen de duperie qu'il a été jusqu'ici en instrument d'émancipation — pretvorili iz sredstva prevare, što je ono bilo dosad, u oruđe oslobođenja⁶. I da opće pravo glasa nije donijelo nikakve druge koristi osim što nam je dozvoljavalo da se svake tri godine prebrojimo; što je, zahvaljujući regularno konstatiranom, neočekivano brzom porastu broja glasova, u jednakoj mjeri jačalo i pouzdanost radnika u pobjedu i strah protivnikâ, i tako postalo naše najbolje sredstvo za propagandu; što nas je tačno obavještavalo o našoj vlastitoj jačini, kao i o jačini svih protivničkih stranaka, i time nam davalo mjerilo, kome nema ravna, za proporcioniranje naših akcija, očuvalo nas kako od nepravovremene odlučnosti tako i od nepravovremene lude hrabrosti — da je to bila jedina korist koju imamo od prava glasa, samo to bi već bilo više nego dovoljno. Ali ono je učinilo još mnogo više. Ono nam je u izbornoj agitaciji dalo jedinstveno sredstvo da dođemo u kontakt s narodnim masama tamo gdje nas one još slabo poznaju, da natjeramo sve stranke da pred cijelim narodom brane svoja shvaćanja i svoje postupke od naših napada; i uz to ono je otvorilo našim predstavnicima u Rajhstagu pristup na govornicu s koje su mogli, sa sasvim drugim autoritetom i slobodom nego u štampi i na zborovima, da govore kako svojim protivnicima u parlamentu tako i masama napolju. Šta je koristilo vladi i buržoaziji njihov zakon protiv socijalista kad su ga izborna agitacija i socijalistički govori u Rajhstagu stalno kršili.

Ali s tim uspješnim iskorišćivanjem općeg prava glasa stupio je u akciju posve nov način borbe proletarijata, i on se brzo dalje izgrađivao. Pokazalo se da državne institucije u kojima se organizira vladavina buržoazije pružaju radničkoj klasi i druge mogućnosti za borbu protiv tih istih dr-

---

⁶ Ove riječi uzete su iz uvodnog dijela programa francuske radničke partije. Uvodni dio tog programa, koji je usvojen na kongresu u Havreu 1880, napisao je Marx. *Prev.*

žavnih institucija. Radnici su počeli učestvovati na izborima za pojedine landtage, općinska vijeća, obrtne sudove, počeli su da se bore s buržoazijom oko svakog mjesta pri čijem je popunjavanju učestvovao u glasanju dovoljan dio proletarijata. I tako se desilo da su buržoazija i vlada došle dotle da se daleko više boje legalne nego ilegalne akcije radničke partije, uspjeha na izborima nego uspjeha u pobuni.

Jer i ti su se uvjeti borbe bitno izmijenili. Pobuna starog stila, ulična borba s barikadama koja je do 1848. svuda donosila konačnu odluku, znatno je zastarjela.

Nemojmo da o tome stvaramo sebi nikakvih iluzija: stvarna pobjeda ustanka nad vojskom u uličnoj borbi, pobjeda kakva se postiže u borbi između dvije vojske, ide u red najvećih rijetkosti. Pa i ustanici su isto tako rijetko s tim računali. Njima je bilo stalo samo do toga da se trupe pokolebaju moralnim uticajima, koji u borbi između armija dviju ratujućih zemalja ne igraju nikakvu ili igraju mnogo manju ulogu. Ako to pođe za rukom, trupe otkazuju poslušnost ili komandanti gube glavu, i ustanak pobjeđuje. Ako to ne pođe za rukom, pokazuje se, čak ako je vojska i u manjini, nadmoćnost boljeg naoružanja i obučenosti, jedinstvenog rukovođenja, planske upotrebe borbenih snaga i discipline. Najviše što ustanak može da postigne u čisto taktičkoj akciji — jeste pravilno podizanje i odbrana pojedine barikade. Uzajamno pomaganje, raspored odnosno upotreba rezervi, ukratko, sadejstvo i uzajamna povezanost pojedinih odjeljenja, koji su neophodni već pri odbrani jedne gradske četvrti a kamoli cijelog velikog grada, postižu se samo u vrlo malom stepenu, a većinom se uopće ne mogu ni postići; koncentracija borbenih snaga na odlučujućem mjestu otpada tu sama po sebi. Pasivna odbrana je samim tim pretežni oblik borbe; napad se vrši tu i tamo, i to samo izuzetno, za slučajne ispade i navale s boka; po pravilu, on se ograničava na zaposjedanje položaja koje su napustile trupe pri povlačenju. Uz to vojska raspolaže i artiljerijom i potpuno opremljenim i obučenim inženjerskim trupama, borbenim sredstvima koja ustanicima gotovo u svim slučajevima potpuno nedostaju. Stoga nije nikakvo čudo što su se i one borbe na barikadama koje su vođene s najvećim heroizmom — Pariz juna 1848, Beč oktobra 1848, Dresden maja 1849 — svršavale

porazom ustanka čim su komandanti napadajućih trupa, nesprečavani nikakvim političkim obzirima, počeli da rade s čisto vojničkog gledišta, a njihovi vojnici ostali pouzdani.

Mnogobrojni uspjesi ustanka prije 1848. objašnjavaju se vrlo različitim uzrocima. U Parizu je jula 1830. i februara 1848, kao i u većini španjolskih uličnih borbi, između ustanika i vojske stajala građanska garda, koja je ili direktno prešla na stranu ustanka ili mlitavim, neodlučnim držanjem pokolebala i trupe, i koja je osim toga, ustanku dobavljala oružje. Ondje gdje je ta građanska garda od samog početka istupala protiv ustanka, kao juna 1848. u Parizu, ustanak je bio i pobijeđen. U Berlinu je 1848. pobijedio narod, dijelom zahvaljujući znatnom porastu novih borbenih snaga noću i ujutro 19. marta, dijelom zbog iscrpenosti i lošeg snabdijevanja vojske, a dijelom, najzad, i zato što je komanda već bila popustila. Ali u svim slučajevima pobjeda je bila izvojevana jer su trupe otkazale poslušnost, jer je komandantima ponestalo odlučnosti ili jer su im bile vezane ruke.

Prema tome, čak i u klasično doba uličnih borbi djelovala je barikada više moralno nego materijalno. Ona je bila sredstvo da se uzdrma čvrstina vojske. Ako se održala dok je to pošlo za rukom, pobjeda je bila izvojevana; a ako to nije pošlo za rukom, bitka je bila izgubljena. To je glavna tačka koju moramo imati u vidu i kad ispitujemo šanse eventualnih budućih uličnih borbi.

Te šanse su već 1849. bile prilično slabe. Buržoazija je svuda prešla na stranu vlade, predstavnici »obrazovanosti i vlasništva« pozdravljali su i čašćavali vojsku koja je marširala protiv ustanika. Barikada je izgubila svoj čar; vojnik nije više vidio iza nje »narod«, nego buntovnike, smutljivce, pljačkaše, pristalice dijeljenja imovine, talog društva; oficiri su tokom vremena dobro savladali taktiku ulične borbe, oni više nisu marširali pravo i bez zaštite na improvizirani grubo bran, nego su ga zaobilazili preko vrtova, dvorišta i kuća. A to je sad polazilo za rukom, uz nešto malo spretnosti, u devet slučajeva od deset.

No otada se još mnogo toga promijenilo, i to sve u korist vojske. Ako su se veliki gradovi znatno povećali, armije su se povećale još više. Pariz i Berlin nisu od 1848. porasli za

četiri puta, ali njihovi garnizoni povećali su se više nego četvorostruko. Ti garnizoni mogu se, zahvaljujući željeznicama, u roku od 24 sata više nego udvostručiti, a u roku od 48 sati pretvoriti u divovske armije. Naoružanje tog enormno poraslog broja trupa postalo je neuporedivo efikasnije. 1848. — glatka perkusiona puška nabijača; danas — ostraguša malog kalibra s magacinom, koja bije četiri puta dalje, deset puta preciznije i deset puta brže od prve. Tada — masivna artiljerijska đulad i karteči relativno slabog učinka; danas perkusione granate, od kojih je jedna dovoljna da razori najbolju barikadu. Tada — pionirski pijuk za probijanje vatrobranih zidova, danas dinamitska patrona.

Na strani ustanika, naprotiv, svi su se uslovi pogoršali. Ustanak kome bi bili naklonjeni svi slojevi naroda teško da će se ponoviti; u klasnoj borbi jamačno se nikad neće svi srednji slojevi tako isključivo grupirati oko proletarijata da bi stranka reakcije, koja se okuplja oko buržoazije, gotovo iščezla. »Narod« će, dakle, uvijek izaći podijeljen, te će tako nedostajati ona snažna poluga koja je 1848. bila tako efikasna. Ako na strani ustanika bude više ljudi koji su služili vojsku, biće ih teže naoružati. Lovačke i luksuzne puške iz trgovina oružjem — čak ako ih policija prije toga i ne učini neupotrebljivim skidanjem jednog dijela zatvarača — ne mogu se čak i u borbi izbliza nikako mjeriti s vojnikovom brzometkom. Do 1848. mogao je svatko sam praviti municiju od baruta i olova, a danas su meci za svaku pušku različiti i samo su u jednome svuda isti — što su složeni proizvod krupne industrije i što se, dakle, ne mogu odmah napraviti, tako da je većina pušaka neupotrebljiva dok nema municije koja je pravljen specijalno za njih. I najzad, četvrti velikih gradova koje su podignute poslije 1848. sa svojim dugim, ravnim i širokim ulicama su kao stvorene za djelovanje novih topova i pušaka. Lud bi bio svaki onaj revolucionar koji bi za borbu na barikadama sam izabrao nove radničke četvrti u sjevernom i istočnom dijelu Berlina.

Znači li to da ubuduće ulična borba neće više igrati nikakvu ulogu? Nipošto. To samo znači da su uslovi poslije 1848. postali daleko nepovoljniji za građanske borce, a daleko povoljniji za vojsku. Buduća ulična borba može, dakle, pobijediti samo ako taj nepovoljni odnos bude izravan drugim

momentima. Zato će ulična borba biti rjeđa u početku velike revolucije nego u njenom daljem toku, i moraće se voditi s većim snagama. A te snage će, kao i u toku cijele velike francuske revolucije, kao i 4. septembra i 31. oktobra 1870. u Parizu⁷, dati prednost otvorenom napadu pred pasivnom barikadnom taktikom.

Da li sad čitalac shvaća zbog čega vlastodršci žele da nas namame pravo onamo gdje puca puška i siječe sablja? Zašto nas se danas optužuje za kukavičluk jer ne želimo da odmah idemo na ulicu, gdje unaprijed znamo da nas čeka poraz? Zašto nas se tako usrdno preklinje da najzad već jednom odigramo ulogu topovskog mesa?

Gospoda trate sasvim uzalud svoje molbe i svoje provokacije, Tako glupi mi nismo. Isto tako oni bi mogli da u budućem ratu traže od neprijatelja da postroji svoje trupe u liniju, kao u doba starog Frica⁸, ili u kolone od čitavih divizija, kao kod Wagrama ili Waterlooa⁹, i to s puškom kremenjačom u ruci. Ako su se promijenili uslovi za rat između naroda, ništa manje se nisu izmijenili i uslovi za klasnu borbu. Vrijeme iznenadnih prepada, revolucija koje su izvodile male svjesne manjine na čelu nesvjesnih masa — prošlo je. Tamo gdje se radi o potpunom preobražaju društvene organizacije mase moraju same uzeti učešća, one same moraju shvaćati o čemu se radi, za što zalažu svoje živote. Tome nas je naučila istorija posljednjih pedeset godina. Ali da bi mase razumjele što treba da se radi, potreban je dug, istrajan rad, i upravo taj rad mi sad i vršimo, i to s uspjehom koji protivnike dovodi do očajanja.

I u romanskim zemljama uviđa se sve više i više da se stara taktika mora revidirati. Svuda se oponaša njemački primjer iskorišćavanja prava glasa, osvajanja svih nama pristupačnih mjesta, svuda je metoda nepripremljenog napada potisnuta u pozadinu. U Francuskoj gdje je tlo preko sto godina podrivano nizom revolucija, gdje nema nijedne stran-

---

⁷ Misli se na 4. septembar 1870, kad je svrgnuta vlada Luja Bonaparta i proglašena republika, i na 31. oktobar iste godine — neuspjeli pokušaj blankista da dignu ustanak protiv vlade »nacionalne odbrane«. *Prev.*

⁸ *Fridrih II* — pruski kralj od 1740. do 1786. *Prev.*

⁹ *Wagram* (1809) i *Waterloo* (1815) — dvije najveće bitke Napoleonovih ratova. *Prev.*

ke koja ne bi imala svog udjela u zavjerama, ustancima i svim ostalim revolucionarnim akcijama; u Francuskoj gdje uslijed toga vladina armija nikako nije sigurna i gdje su prilike uopće kudikamo povoljnije za ustanak nego u Njemačkoj — čak u Francuskoj socijalisti sve više uviđaju da oni mogu izvojevati trajnu pobjedu samo ako prije toga pridobiju veliku masu naroda, tj. u ovom slučaju seljake. Polagani propagandni rad i parlamentarna djelatnost i ovdje su priznati kao najpreči zadatak partije. Uspjesi ne izostaju. Ne samo da je osvojen čitav niz općinskih vijeća; u parlamentu sjedi pedeset socijalista, i ti su već srušili tri vlade i jednog predsjednika republike. U Belgiji su radnici prošle godine izvojevali pravo glasa i pobijedili u četvrtini izbornih okruga. U Švicarskoj, u Italiji, u Danskoj pa čak u Bugarskoj i u Rumuniji socijalisti su zastupani u parlamentima. U Austriji se sve partije slažu u tome da nam se pristup u Carevinsko vijeće ne može duže uskraćivati. Doći ćemo mi tamo, to je sigurno, sporno je samo još — kroz koja vrata. Čak i u Rusiji, ako se tamo sastane čuveni Zemski Sobor — ona Nacionalna skupština kojoj se mladi Nikolaj tako uzaludno protivi — možemo sa sigurnošću računati na to da ćemo i tamo biti zastupani.

Samo po sebi se razumije da se time naši drugovi u inozemstvu ni u kom slučaju ne odriču svog prava na revoluciju. Pravo na revoluciju je uopće jedino *stvarno* »istorijsko pravo«, jedino pravo na kojem su zasnovane sve moderne države bez izuzetka, ne isključujući ni Mecklenburg u kome se plemićka revolucija završila 1755. »ugovorom o nasljedstvu«, tom još i danas važećom slavnom poveljom feudalizma. Pravo na revoluciju toliko je čvrsto ušlo u opću svijest da čak i general von Boguslawski jedino iz tog narodnog prava izvodi pravo na državni udar koje traži za svog kajzera.

Ma šta se dogodilo u drugim zemljama, njemački socijaldemokratija ima naročit položaj i, prema tome, bar zasad i naročit zadatak. Dva miliona birača koje ona šalje izbornim žarama, pored mladih muškaraca i žena koji stoje iza njih nemajući pravo glasa, čine najbrojniju, najkompaktniju masu, odlučujući »udarni odred« internacionalne proleterske armije. Ta masa već sad čini preko četvrtinu predanih glasova, i ona, kao što pokazuju dopunski izbori za

Rajhstag, izbori za landtage pojedinih država, izbori za općinska vijeća i za sudove dobrih ljudi — neprestano raste. Ona raste tako spontano, tako neprekidno, tako neodoljivo i u isti mah tako mirno kao neki prirodni proces. Svi vladini pokušaji da to spriječi pokazali su se nemoćni. Na 2¼ miliona birača možemo računati već danas. Bude li tako i ubuduće, osvojicemo do kraja ovog stoljeća veći dio srednjih slojeva društva, sitnu buržoaziju kao i sitne seljake, i razvićemo se u odlučujuću silu u zemlji, pred kojom sve ostale sile moraju sagnuti šiju, htjele to one ili ne htjele. Stalno održavati taj porast dok on sam po sebi ne preraste preko glave današnjem sistemu vladavine, ne uništiti taj iz dana u dan sve jači udarni odred u avangardnim borbama, nego ga sačuvati nedirnutog do odlučujućeg dana — to je naš glavni zadatak. Ima samo jedno sredstvo koje bi stalni porast socijalističkih borbenih snaga u Njemačkoj moglo za trenutak zadržati i čak za izvjesno vrijeme baciti unazad: sukob velikih razmjera s vojskom, puštanje krvi kao 1871. u Parizu. S vremenom mi bismo i to savladali. Partija koja broji milione ne može se zbrisati s lica zemlje. Za to nisu dovoljne sve brzometke Evrope i Amerike. Ali normalni razvitak bio bi usporen, udarni odred nam ne bi možda u kritičnom momentu stajao na raspolaganju, do odlučne bitke došlo bi kasnije, ona bi bila odgođena i skopčana s težim žrtvama.

Ironija svjetske istorije postavlja sve na glavu. Mi »revolucionari«, »prevratnici«, mi napredujemo kudikamo bolje služeći se zakonitim sredstvima nego služeći se nelegalnim sredstvima i prevratom. Stranke reda, kako one sebe nazivaju, propadaju od zakonitog stanja koje su same stvorile. One očajnički vapiju zajedno s Odilonom Barrotom: la légalité nous tue, zakonitost nas ubija, dok mi, služeći se tom zakonitošću, dobivamo čvrste mišice i rumene obraze i izgledamo kao život vječni. I ako *mi* ne budemo toliko ludi da se, njima za volju, damo natjerati na uličnu borbu, njima najzad neće ostati ništa drugo nego da sami naruše tu za njih fatalnu zakonitost.

Zasad oni prave nove zakone protiv prevrata. Opet je sve postavljeno na glavu. Zar ti današnji fanatični protivnici prevrata nisu i sami jučerašnji prevratnici? Zar smo

možda *mi* izazvali građanski rat od 1866? Zar smo *mi* protjerali hanoverskog kralja, hesenskog izbornog kneza i nassauskog vojvodu iz njihovih zakonitih nasljednih zemalja i anektirali te nasljedne zemlje? I ti prevratnici Njemačkog saveza i triju kruna po milosti božjoj žale se na prevrat! Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?¹⁰ Ko će dozvoliti Bismarckovim poklonicima da grde prevrat?

Neka oni, međutim, provode svoje prijedloge zakona protiv prevrata, neka ih učine još surovijima, neka pretvaraju cijeli krivični zakonik u kaučuk, oni neće postići ništa do nov dokaz svoje nemoći. Da bi ozbiljno ugrozili socijaldemokratiju, oni će se morati laćati još sasvim drukčijih mjera. Socijaldemokratskom prevratu, koji trenutno živi od toga što se pridržava zakona, oni mogu doskočiti samo prevratom izvršenim od stranke reda, prevratom koji ne može da živi ne narušavajući zakone. Gospodin Rössler, pruski birokrat, i gospodin von Boguslawski, pruski general, pokazali su im jedini put kojim se radnicima, koji se sad više ne daju namamiti na uličnu borbu, možda još može doskočiti. Kršenje ustava, diktatura, vraćanje apsolutizmu, regis voluntas suprema lex!¹¹ Samo kuražno, gospodo, tu ne pomaže govoriti, tu treba raditi!

Ali ne zaboravite da je Njemački Rajhs, kao i sve male države i uopće sve moderne države, *produkt ugovora*; ugovora, prvo, vladarâ među sobom, drugo, vladarâ s narodom. Ako jedna strana prekrši ugovor, pada čitav ugovor, pa ni druga strana nije u tom slučaju ničim vezana. Bismarck nam je 1866. to lijepo pokazao. Ako vi pogazite ustav, socijaldemokratija će imati slobodne ruke, ona može da prema vama čini ili ne čini što joj je volja. Ali što će ona tada uraditi — teško da će vam to danas otkriti.

Bilo je to skoro tačno prije 1600 godina. Tada je po Rimskom Carstvu švrljala također jedna opasna stranka prevrata. Ona je potkopavala religiju i sve osnove države; ona je otvoreno poricala da je careva volja najviši zakon, ona je bila bez otadžbine, internacionalna, ona se širila preko svih provincija od Galije do Azije i preko državnih granica.

---

¹⁰ Ko bi dozvolio Grakhima da se žale na pobunu? (Juvenal, »Satire«, II, 24). *Prev.*

¹¹ Kraljeva volja je najviši zakon! *Prev.*

Ona je dugo rila podzemno, u tajnosti; ali ona se već od duže vremena osjećala dosta jakom da izađe na svjetlost dana. Ta stranka prevrata, poznata pod imenom kršćana, bila je snažno zastupana i u vojsci; čitave legije bile su kršćanske. Kad su ih slali da prisustvuju žrtvenim ceremonijama poganske državne crkve, da tamo odaju vojničku počast, prevratnički vojnici bili su toliko drski da su u znak protesta stavljali na šljemove naročiti znak — križ. Čak su i uobičajena kasarska kinjenja od strane starješina bila uzaludna. Car Dioklecijan nije više mogao mirno gledati kako se u njegovoj vojsci potkopavaju red, poslušnost i disciplina. On je poduzeo energične mjere dok još nije bilo kasno. Donio je jedan zakon protiv socijalista, htjedoh reći kršćana. Skupovi prevratnika bili su zabranjeni, njihove prostorije zatvorene ili čak porušene, kršćanski znakovi, križ itd., bili su zabranjeni, kao u Saskoj crvene džepne mara-mice. Kršćanima je oduzeto pravo da budu u državnoj službi, nisu smjeli biti čak ni kaplari. Kako tada još nije bilo sudaca tako dobro dresiranih kao što ih pretpostavlja prijedlog zakona protiv prevrata koji je podnio gospodin von Köhller¹², kršćanima su jednostavno zabranili da pred sudom traže svoje pravo. No i taj izuzetni zakon nije ništa pomogao. Kršćani su ga, za bruku, skidali sa zidova, kažu čak da su u Nikomediji zapalili caru palaču nad glavom. Tada se on osvetio velikim progonima kršćana od godine 303. naše ere. Taj progon bio je posljednji svoje vrste. A bio je toliko uspješan da se vojska sedamnaest godina kasnije sastojala pretežno od kršćana, a slijedeći autokrat čitavog Rimskog Carstva, Konstantin, koga su popovi nazvali velikim, proglasio je kršćanstvo državnom religijom.

London, 6. marta 1895.

Stampano (sa skraćenjima) u časopisu »Die Neue Zeit«, Bd. 2, br. 27. i 28, 1894—1895. i u brošuri: Karl Marx, »Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850«. Berlin 1895.

(Prevela NATAŠA TKALEC)

---

¹² 5. decembra 1894. Rajhstagu je bio podnesen prijedlog novog zakona protiv socijalista; taj prijedlog je predan jednoj komisiji koja ga je pretresala do 25. aprila 1895. *Prev.*

V. I. Lenjin

PREDGOVOR
RUSKOM PREVODU PISAMA
KARLA MARXA LUDWIGU KUGELMANNU

Izdajući u zasebnoj brošuri potpunu zbirku Marxovih pisama Kugelmannu objavljenih u njemačkom socijaldemokratskom nedjeljnom časopisu »Neue Zeit«, stavili smo sebi u zadatak da rusku publiku izbliže upoznamo s Marxom i marksizmom. U Marxovoj prepisci, kao što je trebalo i očekivati, vrlo mnogo mjesta zapremaju lične stvari. Za biografa je sve to vanredno dragocjen materijal. Ali za široku publiku uopće, i za radničku klasu Rusije napose, beskrajno su važnija ona mjesta u pismima koja sadrže teoretski i politički materijal. Upravo kod nas je, u revolucionarnoj epohi kroz koju prolazimo, veoma poučno udubiti se u materijal koji prikazuje Marxa ondje gdje neposredno reagira na sva pitanja radničkog pokreta i svjetske politike. Uredništvo »Neue Zeit«-a je potpuno u pravu kad kaže da nas »upoznavanje s likom ljudi čija se misao i volja formirala u velikim prevratima — uzdiže«. Za ruskog socijalista u 1907. godini ovo upoznavanje je osobito potrebno, jer ono daje masu najdragocjenijih ukazivanja na neposredne zadatke socijalistâ u svim i svakojakim revolucijama kroz koje prolazi njegova zemlja. Rusija upravo sada prolazi kroz »veliki prevrat«. Marxova politika u relativno burnim šezdesetim godinama prošlog vijeka vrlo često treba da posluži kao direktan uzor za politiku socijaldemokrata u sadašnjoj ruskoj revoluciji.

Zato ćemo, dopustiti sebi da u teoretskom pogledu naročito važna mjesta iz Marxove prepiske samo kratko spo-

menemo, a da se opširnije zadržimo na revolucionarnoj politici Marxa kao predstavnika proletarijata.

Od izvanrednog je interesa, s gledišta potpunijeg i dubljeg razumijevanja marksizma, pismo od 11. jula 1868. (str. 42 i slijed.). Marx izlaže u njemu, u obliku polemičkih primjedaba protiv vulgarnih ekonomista, vanredno reljefno svoje shvaćanje tzv. »radne« teorije vrijednosti. Upravo one prigovore Marxovoj teoriji vrijednosti koji sasvim prirodno iskrsavaju kod najmanje pripremljenih čitalaca »Kapitala«, i koje zato najrevnosnije dohvataju tipični predstavnici »profesorske«, buržoaske »nauke«, Marx je ovdje analizirao kratko, jednostavno, vanredno jasno. Marx pokazuje ovdje kojim je putem on išao i kojim putem treba ići k objašnjenju zakona vrijednosti. On nas uči svome *metodu* na primjerima najobičnijih prigovora. On pokazuje vezu takvog čistog (reklo bi se) teoretskog i apstraktnog pitanja kao što je teorija vrijednosti s »interesima vladajućih klasa«, koji zahtijevaju »ovjekovječenje konfuzije«. Bilo bi poželjno da svatko ko počinje da studira Marxa i da čita »Kapital« — čita i prečitava spomenuto pismo zajedno sa studiranjem prvih i najtežih glava »Kapitala«.

Druga, u teoretskom pogledu naročito interesantna, mjesta u pismima jesu ona u kojima Marx daje ocjenu raznih pisaca. Kad čitaš te Marxove ocjene, živo napisane, pune strasti, koje pokazuju duboko interesovanje za sve velike idejne struje i njihovu analizu, osjećaš se kao da slušaš govor genijalnog mislioca. Osim uzgred nabačenih misli o Dietzgenu, naročitu pažnju čitalaca zaslužuju ocjene prudonovaca (str. 17). »Sjajna« inteligentska omladina iz redova buržoazije, koja se u periodima društvenog poleta baca »među proletarijat«, ali koja ne može da se prožme gledištem radničke klase i da uporno, ozbiljno radi »u stroju« proleterskih organizacija, ocrtana je s nekoliko poteza neobično plastično.

Mišljenje o Dühringu (str. 35) kao da anticipira sadržaj znamenite knjige »Anti-Dühring«, koju je devet godina kasnije napisao Engels (zajedno s Marxom). Postoji ruski prevod od Cederbauma, na žalost ne samo s izostavljanjima nego direktno loš prevod, s pogreškama. Tu je i mišljenje o Thiinnenu, koje isto toliko pogađa Ricardovu teoriju rente.

Marx je već tada, 1868. godine, odlučno odbacivao »Ricardove pogreške« koje je definitivno pobio u trećem tomu »Kapitala«, izašlom 1894. godine, a koje i danas ponavljaju revizionisti — počev od našeg ultraburžoaskog i čak »crnototinaškog« g. Bulgakova pa do gotovo »ortodoksa« Maslova.

Interesantno je i mišljenje o Büchneru s ocjenom vulgarnog materijalizma i od Langea prepisanog (običan izvor »profesorske« buržoaske filozofije!) »površnog brbljanja« (str. 48).

Pređimo na Marxovu revolucionarnu politiku. Kod nas u Rusiji je među socijaldemokratima nevjerojatno rasprostranjena nekakva malograđanska predodžba o marksizmu po kojoj je revolucionarni period sa svojim posebnim formama borbe i specijalnim zadacima proletarijata maltene anomalija, a »ustav« i »krajnja opozicija« — pravilo. Ni u jednoj zemlji na svijetu nema u ovom trenutku tako duboke revolucionarne krize kao u Rusiji, — i ni u jednoj zemlji nema »marksista« (koji unižavaju i vulgariziraju marksizam) koji bi se tako skeptički i filistarski odnosili prema revoluciji. Iz toga što je sadržaj revolucije buržoaski kod nas se izvlači plitak zaključak o buržoaziji kao *pokretačkoj snazi* revolucije, o uzgrednim, nesamostalnim zadacima proletarijata u toj revoluciji, o nemogućnosti proleterskog rukovođenja njome!

Kako Marx u pismima Kugelmannu razgolićuje to plitko shvaćanje! Evo pisma od 6. aprila 1866. Marx je u to vrijeme završio svoje glavno djelo. Ocjenu njemačke revolucije od 1848. on je dao definitivno još 14 godina prije tog pisma. Svoje socijalističke iluzije o bliskoj socijalističkoj revoluciji u 1848. sam je opovrgao 1850. A 1866, čim počinje da zapaža narastanje novih političkih kriza, on piše:

»Hoće li naši filistri (riječ je o njemačkim liberalnim buržujima) najzad uvidjeti da bez revolucije koja će ukloniti Habsburge i Hohenzollerne mora naposljetku opet doći do tridesetogodišnjeg rata...« (str. 13—14).

Ni traga iluzijama o tome da će iduća revolucija (ona je došla odozgo, a ne odozdo kako je očekivao Marx) ukloniti buržoaziju i kapitalizam. Najjasnije i najodređenije konstatiranje toga da će ona ukloniti samo prusku i autrijsku mo-

narhiju. I kakva vjera u tu buržoasku revoluciju! Kakva revolucionarna strasnost proleterskog borca koji shvaća ogromnu ulogu buržoaske revolucije za socijalističko kretanje naprijed!

Tri godine kasnije, konstatirajući uoči sloma Napoleono-
vog carstva u Francuskoj »vrlo interesantan« društveni po-
kret, Marx *direktno sa oduševljenjem* govori o tome da »Pa-
rižani formalno studiraju svoju nedavnu revolucionarnu pro-
šlost da bi se pripremili za predstojeću novu revolucionarnu
borbu«. I pošto je opisao klasnu borbu koja se ispoljila pri
tom ocjenjivanju prošlosti, Marx zaključuje (str. 56): »I tako
ključa cio vještčin kotao istorije! Kad će se *kod nas* (u
Njemačkoj) dospjeti dotle!«

Eto čemu bi trebalo da se nauče od Marxa inteligentiski
marksisti Rusije koje je islabio skepticizam, otupila pedan-
terija, koji su skloni pokajničkim govorima, koji se brzo za-
maraju od revolucije, koji o sahrani revolucije i zamjenji-
vanju revolucije ustavnom prozom maštaju kao o prazniku.
Trebalo bi da se oni nauče od teoretičara-vođe proletera kako
se vjeruje u revoluciju, kako se radnička klasa poziva da
dokraja brani svoje neposredno revolucionarne zadatke, kako
se zadržava nepokolebljivost duha koja ne dopušta malo-
dušno cmizdrenje poslije privremenih neuspjeha revolucije.

Pedanti marksizma misle: sve je to moraliziranje, roman-
tika, odsustvo realizma! Ne, gospodo, to je spajanje revolu-
cionarne teorije s revolucionarnom politikom, ono spajanje
bez kojeg marksizam postaje brentanizam, struvizam, zom-
bartizam. Marxova doktrina povezala je teoriju i praksu
klasne borbe u jednu nerazdvojnu cjelinu. I nije marksist
onaj ko teoriju, koja trijezno konstatira objektivno stanje,
izvrće u pravdanje onoga što postoji, spuštajući se do težnje
da se sam što prije prilagodi svakom privremenom opadanju
revolucije, da što prije odbaci »revolucionarne iluzije« i da
se lati »realnog« kupljenja mrvica.

Marx je u najmirnija vremena, reklo bi se u »dosadnoj...
močvarnoj idili«, po njegovu izrazu, u »neutješnoj močvari«
(po riječima redakcije »Neue Zit«-a) umio da napipava
bliskost revolucije i da *diže* proletarijat do svijesti o nje-
govim progresivnim, revolucionarnim zadacima. Naši ruski in-
teligenti, koji filistarski uprošćavaju Marxa, u najrevolucio-

narnija vremena uče proletarijat politici pasivnosti, politici pokornog plivanja »niz struju«, bojažljivom podupiranju naj-nepostojanijih elemenata pomodne liberalne partije!

Marxova ocjena Komune je kruna pisama Kugelmannu. A ta ocjena daje nam osobito mnogo kad je uporedimo s metodima ruskih socijaldemokrata desnog krila. Plehanov, koji je malodušno uskliknuo poslije decembra 1905: »Nije trebalo laćati se oružja«, imao je skromnosti da sebe poredi s Marxom. Marx je također, veli, kočio revoluciju 1870. godine.

Da, Marx ju je *također* kočio. Ali pogledajte kakav se bezdan između Plehanova i Marxa otvara pri ovom poređenju što ga je uzeo sam Plehanov.

Plehanov u novembru 1905, mjesec dana prije najviše tačke prvog ruskog revolucionarnog talasa, ne samo što nije odlučno opominjao proletarijat, nego je, naprotiv, otvoreno govorio o neophodnosti *učenja u rukovanju oružjem i naoružavanja*. A kad je poslije mjesec dana borba planula, Plehanov se bez trunka analize njenog značenja, njene uloge u općem toku događaja, njene veze s ranijim formama borbe, požurio da odigra ulogu inteligenta koji se kaje: »Nije trebalo laćati se oružja.«

Marx je u *septembru 1870, pola godine prije Komune* direktno opomenuo francuske radnike: ustanak bi bio *bezumlje*, rekao je on u poznatoj Adresi Internacionale. On je *unaprijed* otkrio nacionalističke iluzije o mogućnosti pokreta u duhu 1792. godine. On je umio da kaže *ne poslije svega*, nego mnogo mjeseci ranije: »Ne treba se laćati oružja.«

A kako se držao kad je taj *beznadni* pothvat, po njegovoj vlastitoj septembarskoj izjavi, počeo da se ostvaruje u martu 1871? Da li je Marx možda iskoristio to (kao Plehanov decembarske događaje) samo da »povrijedi« svoje neprijatelje, prudonovce i blankiste koji su rukovodili Komunom? Da li je možda počeo da gundā kao guvernanta: govorio sam, opominjao sam, eto vam vaše romantike, vaših revolucionarnih maštanja? Da li je možda ispraćao komunare, kao Plehanov decembarske borce, dociranjem samozadovoljnog filistra: »Nije trebalo laćati se oružja«?

Ne. 12. aprila 1871. Marx piše *oduševljeno* pismo Kugelmannu, — pismo koje bismo rado objesili na zid kod svakog

ruskog socijaldemokrata, kod svakog pismenog ruskog radnika.

Marx, koji je u septembru 1870. ustanak nazvao bezumljem, videći u aprilu 1871. narodni, masovni pokret, odnosi se prema njemu s maksimalnom pažnjom učesnika u velikim događajima koji znače korak naprijed u svjetskoistorijskom revolucionarnom pokretu.

To je *pokušaj*, kaže on, da se birokratsko-vojna mašina razbije, a ne da se naprosto preda u druge ruke. I on pjeva pravu hosanu »herojskim« pariskim radnicima kojima rukovode prudonovci i blankisti. »Koliko elastičnosti — piše on — koliko istorijske inicijative, koliko sposobnosti za žrtvovanje kod tih Parižana!« (str. 88) ... »U istoriji nema sličnog primjera takve veličine.«

Istorijsku inicijativu masa Marx cijeni iznad svega. O kad bi se naši ruski socijaldemokrati naučili od Marxa ocjeni *istorijske inicijative* ruskih radnika i seljaka u oktobru i decembru 1905!

Klanjanje najdubljeg mislioca, koji je pola godine ranije, predvidio neuspjeh, *istorijskoj inicijativi* masa, — i beživotno, bezdušno, pedantsko: »Nije trebalo laćati se oružja«! Nije li to kao nebo i zemlja?

I, kao *učesnik* masovne borbe koju je on proživljavao sa svojstvenim mu žarom i strašću sjedeći u izgnanstvu u Londonu, Marx uzima da kritikuje *neposredne korake* »ludo smjelih« Parižana, *koji su gotovi da na nebo jurišaju*«.

O kako bi tada ismijavali Marxa naši današnji »realni« mudraci među marksistima, koji u Rusiji 1906—1907. godine grde revolucionarnu romantiku! Kako bi ljudi ismijavali *materijalista, ekonomista*, neprijatelja utopije koji se klanja pred »pokušajem« jurišanja na *nebo*! Koliko bi suza snishodljivog smijeha ili sažaljenja prolili kojekakvi ljudi u futroli povodom buntarskih tendencija, utopizma itd. itd., povodom ove ocjene pokreta koji se ustremkuje na nebo!

A Marx se nije prožeo premudrošću krkušana koji se boje da pretresaju *tehniku* viših formi revolucionarne borbe. On pretresa upravo *tehnička* pitanja ustanka. Odbrana ili napad? — govori on, kao da se vojne operacije vode kraj Londona. I zaključuje: bezuvjetno napad, »*trebalo je odmah marširati na Versailles*...«

To je pisano u aprilu 1871, nekoliko nedjelja prije velikog krvavog maja...

»Trebalo je odmah marširati na Versailles« — važi za ustanike koji su počeli »bezumno« (septembar 1870) stvar jurišanja na nebo.

»Nije trebalo laćati se oružja« u decembru 1905. da se silom odbrane prvi pokušaji otimanja osvojene slobode...

Da, Plehanov nije uzalud poredio sebe s Marxom!

»Druga pogreška« — nastavlja svoju *tehničku* kritiku Marx — »Centralni komitet (*vojno rukovodstvo* — imajte to na umu — riječ je o CK Nacionalne garde) prerano je dao vlast iz ruku...«

Marx je umio da opominje *vođe* na preuranjenost ustanka. Ali prema *proletarijatu* koji juriša na nebo on se odnosio kao praktični savjetnik, kao učesnik *borbe* masa koje *cijeli* pokret dižu na *viši stupanj*, bez obzira na pogrešne teorije i pogreške Blanquija i Proudhona.

»Bilo kako bilo — piše on — sadašnji pariski ustanak, čak ako ga i uguše vuci, svinje i najgora paščad starog društva, najslavniji je podvig naše partije od vremena pariskog janskog ustanka.«

I Marx, ne krijući od proletarijata *nijednu* pogrešku Komune, posvetio je tom *podvigu* djelo koje i *danas* služi kao najbolje rukovodstvo u borbi za »nebo«, — i kao najgroznije strašilo za liberalne i radikalne »svinje«.

Plehanov je posvetio decembru »djelo« koje je gotovo postalo evanđelje kadeta.

Da, Plehanov nije sebe uzalud poredio s Marxom.

Kugelman je odgovorio Marxu, očigledno, nekakvim izrazima sumnje, ukazivanjima na beznadnost stvari, na realizam nasuprot romantici, — u najmanju ruku je Komunu — *ustanak* uporedio s mirnom demonstracijom od 13. juna 1849. u Parizu.

Marx odmah (17. aprila 1871) oštro odgovara Kugelmannu.

»Praviti svjetsku istoriju — piše on — bilo bi, svakako, vrlo komotno kad bi se borba prihvaćala samo pod uvjetom nepogrešivo povoljnih šansa.«

Marx je u septembru 1870. ustanak nazivao bezumljem. Ali kada su *mase* ustale, Marx hoće da maršira s njima, da uči zajedno s njima, u toku borbe, a ne da im daje birokratske pouke. On shvaća da bi pokušaj da se unaprijed *potpuno tačno* izračunaju šanse bio šarlatanstvo ili beznadna pedanterija. On *iznad svega* stavlja činjenicu da radnička klasa herojski, samoprijegorno, inicijativno *pravi* svjetsku istoriju. Marx je na tu istoriju gledao s gledišta onih koji je *prave* nemajući mogućnosti da unaprijed *nepogrešivo izra-*čunaju šanse, a ne s gledišta inteligenta-filistra koji moralizira »lako se moglo predvidjeti... nije trebalo laćati se...«

Marx je umio da ocijeni i to da u istoriji ima momenata kad je najsmjelija borba masa čak za beznadnu stvar *neophodna* u ime daljeg odgajanja tih masa i njihovog pripremanja za *slijedeću* borbu.

Našim današnjim kvazimarksistima, koji vole na krivom mjestu citirati Marxa da bi od njega uzimali samo ocjenu prošlosti, a ne umijeće pravljenja budućnosti, ovako *postavljanje* pitanja sasvim je nerazumljivo, čak tuđe u principu. Plehanov nije ni pomislio na nj kad je poslije decembra 1905. pristupio zadatku »*koćenja*...«

No Marx postavlja pitanje upravo ovako, nimalo ne zaboravljajući da je u septembru 1870. godine i sâm smatrao ustanak bezumljem.

»Versajski buržoaski nitkovi — piše on — postavili su Parižane pred alternativu: ili prihvatiti borbu, ili se predati bez borbe. *Demoralizacija radničke klase* u ovom drugom slučaju bila bi *mного veća* nesreća od propasti ma kog broja »*vođa*«.

S ovim ćemo i završiti kratak pregled pouka iz jedne politike dostojne proleterijata koje daje Marx u pismima Kugelmannu.

Radnička klasa Rusije dokazala je već jedanput i dokaže još mnogo puta da je sposobna da »*juriša na nebo*«. 5. februara 1907.

Štampano 1907. u brošuri:
K. Marx, »*Pisma L. Kugelmannu*«.
U redakciji i s predgovorom
N. Lenjina, izd. »*Novaja дума*«,
S.-Peterburg (Petrograd).

(Preveo ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

POUKE KOMUNE

Poslije državnog udara koji je završio revoluciju od 1848, Francuska je za 18 godina pala pod jaram Napoleonova režima. Taj režim je doveo zemlju ne samo do ekonomskog propadanja nego i do nacionalnog poniženja. Proletarijat, koji je ustao protiv starog režima, uzeo je na sebe dva zadatka — općenacionalni i klasni: oslobođenje Francuske od njemačke najezde i socijalističko oslobođenje radnika od kapitalizma. Ovo spajanje dvaju zadataka je najoriginalnija crta Komune.

Buržoazija je tada sastavila »vladu nacionalne odbrane«, i za općenacionalnu nezavisnost proletarijat je morao da se bori pod njenim rukovodstvom. Faktično je to bila vlada »narodnog izdajstva« koja je svoj zadatak vidjela u borbi protiv pariskog proletarijata. Ali proletarijat nije to opažao, zaslijepljen patriotskim iluzijama. Patriotska ideja vodi svoje porijeklo još od Velike revolucije XVIII vijeka; ona je potčinila sebi umove socijalista Komune, i na primjer Blanqui, nesumnjivi revolucionar i vatreni pristalica socijalizma, nije za svoj list našao pogodniji naslov od buržoaskog vapaja: *»Otadžbina u opasnosti!«*

U spajanju protivrječnih zadataka — patriotizma i socijalizma — ležala je kobna pogreška francuskih socijalista. Već u Manifestu Internacionale, u septembru 1870, Marx je upozoravao francuski proletarijat da se ne zanosi lažnom nacionalnom idejom: duboke promjene izvršile su se od vremena Velike revolucije, klasne suprotnosti su se zaoštrile, i dok je tada borba protiv čitave evropske reakcije ujedinjavala čitavu revolucionarnu naciju, sada proletarijat već

ne može da povezuje svoje interese s interesima drugih, njemu neprijateljskih klasa; neka buržoazija nosi odgovornost za nacionalno poniženje — stvar proletarijata je da se bori za socijalističko oslobođenje rada od jarma buržoazije.

I doista, prava podloga buržoaskog »patriotizma« brzo se pokazala. Sklopivši sramotan mir s Prusima, versajska vlada pristupila je svom neposrednom zadatku — i izvršila je prepad na za nju strašno naoružanje pariskog proletarijata. Radnici su odgovorili proglašenjem Komune i građanskim ratom.

I pored toga što se socijalistički proletarijat dijelio na mnoge sekte, Komuna je bila sjajan primjer toga kakvom jednodušnošću proletarijat umije da ostvaruje svoje demokratske zadatke, koje je buržoazija umjela samo da proklamira. Bez ikakvog posebnog kompliciranog zakonodavstva, jednostavno, na djelu, proveo je proletarijat, pošto je osvojio vlast, demokratizaciju društvenog uređenja, ukinuo birokratiju, ostvario to da činovnike bira narod.

Ali dvije pogreške upropastile su plodove sjajne pobjede. Proletarijat se zaustavio na pola puta: umjesto da pristupi »eksproprijaciji eksproprijatora«, on se zanio snovima o uspostavljanju najviše pravde u zemlji koju ujedinjuje općenacionalni zadatak; takve ustanove kao što su, na primjer, banke nisu bile uzete, teorije prudonovaca o »pravednoj razmjeni« itd. još su vladale među socijalistima. Druga pogreška — suvišna velikodušnost proletarijata: trebalo je da uništava svoje neprijatelje, a on se trudio da moralno utiče na njih, on je zanemario značenje čisto vojnih operacija u građanskom ratu i umjesto da odlučnom ofanzivom na Versailles kruniše svoju pobjedu u Parizu, on je oklijevao i dao vremena versajskoj vladi da skupi mračne sile i da se pripremi za krvavu majsku sedmicu.

Ali uza sve pogreške, Komuna je najgrandiozniji primjer najgrandioznijeg proleterskog pokreta XIX vijeka. Marx je visoko ocijenio istorijsko značenje Komune — da su u vrijeme izdajničkog prepada versajske bande na oružje pariskog proletarijata radnici bez borbe dali da im se ono oduzme, pogubno značenje demoralizacije unesene takvom slabošću u proleterski pokret bilo bi mnogo i mnogo puta teže nego šteta od gubitaka koje je radnička klasa pretrpjela

u borbi, braneći svoje oružje. Ma koliko velike bile žrtve Komune, njih iskupljuje njeno značenje za općeproletersku borbu: ona je širom Evrope zatalasala socijalistički pokret, pokazala snagu građanskog rata, raspršila patriotske iluzije i razorila naivnu vjeru u općenacionalne težnje buržoazije. Komuna je naučila evropski proletarijat da zadatke socijalističke revolucije postavlja konkretno.

Pouka koju je dobio proletarijat neće biti zaboravljena. Radnička klasa će se njome koristiti kao što se koristila već u Rusiji, u decembarskom ustanku.

Epoha koja je prethodila ruskoj revoluciji, koja ju je pripremala, ima neke sličnosti s epohom napoleonskog jarma u Francuskoj. I u Rusiji je apsolutistička klika dovela zemlju do užasa ekonomskog propadanja i nacionalnog poniženja. Ali revolucija dugo nije mogla da izbije — dok socijalni razvitak nije stvorio uslove za masovni pokret i dok su se, i pored svega svog heroizma, izolirani napadi na vladu u periodu prije revolucije razbijali o ravnodušnost masa. Tek je socijaldemokratija upornim i planskim radom odgojila mase za više forme borbe — masovne akcije i oružani građanski rat.

Ona je umjela da u mladom proletarijatu razbije »općenacionalne« i »patriotske« zablude, i nakon što je uz njenu neposrednu intervenciju uspjelo istrgnuti iz carevih ruku manifest 17. oktobra, proletarijat je pristupio energičnoj pripremi za dalju neizbježnu etapu revolucije — oružani ustanak. Slobodan od »općenacionalnih« iluzija, on je svoje klasne snage usredsređivao u svojim masovnim organizacijama — sovjetima radničkih i vojničkih deputata itd. I pored sve razlike u ciljevima i zadacima postavljenim pred rusku revoluciju u poređenju s francuskom od 1871, ruski proletarijat je morao pribjeći istom načinu borbe kome je položila osnovu Pariska komuna, — građanskom ratu. Pamteći njene pouke, on je znao da proletarijat ne smije zanemarivati mirna sredstva borbe — ona služe njegovim dnevnim, svagdanjim interesima, ona su prijeko potrebna u periodima pripreme revolucije — no on nikad ne smije zaboravljati ni to da se klasna borba u izvjesnim uslovima ulijeva u forme oružane borbe i građanskog rata; ima momenata kad interesi proletarijata zahtijevaju nemilosrdno uništenje nepri-

jatelja u otvorenim bitkama. To je prvi pokazao francuski proletarijat u Komuni i sjajno potvrdio ruski proletarijat u decembarskom ustanku.

Nek su oba ova grandiozna ustanka radničke klase ugušena — doći će novi ustanak pred kojim će se snage neprijatelja proletarijata pokazati slabe, u kojem će potpunu pobjedu odnijeti socijalistički proletarijat.

*»Zagraničnaja Gazeta« br. 2,
23. marta 1908.*

(Preveo ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

USPOMENI KOMUNE

Četrdeset godina je prošlo od vremena proglašenja Pariske komune. Po ustaljenom običaju francuski proletarijat je mitinzima i demonstracijama odao počast uspomeni pregalaca revolucije od 18. marta 1871; a krajem maja opet će ponijeti vijence na grobove strijeljanih komunara, žrtava strašne »majske nedjelje«, i na njihovim grobovima opet će se zakleti da će se boriti, bez predaha, sve do potpunog trijumfa njihovih ideja, do potpunog izvršenja djela koje su ostavili u amanet.

A zašto proletarijat, ne samo francuski nego i cijelog svijeta, štuje u pregaocima Pariske komune svoje prethodnike? U čemu se sastoji naslijeđe Komune?

Komuna je nastala spontano, nju niko nije svjesno i planski pripremao. Neuspješan rat s Njemačkom, muke za vrijeme opsade, nezaposlenost među proletarijatom i propadanje među sitnom buržoazijom; negodovanje mase protiv viših klasa i protiv vlasti koja je pokazala svoju potpunu nesposobnost, nejasno vrenje među radničkom klasom, nezadovoljnom svojim položajem i nošenom težnjom ka drukčijem socijalnom poretku; reakcionarni sastav Nacionalne skupštine koji je izazivao bojazan za sudbinu republike — sve to i mnogo šta drugo spojilo se da gurne parisko stanovništvo u revoluciju od 18. marta, koja je neočekivano predala vlast u ruke Nacionalne garde, u ruke radničke klase i sitne buržoazije koja se pridružila radničkoj klasi.

To je bio neviđen događaj u istoriji. Do tada se vlast obično nalazila u rukama veleposjednika i kapitalista, tj. njihovih povjerenika koji su sačinjavali takozvanu vladu.

A poslije revolucije od 18. marta, kad je vlada g. Thiersa pobjegla iz Pariza sa svojim trupama, policijom i činovnicima, narod je ostao gospodar situacije, i vlast je prešla proletarijatu. No u savremenom društvu proletarijat, porobljen od kapitala ekonomski, ne može da vlada politički a da ne razbije okove koji ga prikrivaju za kapital. I eto zašto je pokret Komune neizbježno morao dobiti socijalnu boju, tj. početi da teži ka obaranju vladavine buržoazije, vladavine kapitala, ka razaranju samih *osnova* savremenog društvenog uređenja.

U početku je taj pokret bio krajnje raznorodan i neodređen. Njemu su se pridružili i patrioti, koji su se nadali da će Komuna obnoviti rat protiv Nijemaca i privesti ga uspješnom kraju. Njega su podržali i sitni dućandžije, kojima je prijetilo osiromašenje ako ne bude odgođeno plaćanje mjenica i plaćanje stanarina (tu odgodu im vlada nije htjela dati, ali ju je zato dala Komuna). Najzad, u prvo vrijeme s njim su djelimično simpatizirali i buržoaski republikanci, koji su se bojali da će reakcionarna Nacionalna skupština («seljačine», divlje spahije) obnoviti monarhiju. No, glavnu ulogu u tom pokretu igrali su, naravno, radnici (osobito pariske zanatlije), među kojima se posljednjih godina Drugog carstva vodila aktivna socijalistička propaganda i od kojih su mnogi čak pripadali Internacionali.

Samo su radnici ostali do kraja vjerni Komuni. Buržoaski republikanci i sitni buržuji brzo su je napustili: jedne je uplašio revolucionarnosocijalistički, proleterski karakter pokreta; drugi su napustili pokret kad su vidjeli da je osuđen na neminovan poraz. Samo su francuski proleter bez straha i umora podržavali *svoju* vladu, samo oni su se borili i umirali za nju, to jest za stvar oslobođenja radničke klase, za bolju budućnost svih radnih ljudi.

Ostavljena od dojučerašnjih saveznika i ni od koga potpomognuta, Komuna je neizbježno morala pretrpjeti poraz. Sva buržoazija Francuske, svi veleposjednici, berzijanci, tvorničari, svi krupni i sitni lopovi, svi eksploatatori ujedinili su se protiv nje. Toj buržoaskoj koaliciji, potpomognutoj od Bismarcka (koji je pustio iz njemačkog zarobljeništva 1000000 francuskih vojnika za pokorenje revolucionarnog Pariza), pošlo je za rukom da digne zaostale seljake i sitnu

provincijsku buržoaziju protiv pariskog proletarijata i opkoli polovicu Pariza gvozdenim obručem (drugu polovicu je opsjela njemačka armija). U nekim krupnim gradovima Francuske (Marseille, Lyon, Saint-Étienne, Dijon i dr.) radnici su također preduzeli pokušaje da osvoje vlast, proglase Komunu i priteknu upomoć Parizu, ali su se ti pokušaji brzo završili neuspjehom. Pariz, koji je prvi digao zastavu proleterskog ustanka, bio je prepušten vlastitim snagama i osuđen na sigurnu propast.

Za pobjedonosnu socijalnu revoluciju potrebno je da postoje, u najmanju ruku, dva uslova: visoki razvitak proizvodnih snaga i pripremljenost proletarijata. Ali 1871. godine nijedan od tih uslova nije postojao. Francuski kapitalizam bio je još slabo razvijen, i Francuska je tada još bila pretežno zemlja sitne buržoazije (zanatlija, seljaka, dućandžija i dr.). S druge strane, nije bilo radničke partije, nije bilo pripreme i dugog školovanja radničke klase, koja u svojoj masi nije čak ni sasvim jasno predstavljala sebi svoje zadatke i načine njihova ostvarenja. Nije bilo ni ozbiljne političke organizacije proletarijata, ni širokih strukovnih saveza i kooperativa...

No glavno što je nedostajalo Komuni bilo je vrijeme, sloboda da pogleda oko sebe i da se prihvati ostvarivanja svoga programa. Ona nije stigla ni da pristupi poslu, a već je vlada koja je zasjela u Versaillesu, podržana od cijele buržoazije, otpočela protiv Pariza vojne operacije. I Komuna je prije svega morala misliti na samoodbranu. I sve do samog kraja, koji je nastupio 21—28. maja, ona nije imala vremena da ma o čemu drugom ozbiljno razmisli.

Uostalom, bez obzira na toliko nepovoljne uslove, bez obzira na kratkoću svog postojanja, Komuna je uspjela usvojiti nekoliko mjera koje dovoljno karakterišu njen istinski smisao i njene ciljeve. Komuna je zamijenila stajaću vojsku, to slijepo oruđe u rukama vladajućih klasa, općim naoružanjem naroda; ona je proglasila odvajanje crkve od države, ukinula budžet kultova (tj. državne plaće popovima), dala narodnom obrazovanju čisto svjetovni karakter — i time zadala snažan udarac žandarima u mantijama. U čisto socijalnoj oblasti stigla je učiniti malo, ali i to malo ipak dovoljno jasno razotkriva njen karakter kao narodne, radničke

vlade: bio je zabranjen noćni rad u pekarama, ukinut sistem globa, te ozakonjene pljačke radnika; najzad, bio je izdan čuveni dekret (ukaz) po kojem su se sve tvornice, zavodi i radionice što su ih njihovi gospodari napustili ili zatvorili predavale radničkim artelima radi nastavljanja proizvodnje. I kao zato da istakne svoj karakter istinski demokratske, proleterske vlade, Komuna je odredila da plata nijednog čina administracije i vlade ne smije premašiti normalnu radničku platu i ni u kojem slučaju nema da bude veća od 6000 franaka (manje od 200 rubalja) godišnje.

Sve ove mjere su dovoljno jasno govorile o tome da je Komuna smrtna prijetnja starom svijetu zasnovanom na porobljavanju i eksploataciji. Stoga buržoasko društvo nije moglo mirno spavati dok se na pariskoj gradskoj Vijećnici vijorila crvena zastava proletarijata. A kad je, najzad organiziranoj vladinoj sili pošlo za rukom da nadvlada loše organizovanu silu revolucije, bonapartistički generali, tučeni od Nijemaca i hrabri protiv pobijeđenih zemljaka, ti francuski Renennkampfi i Meller-Zakomeljski, organizovali su takav pokolj kakav Pariz još nije vidio. Oko 30000 Parižana ubila je ostrvljena soldateska, oko 45000 uhapsila, a mnogi od njih su kasnije bili pogubljeni, hiljade otjerane na robiju i u deportaciju. Pariz je ukupno izgubio oko 100000 sinova, u tom broju najbolje radnike svih struka.

Buržoazija je bila zadovoljna. »Sad je sa socijalizmom zadugo svršeno« — govorio je njen vođa, krvožedni kepec Thiers, poslije krvave sječe koju je sa svojim generalima priredio pariskom proletarijatu. No uzalud su graktale te buržoaske vrane. Za nekih šest godina poslije ugušenja Komune, kad su se još mnogi njeni borci mučili u tamnici i u progonstvu, u Francuskoj je već počinjao nov radnički pokret. Novo socijalističko pokoljenje, obogaćeno iskustvom svojih prethodnika, ali nimalo obeshrabreno njihovim porazom, prihvatilo je zastavu koja je pala iz ruku boraca Komune i ponijelo je odlučno i smjelo naprijed uz poklike: »Živjela socijalna revolucija! Živjela Komuna!«. A još za nekoliko godina nova radnička partija i agitacija koju je ona razvila u zemlji, primorala je vladajuće klase da puste na slobodu zarobljene komunare koji su još bili ostali u rukama vlade.

Uspomenu na borce Komune štiju ne samo francuski radnici nego i proletarijat cijelog svijeta. Jer Komuna se borila ne za neki lokalni ili uskonacionalni zadatak, nego za oslobođenje cijelog radnog čovječanstva, svih poniženih i uvrijeđenih. Kao avangardni borac za socijalnu revoluciju, Komuna je stekla simpatije svuda gdje pati i gdje se bori proletarijat. Slika njenog života i smrti, izgled radničke vlade koja je osvojila i držala u svojim rukama više od dva mjeseca prijestolnicu svijeta, prizor herojske borbe proletarijata i njegove patnje poslije poraza, — sve je to diglo duh miliona radnika, probudilo njihove nade i privuklo njihove simpatije na stranu socijalizma. Grmljavina pariskih topova razbudila je najzaostaliye slojeve proletarijata, koji su spavali dubokim snom, i svuda je dala podsticaj jačanju revolucionarnosocijalističke propagande. Eto zašto stvar Komune nije umrla; ona do sada živi u svakom od nas.

Stvar Komune je stvar socijalne revolucije, stvar potpunog političkog i ekonomskog oslobođenja radnih ljudi, stvar svjetskog proletarijata. I u tom smislu ona je besmrtna.

*»Rabočaja Gazeta« br. 4—5
15. (28) aprila 1911.*

(Preveo ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

ISTORIJSKA SUDBINA UČENJA KARLA MARXA

Glavno je u Marxovu učenju — objašnjenje svjetskoistorijske uloge proletarijata kao tvorca socijalističkog društva. Da li je tok događaja u cijelom svijetu potvrdio to učenje kasnije, pošto ga je Marx izložio?

Marx ga je prvi put iznio 1844. »Komunistički manifest« Marxov i Engelsov, koji je izašao 1848. godine, daje već cjelovito, sistematsko, dosad najbolje izlaganje tog učenja. Svjetska istorija od tog vremena dijeli se jasno na tri glavna perioda: 1) od revolucije 1848. godine do Pariske komune (1871); 2) od Pariske komune do ruske revolucije (1905); 3) od ruske revolucije.

Bacimo pogled na sudbinu Marxova učenja u svakom od tih perioda.

I

U početku prvog perioda Marxovo učenje nipošto ne dominira. Ono je samo jedno od izvanredno mnogobrojnih frakcija ili struja socijalizma. Dominiraju oblici socijalizma koji su uglavnom srodni našem narodnjaštvu: neshvaćanje materijalističke osnove istorijskog kretanja, nesposobnost da se izdvoji uloga i značenje svake klase kapitalističkog društva, prikrivanje buržoaske suštine demokratskih preobražaja raznim, kvazisocijalističkim, frazama o »narodu«, »pravdi«, »pravu« itd.

Revolucija od 1848. godine zadaje smrtni udarac svim tim bučnim, šarenim, kričavim oblicima *predmarksovskog* socijalizma. U svim zemljama revolucija pokazuje razne klase društva u *akciji*. Strijeljanje radnika od strane republi-

kanske buržoazije u junskim danima 1848. u Parizu definitivno pokazuje da je *samo* proletarijat po svojoj prirodi socijalistički. Liberalna buržoazija boji se sto puta više samostalnosti te klase nego ma kakve reakcije. Kukavički liberalizam puzi pred njom. Seljaštvo se zadovoljava ukidanjem ostataka feudalizma i prelazi na stranu poretka, kolebajući se samo s vremena na vrijeme između *radničke demokratije i buržoaskog liberalizma*. Sva učenja o neklasnom socijalizmu i o neklasnoj politici pokazuju se kao prazno brbljanje.

Pariska komuna (1871) završava taj razvitak buržoaskih preobražaja; samo herojstvu proletarijata ima da zahvali za svoje učvršćivanje republika, to jest onaj oblik državnog uređenja u kome se klasni odnosi manifestiraju u najmanje prikrivenom obliku.

U svim ostalim evropskim zemljama više zamršeni i manje završeni razvitak dovodi do istog tog formiranog buržoaskog društva. Potkraj prvog perioda (1848—1871), perioda bura i revolucija, predmarksovski socijalizam *umire*. Rađaju se samostalne *proleterske* partije: prva Internacionala (1864—1872) i njemačka socijaldemokratija.

II

Drugi period (1872—1904) razlikuje se od prvog »mirnim« karakterom, odsustvom revolucija. Zapad je s buržoaskim revolucijama svršio. Istok do njih još nije dorastao.

Zapad ulazi u period »mirnog« pripremanja za epohu budućih preobražaja. Svuda se formiraju socijalističke partije, proleterske po svojoj osnovi, koje se uče da iskorišćavaju buržoaski parlamentarizam, da stvaraju svoju dnevnu štampu, svoje prosvjetne ustanove, svoje sindikate, svoje kooperative. Marxovo učenje odnosi potpunu pobjedu i — *razvija se u širinu*. Lagano, ali nezadrživo napreduje proces okupljanja i prikupljanja snaga proletarijata, njegovog pripremanja za buduće bitke.

Dijalektika istorije je takva da teoretska pobjeda marksizma primorava njegove neprijatelje da se *prerušavaju* u marksiste. Iznutra truli liberalizam pokušava da sebe oživi

u obliku socijalističkog *oportunizma*. Period pripremanja snaga za velike bitke oni tumače u tom smislu da se treba odreći tih bitaka. Poboljšanje položaja robova za borbu protiv najamnog ropstva oni objašnjavaju u tom smislu da robovi treba da prodaju svoja prava na slobodu za groš. Oni kukavički propovijedaju »socijalni mir« (tj. mir s robovlasnicima), odricanje od klasne borbe itd. Među socijalističkim parlamentarcima, raznim činovnicima radničkog pokreta i »simpatizirajućom« inteligencijom oni imaju vrlo mnogo pristalica.

III

Nisu oportunisti stigli ni da se nahvale »socijalnim mirom« i time da bure u »demokratiji« nisu nužne, a u Aziji se pojavio nov izvor velikih svjetskih bura. Za ruskom revolucijom došle su turska, perzijska, kineska. Mi sad živimo baš u epohi tih bura i njihovih »reperkusija« na Evropu. Ma kakva bila sudbina velike kineske republike, na koju sad oštrem zube razne »civilizirane« hijene, nikakve snage na svijetu neće ponovo uspostaviti stari feudalizam u Aziji, neće zbrisati s lica zemlje herojski demokratizam narodnih masa u azijskim i poluazijskim zemljama.

Neke ljude koji nisu dovoljno obraćali pažnju na uslove pripremanja i razvitka masovne borbe dovodilo je do očajanja i do anarhizma to što tako dugo nije dolazilo do odlučne borbe protiv kapitalizma u Evropi. Sad vidimo koliko je kratkovidno i malodušno anarhističko očajanje.

Ne očajanje, nego ohrabrenje treba crpsti iz činjenice što je Azija sa svojih 800 miliona uvučena u borbu za iste ideale za koje i Evropa.

Revolucije u Aziji pokazale su nam istu beskarakternost i podlost liberalizma, isto izuzetno značenje samostalnosti demokratskih masa, isto jasno razgraničenje između proletarijata i svakojake buržoazije. Onaj ko poslije iskustva i Evrope i Azije govori o *ne*-klasnoj politici i o *ne*-klasnom socijalizmu, toga treba prosto staviti u kavez i pokazivati uz kakvog australskog kengura.

Poslije Azije počela se komešati — samo ne na azijski način — i Evropa. »Mirni« period 1872—1904. otišao je u nepovrat. Skupoća i pritisak trustova izazivaju neviđeno zaostavanje ekonomske borbe, koje je pomaklo s mjesta čak i najiskvarenije liberalizmom engleske radnike. Pred našim očima sazrijeva politička kriza čak i u »najtvrđoj« buržoasko-junkerskoj zemlji, Njemačkoj. Neobuzdano naoružavanje i politika imperijalizma prave od savremene Evrope »socijalni mir« koji najviše liči na bure baruta. A raspadanje svih buržoaskih partija i sazrijevanje proletarijata nezadrživo napreduje.

Svaki od tri velika perioda svjetske istorije poslije pojave marksizma donio je ovome nove potvrde i nove trijumfe. Ali još veći trijumf donijeće marksizmu, kao učenju proletarijata, istorijski period koji dolazi.

*»Pravda« br. 50,
1. marta 1913.
Potpis: V. I.*

(Preveo ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

O ZADACIMA PROLETARIJATA U SADAŠNJOJ REVOLUCIJI

Došavši tek 3. aprila noću u Petrograd, mogao sam, naravno, samo u svoje ime i s rezervama koje traži nedovoljna pripremljenost održati na skupštini od 4. aprila referat o zadacima revolucionarnog proletarijata.

Jedino što sam mogao učiniti da olakšam rad sebi i *lojalnim* oponentima bilo je to da spremim *pismene* teze. Ja sam ih pročitao i njihov tekst predao drugu Cereteliju. Čitao sam ih veoma lagano i *dvaput*: prvo na skupštini boljševika, zatim na skupštini i boljševika i menjševika.

Objavljujem ove svoje lične teze, praćene samo najkraćim komentarima, koji su kudikamo detaljnije bili razvijeni u referatu:

Teze

1. U našem stavu prema ratu, koji od strane Rusije i pod novom vladom Ljvova i komp. bezuvjetno ostaje pljačkaški imperijalistički rat zbog kapitalističkog karaktera te vlade, ne smiju da se dozvole ni najmanji ustupci »revolucionarnom odbranaštvu«.

Na revolucionarni rat, koji stvarno opravdava revolucionarno odbranaštvo, svjesni proletarijat može pristati samo pod uvjetom: a) prelaza vlasti u ruke proletarijata i bliskih mu siromašnih dijelova seljaštva; b) odricanja od svih anekzija na djelu, a ne na riječima; c) potpunog raskida na djelu sa svim interesima kapitala.

S obzirom na nesumnjivu dobronamjernost širokih slojeva masovnih predstavnika revolucionarnog odbranaštva koji prihvataju rat samo iz nužde, a ne radi osvajanja, s obzirom na to što je njih buržoazija obmanula, treba naročito iscrpno, uporno, strpljivo objašnjavati im njihovu pogrešku, objašnjavati nerazdvojnu vezu između kapitala i imperijalističkog rata, dokazivati da svršiti rat istinski demokratskim, ne nasilničkim, mirom *nije moguće* bez obaranja kapitala.

Organiziranje najšire propagande tog gledišta u operativnoj armiji.

Bratimljenje.

2. Originalnost sadašnjeg momenta u Rusiji sastoji se u *prelazu* od prve etape revolucije, etape koja je dala vlast buržoaziji zbog nedovoljne svjesnosti i organiziranosti proletarijata, — na drugu njenu etapu, koja mora dati vlast u ruke proletarijata i siromašnih slojeva seljaštva.

Taj prelaz karakterizira se, s jedne strane, maksimumom legalnosti (Rusija je *sada* najslobodnija zemlja na svijetu od svih ratujućih zemalja), s druge strane, nepostojanjem nasilja nad masama i, najzad, njihovim povjerljivo-nesvjesnim odnosom prema vladi kapitalista, najgorih neprijatelja mira i socijalizma.

Ta originalnost traži od nas vještinu prilagođavanja *naročitim* uslovima partijskog rada među neviđeno širokim masama proletarijata koje tek što su se politički probudile.

3. Nikakve podrške privremenoj vladi, objašnjavanje potpune lažnosti svih njenih obećanja, naročito što se tiče odricanja od ankesija. Raskrinkavanje, a ne »zahtjev« koji je nedopušten, koji sije iluzije, da ova vlada, vlada kapitalistâ *prestane* biti imperijalistička.

4. Priznanje činjenice da je u većini sovjeta radničkih deputata naša partija u manjini, i zasad u nemoćnoj manjini, prema *bloku* svih sitnoburžoaskih oportunističkih elemenata od narodnih socijalista, socijalista-revolucionara do Organizacionog komiteta (Čheidze, Cereteli itd.), Steklova itd. itd., koji su pali pod uticaj buržoazije i provode njen uticaj na proletarijat.

Objašnjavanje masama da su sovjeti radničkih deputata *jedino mogući* oblik revolucionarne vlade i da zato naš zada-

tak, dok *ta* vlada pada pod uticaj buržoazije, može biti samo strpljivo, sistematsko, uporno, praktičnim potrebama masa naročito prilagođeno *objašnjavanje* pogrešaka njihove taktike.

Dok smo u manjini, mi kritikujemo i objašnjavamo pogreške, propagirajući u isto vrijeme nužnost prelaza cjelokupne državne vlasti na sovjete radničkih deputata, da bi se mase putem iskustva oslobodile svojih pogrešaka.

5. Ne parlamentarna republika — vraćanje na nju od sovjetâ radničkih deputata bilo bi korak nazad — nego republika sovjetâ radničkih, nadničarskih i seljačkih deputata u cijeloj zemlji, odozdo do gore.

Uklanjanje policije, vojske, činovništva¹.

Plaća svim činovnicima, koji treba da budu izborni i u svako doba smjenljivi, ne veća od prosječne plaće dobrog radnika.

6. U agrarnom programu prenošenje težišta na sovjete nadničarskih deputata.

Konfiskacija cjelokupne spahijske zemlje.

Nacionalizacija *cjelokupne* zemlje u državi, — zemljom raspolazu mjesni sovjeti nadničarskih i seljačkih deputata. Izdvajanje sovjetâ deputata siromašnih seljaka. Stvaranje od svakog krupnog imanja (u veličini od oko 100 do 300 desjatina, prema mjesnim i drugim uslovima i prema ocjeni mjesnih ustanova) uzornog gazdinstva pod kontrolom nadničarskih deputata i na račun društva.

7. Neodložno spajanje svih banaka u zemlji u jednu općenacionalnu banku i uvođenje kontrole nad njom od strane sovjetâ radničkih deputata.

8. Ne »uvođenje« socijalizma kao naš *neposredni* zadatak, nego prelaz odmah samo na *kontrolu* od strane sovjetâ radničkih deputata nad društvenom proizvodnjom i raspodjelom proizvoda.

9. Partijski zadaci:

a) neodložno sazivanje kongresa partije;

b) promjena programa partije, najglavnije:

1) o imperijalizmu i imperijalističkom ratu,

---

¹ Tj. zamjena stajaće vojske općim naoružanjem naroda.

2) o stavu prema državi i naš zahtjev »države-komune«²,

3) ispravljanje zastarjelog minimalnog programa;
c) promjena imena partije³.

10. Obnavljanje Internacionale.

Inicijativa za stvaranje revolucionarne Internacionale, Internacionale protiv *socijalšovvinista* i protiv »centra«⁴.

Da bi čitalac shvatio zašto sam morao istaći naročito, kao rijedak izuzetak, »slučaj« lojalnih oponenata, molim da se s ovim tezama uporedi ovo polemiziranje gospodina Goldenberga: Lenjin »je pobo zastavu građanskog rata u sredini revolucionarne demokratije« (citirano u »Jedinstvu« g. Plehanova, br. 5).

Biser, zar ne?

Ja pišem, čitam, razlažem: »s obzirom na nesumnjivu dobronamjernost *širokih* slojeva *masovnih* predstavnika revolucionarnog odbranaštva... s obzirom na to što je njih buržoazija obmanula, treba *naročito* iscrpno, uporno, *strpljivo* objašnjavati im njihovu pogrešku... «

A gospoda iz buržoazije koja sebe nazivaju socijaldemokratima, koja *ne* spadaju ni u široke slojeve ni u *masovne* predstavnike odbranaštva, imaju obraza da prenose moje poglede, da ih izlažu ovako: »pobo (!) zastavu (!) građanskog rata« (o njemu nema ni riječi u tezama, nije bilo ni riječi u referatu) — »u sredini (!!) revolucionarne demokratije...«

Šta je ovo? Čime se ovo razlikuje od pogromaške agitacije? — od »Ruske volje«?

Ja pišem, čitam, razlažem: »Sovjeti radničkih deputata su *jedino* *mogući* oblik revolucionarne vlade, i zato naš za-

---

² Tj. takve države čiji je prototip dala Pariska komuna.

³ Umjesto »socijaldemokratija«, čije su službene vođe u *cijelom* svijetu izdale socijalizam prešavši buržoaziji »odbranaši« i kolebljivi »kautskijanci«), treba da se nazovemo *Komunistička partija*.

⁴ »Centrom« se u međunarodnoj socijaldemokratiji zove struja koja se koleba između šovvinista (= »odbranaša«) i internacionalista, to jest: Kautsky i komp. u Njemačkoj, Longuet i komp. u Francuskoj, Čeizde i komp. u Rusiji, Turati i komp. u Italiji, MacDonald i komp. u Engleskoj itd.

datak može biti samo strpljivo, sistematsko, uporno, praktičkim potrebama masa narčito prilagođeno, *objašnjavanje* pogrešaka njihove taktike...»

A oponenti izvjesne sorte izlažu moje poglede kao poziv na »građanski rat u sredini revolucionarne demokratije«!!

Ja sam napadao privremenu vladu zato što ona *nije* odredila ni hitan ni uopće bilo kakav rok za saziv Ustavotvorne skupštine, izvlačeći se obećanjima. Ja sam dokazivao da *bez* sovjetâ radničkih i seljačkih deputata saziv Ustavotvorne skupštine nije osiguran, njen uspjeh nije moguć.

Meni se pripisuje shvaćanje da sam ja protiv hitnog sazivanja Ustavotvorne skupštine!!!

Ja bih nazvao to »buncanjem« da me deceniji političke borbe nisu naučili da na lojalnost oponentata gledam kao na rijedak izuzetak.

G. Plehanov je u svom listu nazvao moj govor »buncanjem«. Vrlo dobro, gospodine Plehanove! Ali pogledajte kako ste nezgrapni, nespretni i nedovitljivi u svojoj polemici. Ako sam ja dva sata buncao, kako su to »buncanje« trpjele stotine slušalaca? Dalje. Zašto vaš list posvećuje čitav stupac izlaganju »buncanja«? Nezgrapno, sasvim nezgrapno ispada to kod vas.

Kudikamo je lakše, naravno, vikati, psovati, galamiti, nego pokušati reći, objasniti, sjetiti se *kako* su Marx i Engels 1871, 1872, 1875. godine sudili o iskustvu Pariske komune i o tome *kakva* je država proletarijatu potrebna.

Bivši marksist g. Plehanov ne želi, vjerojatno, da se sjeća marksizma.

Ja sam citirao riječi Roze Luxemburg, koja je 4. avgusta 1914. *njemačku* socijaldemokratiju nazvala »smrdljivim lešom«. A gospoda Plehanovi, Goldenbergi i komp. »vrijeđaju se«... zbog koga? — zbog *njemačkih* šovinista koji su nazvani šovinistima!

Zapetljali su se jadni ruski socijalšovinisti, socijalisti na riječima, šovinisti na djelu.

Napisano 4. i 5. (17. i 18) aprila 1917.

Štampano 7. aprila 1917,

u »Pravdi« br. 26.

Potpis: N. L e n j i n

(Preveo ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin
PISMA O TAKTICI

Predgovor

4. aprila 1917. morao sam održati u Petrogradu referat o temi navedenoj u naslovu — najprije na skupštini boljševika. Bili su to delegati Sveruskog savjetovanja sovjeta radničkih i vojničkih deputata, delegati koji su morali da otputuju i stoga mi nisu mogli dati nikakvu odgodu. Kad je skupština završena, njen predsjednik drug G. Zinovjev predložio mi je, u ime cijele skupštine, da ponovim svoj referat odmah na skupštini i boljševičkih i menjševičkih delegata, koji su željeli da pretresu pitanje ujedinjenja Socijaldemokratske radničke partije Rusije.

Ma koliko da mi je teško bilo smjesta ponavljati svoj referat, smatrao sam da nemam pravo da odbijem kad su to zahtijevali *i moji istomišljenici* i menjševici, koji mi zbog odlaska stvarno nisu mogli dati odgodu.

U toku referiranja pročitao sam svoje teze objavljene u broju 26. »Pravde« od 7. aprila 1917.¹

I teze i moj referat izazvali su neslaganja među samim boljševicima i u samoj redakciji »Pravde«. Poslije niza savjetovanja došli smo do jednodušnog zaključka da je najsvrsishodnije *otvoreno* prodiskutirati ta neslaganja, dajući na taj način materijal za sverusku konferenciju naše partije (Socijaldemokratske radničke partije Rusije, ujedinjene kroz CK) koja ima da se sastane 20. aprila 1917. u Petrogradu.

---

¹ Preštampavam ove teze, zajedno s kratkim napomenama-objašnjenjima iz toga broja »Pravde«, kao prilog ovom pismu.

Izvršavajući tu odluku o diskusiji, ja i objavljujem slijedeća *pisma* ne pretendirajući u njima na *svestrano* proučavanje pitanja, nego želeći samo da istaknem glavne argumente, naročito bitne za *praktične* zadatke pokreta radničke klase.

Pismo I

Ocjena momenta

Marksizam zahtijeva od nas najtačniju, objektivno provjerljivu analizu odnosa među klasama i konkretnih osobnosti svakog istorijskog momenta. Mi boljševici smo uvijek nastojali da budemo vjerni tom zahtjevu, bezuvjetno obaveznom s gledišta svakog naučnog utemeljenja politike.

»Naše učenje nije dogma već rukovodstvo za akciju« — tako su uvijek govorili Marx i Engels, podsmijavajući se s pravom učenju napamet i prostom ponavljanju »formula« podobnih u najboljem slučaju samo da zacrtavaju *opće* zadatke, koje *konkretna* ekonomska i politička situacija svakog posebnog *perioda* istorijskog procesa nužno modificira.

Pa kojim tačno utvrđenim, objektivnim *činjenicama* treba sad da se rukovodi partija revolucionarnog proletarijata da bi odredila zadatke i oblike svoje akcije?

I u svom prvom »Pismu iz daleka« (»Prva etapa prve revolucije«), objavljenom u »Pravdi« br. 14. i 15. od 21. i 22. marta 1917, i u svojim tezama definiram »svojevrsnost momenta u Rusiji« kao perioda *prelaza* od prve etape revolucije k drugoj etapi. I zato sam osnovnom parolom, »zadatkom dana« u *ovom* momentu smatrao: »radnici, vi ste pokazali čudesu proleterskog, narodnog heroizma u građanskom ratu protiv carizma, vi morate pokazati čudesu proleterske i općenarodne organizacije, da biste pripremili svoju pobjedu u drugoj etapi revolucije«. (»Pravda« br. 15).

A u čemu se sastoji prva etapa?

U prelazu državne vlasti ka buržoaziji.

Do februarsko-martovske revolucije 1917. državna vlast u Rusiji bila je u rukama jedne stare klase: feudalno-plemićko-spahijske, s Nikolajem Romanovim na čelu.

Poslije te revolucije vlast je u rukama *druge*, nove klase: *buržoazije*.

Prelaz državne vlasti iz ruku jedne u ruke druge *klase* je prvo, glavno, osnovno obilježje *revolucije* kako u strogo naučnom tako i u praktičnopolitičkom značenju tog pojma.

Utoliko je buržoaska ili buržoaskodemokratska revolucija u Rusiji *završena*.

Ovdje čujemo buku oponentata koji sebe rado nazivaju »starim boljševicima«: zar mi nismo uvijek govorili da buržoaskodemokratsku revoluciju završava tek »revolucionarno-demokratska diktatura proletarijata i seljaštva«? Zar se agrarna revolucija, također buržoaskodemokratska, završila? Naprotiv, zar nije činjenica da ona još *nije* počela?

Odgovaram: boljševičke parole i ideje *općenito* uzevši istorija je potpuno potvrdila, ali *konkretno* su stvari ispale *drukčije* nego što je mogao (bilo ko) očekivati — originalnije, svojevrsnije, šarolikije.

Ignorirati, zaboravljati tu činjenicu značilo bi biti kao oni »stari boljševici« koji su već više puta igrali žalosnu ulogu u istoriji naše partije ponavljajući *napamet naučenu* formulu umjesto *proučavanja* svojevrsnosti nove, žive stvarnosti.

»Revolucionarnodemokratska diktatura proletarijata i seljaštva« *već* se ostvarila² u ruskoj revoluciji, jer ta »formula« predviđa samo *odnos među klasama* a ne *konkretnu političku ustanovu koja realizira* taj odnos, tu saradnju. »Sovjet radničkih i vojničkih deputata« — eto vam »revolucionarnodemokratske diktature proletarijata i seljaštva« koju je život već ostvario.

Ta formula je već zastarjela. Život ju je iz carstva formula uveo u carstvo stvarnosti, ispunio krvlju i mesom, konkretizirao i *samim tim* modificirao.

Na dnevnom redu je već drugi, nov zadatak: cijepanje proleterskih (antiodbranaških, internacionalističkih, »komunističkih«, koji su za prelaz ka komuni) elemenata *unutar* te diktature i elemenata *sitnogazdinskih* ili *sitnoburžoaskih*

---

² U izvjesnom obliku i do izvjesnog stupnja.

(Čheidze, Cereteli, Steklov, eseri i drugi revolucionarni odbranaši, protivnici kretanja putem ka komuni, pristalice »podrške« buržoaziji i buržoaskoj vladi).

Ko *sada* govori samo o »revolucionarnodemokratskoj diktaturi proletarijata i seljaštva«, taj je zaostao za životom, taj je uslijed toga *prešao* faktično k sitnoj buržoaziji protiv proletherske klasne borbe, toga treba predati u arhiv »boljševičkih« priјerevolucijskih rijetkosti (može se nazvati: arhiv »starih boljševika«).

Revolucionarnodemokratska diktatura proletarijata i seljaštva već se ostvarila, ali neobično originalno, s čitavim nizom izvanredno važnih modifikacija. O njima ću govoriti posebno, u jednom od daljih pisama. Sad je potrebno usvojiti neospornu istinu da marksist mora uzimati u obzir živi život, tačne činjenice *stvarnosti*, a ne hvatati se i dalje za teoriju jučerašnjeg dana koja, kao i svaka teorija, u najboljem slučaju samo zacrtava osnovno, opće, samo se *približava* obuhvatanju složenosti života.

»Teorija je, prijatelju moj, siva, a zeleno je vječno drvo života.«

Ko pitanje »završenosti« buržoaske revolucije postavlja po *starome*, taj prinosi na žrtvu živi marksizam mrtvom slovu.

Po *starome* ispada: *poslije* vladavine buržoazije može i mora doći vladavina proletarijata i seljaštva, njihova diktatura.

A u živom životu *već* je ispalo *drukčije*: dobilo se veoma originalno, novo, neviđeno *preplitanje* *jedne i druge*. Postoji naporedo, zajedno, u jedno i isto vrijeme i vladavina buržoazije (vlada Ljvova i Gučkova) i revolucionarnodemokratska diktatura proletarijata i seljaštva koja *dobrovoljno* predaje vlast buržoaziji, dobrovoljno se pretvara u njen dodatak.

Jer ne treba zaboravljati da je faktično u Petrogradu vlast u rukama radnika i vojnika; nasilje nad njima nova vlada *ne* vrši niti može izvršiti, jer *nema* ni policije, ni od naroda odvojene vojske, ni činovništva koje svemoćno stoji *iznad* naroda. To je činjenica. To je upravo ona činjenica koja je karakteristična za državu tipa Pariske komune. Ta

činjenica ne može stati u stare sheme. Treba umjeti prilagoditi sheme životu, a ne ponavljati sad već besmislene riječi o »diktaturi proletarijata i seljaštva« *uopće*.

Priđimo pitanju s druge strane, da bismo ga bolje osvijetlili.

Marksist ne smije silaziti s čvrstog tla analize klasnih odnosa. Na vlasti je buržoazija. A zar masa seljaka ne sačinjava *također* buržoaziju jednog drugog sloja, druge vrste, drugog karaktera? Odakle slijedi da *taj* sloj *ne može* doći na vlast »završavajući« buržoasku revoluciju? Zašto je to nemoguće?

Ovako rasuđuju često stari boljševici.

Odgovaram: to je sasvim moguće. Ali marksist mora u analizi momenta polaziti *ne* od mogućeg nego od stvarnog.

A stvarnost nam pokazuje *činjenicu* da slobodno izabrani vojnički i seljački deputati slobodno ulaze u drugu, pobočnu vladu, slobodno je dopunjavaju, razvijaju, dorađuju. I isto toliko slobodno oni *predaju* vlast buržoaziji — pojava koja ni najmanje ne »narušava« teoriju marksizma, jer mi smo uvijek znali i često isticali da se buržoazija drži *ne* samo nasiljem nego i nesvjesnošću, rutinom, zastrašenošću, neorganiziranošću masa.

Pred takvom stvarnošću današnjeg dana direktno je smiješno okretati glavu od činjenice i govoriti o »mogućnostima«.

Moguće je da seljaštvo uzme svu zemlju i svu vlast. Ja ne samo što ne zaboravljam tu mogućnost, ne samo što ne ograničavam svoj vidokrug samo na današnji dan, nego otvoreno i tačno formuliram agrarni program uzimajući u obzir *novu* pojavu: dublji rascjep između poljoprivrednih radnika i siromašnih seljaka s jedne strane i seljaka-gazde s druge strane.

Ali moguće je i drugo: moguće je da seljaci poslušaju savjete sitnoburžoaske partije esera koja je podlegla uticaju buržoazije, koja je prešla ka odbranaštvu, koja savjetuje da

se čeka do Ustavotvorne skupštine, iako dosad nije određeno čak ni vrijeme njena sazivanja!³

Moguće je da seljaci *održ*e, produže svoju pogodbu s buržoazijom, pogodbu koju su sad sklopili posredovanjem sovjetâ radničkih i vojničkih deputata ne samo formalno nego i faktično.

Moguće je razno. Bila bi duboka pogreška zaboravljati na agrarni pokret i agrarni program. Ali bila bi isto takva pogreška zaboravljati *stvarnost* koja nam pokazuje činjenicu *sporazuma* — ili ako upotrijebimo tačniji, manje pravni, više ekonomsko-klasni izraz, — činjenicu *klasne saradnje* buržoazije i seljaštva.

Kad ta činjenica prestane da bude činjenica, kad se seljaštvo odvoji od buržoazije, uzme zemlju protiv nje, uzme vlast protiv nje — tada će to biti nova etapa buržoaskodemokratske revolucije, i o toj etapi će biti govora posebno.

Marksist koji zbog mogućnosti takve buduće etape zaboravlja svoje obaveze *sada*, kad se seljaštvo *sporazumijeva* s buržoazijom, pretvorio bi se u sitnog buržuja. Jer on bi u stvari propovijedao proletarijatu *povjerenje* u sitnu buržoaiju, («ona, ta sitna buržoazija, to seljaštvo, mora se odvojiti od buržoazije još u granicama buržoaskodemokratske revolucije»). On bi zbog »mogućnosti« prijatne i slatke budućnosti, kad seljaštvo *neće* biti prirepak buržoazije, kad eseri, Čheidzei, Cereteli, Steklovi *neće* biti dodatak buržoaske vlade, — on bi zbog »mogućnosti« prijatne budućnosti zaboravio *neprijatnu sadašnjost*, kad seljaštvo još uvijek ostaje prirepak buržoazije, kad eseri i socijaldemokrati još uvijek igraju ulogu dodatka buržoaske vlade, opozicije »njegova veličanstva« Ljvova.

---

³ Da se moje riječi ne bi pogrešno protumačile, reći ću odmah, zalazeći naprijed: ja sam bezuvjetno za to da nadničarski i seljački *sovjeti odmah* uzimaju *svu* zemlju, ali da najstrože *sami* čuvaju red i disciplinu, da ne dopuštaju ni najmanje oštećivanja mašina, zgrada, stočnog fonda, da ni u kom slučaju ne dezorganiziraju gazdinstvo i proizvodnju žita nego da je *povećavaju*, jer vojnicima je potrebno *dvostruko* više kruha, i narod ne smije gladovati.

Čovjek kakvog smo pretpostavili ličio bi na slatkog Louisa Blanca, na bljutavoslatkog kautskijanca, ali nikako na revolucionarnog marksista.

No zar nama ne prijeti opasnost da padnemo u subjektivizam, u želju da »preskočimo« preko nezavršene revolucije buržoaskodemokratskog karaktera — koja još nije izživjela seljački pokret — u socijalističku revoluciju?

Da sam rekao: »bez cara, a vlada *radnička*«, — ta opasnost bi mi prijetila. Ali ja *nisam* rekao to, rekao sam drugo. Rekao sam da druge vlade u Rusiji (ne računajući buržoasku) *ne može* biti *osim* sovjeta radničkih nadničarskih, vojničkih i seljačkih deputata. Rekao sam da vlast može sad u Rusiji prijeći od Gučkova i Ljvova *samo* na te sovjete, a u *njima* baš prevladava seljaštvo, prevladavaju vojnici, prevladava sitna buržoazija, izražavajući se naučnim marksističkim terminom, upotrebljavajući ne običnu, ne svakodnevnu, ne profesionalnu nego klasnu karakteristiku.

Ja sam se u svojim tezama apsolutno osigurao od svakog preskakanja preko pokreta koji se nije izživio ili uopće preko sitnoburžoaskog pokreta, od svake igre »uzimanja vlasti« od strane radničke vlade, od bilo kakve blankističke avanture, jer sam direktno ukazao na iskustvo Pariske komune. A to iskustvo je, kao što je poznato i kao što je iscrpno pokazao Marx godine 1871. i Engels 1891, potpuno isključilo blankizam, potpuno osiguralo izravnu, neposrednu, bezuvjetnu vladavinu *većine* i aktivnost masa samo u skladu sa *svjesnim* istupanjem same većine.

Ja sam u tezama sasvim određeno sveo stvar na *borbu za uticaj unutar* sovjeta radničkih, batračkih, seljačkih i vojničkih deputata. Da bi isključio i najmanju sumnju u tom pogledu, *dvaput* sam u tezama podvukao potrebu strpljivog, upornog, »*praktičnim* potrebama *masa* prilagođenog« rada »na objašnjavanju«.

Neznalice ili renegati marksizma, kao što je g. Plehanov itd., mogu se drati o anarhizmu, blankizmu itd. Ko hoće da misli i uči, taj ne može ne shvatiti da je blankizam osvajanje vlasti od strane manjine, a da su sovjeti radničkih itd. deputata *očigledno* direktna i neposredna organizacija *većine* naroda. Rad koji je sveden na borbu za uticaj *unutar* sovjeta ne može, direktno *ne može* zabasati u močvaru blan-

kizma. A ne može zabasati ni u močvaru anarhizma, jer je anarhizam negiranje *nužnosti države i državne vlasti* za epohu *prelaza* od vladavine buržoazije k vladavini proletarijata. A ja, s jasnoćom koja isključuje svaku mogućnost nesporazuma, branim nužnost države za tu epohu, ali, prema Marxu i iskustvu Pariske komune, ne obične parlamentarnoburžoaskе vlade države nego države *bez stajaće vojske, bez policije suprotstavljene narodu, bez činovništva stavljenog iznad naroda.*

Kad g. Plehanov viče iz sveg grla u svom »Jedinstvu« o anarhizmu, time je još jedanput samo dokazan njegov raskid s marksizmom. Na moj poziv u »Pravdi« (br. 26) da kaže šta su učili Marx i Engels o državi 1871. i 1872. i 1875. godine, g. Plehanov ostaje i ostaće da odgovara ćutanjem o suštini pitanja i dernjavom u duhu ozlojeđene buržoazije.

Učenje marksizma o državi bivši marksist g. Plehanov *apsolutno* nije razumio. Između ostalog, klice tog nerazumijevanja primjetne su u njegovoj njemačkoj brošuri o anarhizmu.

Da vidimo sad kako drug J. Kamenjev u jednoj bilješci broja 27. »Pravde« formuliра svoja »neslaganja« s mojim tezama i gore izloženim pogledima. To će nam pomoći da ih bolje razjasnimo.

»Što se tiče opće sheme druga Lenjina — piše drug Kamenjev — nama ona izgleda neprihvatljiva ukoliko polazi od priznanja da je buržoaskodemokratska revolucija *završena* i ukoliko je sračunata na neodložno prerođavanje te revolucije u socijalističku...«

Ovdje su dvije velike pogreške.

Prva. Pitanje »završenosti« buržoaskodemokratske revolucije *postavljeno* je netačno. Tom pitanju dana je apstraktna, jednostavna, jednobojna, ako se tako može reći, postavka koja *ne* odgovara objektivnoj stvarnosti. Ko pitanje *tako* postavlja, ko *sada* pita: »da li je buržoaskodemokratska revolucija završena«, *i ništa više*, — taj lišava sebe moguć-

nosti da shvati neobično složenu, u najmanju ruku dvobojnu stvarnost. Ovo u teoriji. A u praksi — taj bespomoćno kapitulira pred *sitnoburžoaskom revolucionarnošću*.

I doista. Stvarnost nam pokazuje i prelaz vlasti ka buržoaziji (»završena« buržoaskodemokratska revolucija običnog tipa) i postojanje, naporedo s pravom vladom, pobočne vlade koja predstavlja »revolucionarnodemokratsku diktaturu proletarijata i seljaštva«. Ova druga »također-vlada« sama je ustupila vlast buržoaziji, *sama* se vezala za buržoasku vladu.

Obuhvaća li tu stvarnost staroboljševička formula druga Kamenjeva: »buržoaskodemokratska revolucija nije završena«?

Ne, formula je zastarjela. Ona je sasvim neupotrebljiva. Ona je mrtva. Uzaludni će biti naponi da se ona uskrsne.

Drugo. Praktično pitanje. Neizvjesno je može li sad još u Rusiji biti neka *posebna* »revolucionarna diktatura proletarijata i seljaštva« *otrgnuta* od buržoaske vlade. Na neizvjesnom se marksistička taktika bazirati ne smije.

No *ako* se to još može dogoditi, onda je put k tome jedan i samo jedan put: hitro, odlučno, neopozivo odvajanje proleterskih, komunističkih elemenata pokreta od sitnoburžoaskih.

Zašto?

Zato što se sva sitna buržoazija ne slučajno već nužno okrenula šovinizmu (= odbranaštvu), »podršci« buržoazije, zavisnosti od nje, *strahu* da bude bez nje itd. itd.

Kako je moguće »gurnuti« sitnu buržoaziju ka vlasti ako ta ista sitna buržoazija već sad može ali *neće* da je uzme?

Samo odvajanjem proleterske, komunističke, partije, samo proleterskom klasnom borbom *slobodnom* od plašljivosti tih sitnih buržuja. Samo ujedinjenje proletera, na djelu a ne na riječima, slobodnih od uticaja sitne buržoazije može tako »ugrijati« tlo pod nogama sitne buržoazije da će ona u izvjesnim uslovima *morati* da uzme vlast; nije čak isključeno da će Gučkov i Miljukov biti — opet u izvjesnim okolnostima — za neograničenu vlast, za isključivu vlast — Čheidzea, Ceretelija, esera, Steklova, jer su to ipak »odbranaši«!

Ko odvaja sad odmah, smjesta i neopozivo, proletherske elemente sovjetâ (tj. prolethersku, komunističku partiju) od elemenata sitnoburžoaskih, taj pravilno izražava interese pokreta za oba moguća slučaja: *i* za slučaj da Rusija još doživi posebnu, samostalnu, buržoaziji nepotčinjenu »diktaturu proletarijata i seljaštva«, *i* za slučaj da se sitna buržoazija ne bude mogla otrgnuti od buržoazije i da će se vječno (tj. do socijalizma) kolebati između nje i nas.

Ko se u svojoj djelatnosti rukovodi samo jednostavnom formulom »buržoaskodemokratska revolucija nije završena«, taj samim tim uzima na sebe nešto poput garancija za to da sitna buržoazija sasvim sigurno može biti nezavisna od buržoazije. Taj je samim tim u danom momentu bespomoćno predaje na milost i nemilost sitnoj buržoaziji.

Uzgred rečeno, što se tiče »formule« diktature proletarijata i seljaštva nije ipak zgoreg podsjetiti da sam u »Dvije taktike« (juli 1905) specijalno podvlačio (str. 435 u zborniku »Kroz 12 godina«):

»Revolucionarnodemokratska diktatura proletarijata i seljaštva ima, kao i sve na svijetu, prošlost i budućnost. Njena prošlost je apsolutizam, feudalizam, monarhija, privilegije... Njena budućnost je borba protiv privatnog vlasništva, borba najamnog radnika protiv poslodavca, borba za socijalizam...«

Pogreška druga Kamenjeva je u tome što on i 1917. godine gleda samo na *prošlost* revolucionarnodemokratske diktature proletarijata i seljaštva. A za nju je *faktično* već počela *budućnost*, jer su se interesi i politika najamnog radnika i sitnog gazde *faktično* već razili, i to na tako važnom pitanju kao što je »odbranaštvo«, kao što je stav prema imperijalističkom ratu.

I tu sam došao do druge pogreške u navedenom rasuđivanju druga Kamenjeva. On mi prebacuje da je moja shema »sračunata« na »neodložno prerodžavanje te (buržoaskodemokratske) revolucije u socijalističku«.

Ovo je netačno. Ja ne samo što ne »računam« na »neodložno prerodžavanje« naše revolucije u *socijalističku*, nego direktno odvrćam od toga, direktno izjavljujem u tezi br. 8: ... »Ne »uvođenje« socijalizma kao naš *neposredni* zadatak...«

Nije li jasno da čovjek koji računa na neodložno prerođavanje naše revolucije u socijalističku ne bi mogao da ustane protiv uvođenja socijalizma kao neposrednog zadatka?

I ne samo to. Čak se uvesti u Rusiji »država-komuna« (tj. država organizirana po tipu Pariske komune) *ne može* »neodložno«, jer za to je potrebno da *većina* deputata u svim sovjetima (ili u većini sovjeta) jasno uvidi švu pogrešnost i svu štetnost taktike i politike eserâ, Čheidzea, Ceretelija, Steklova i drugih. A ja sam potpuno precizno rekao da »računam« u toj oblasti samo na »strpljivo« (zar je potrebno biti strpljiv da se postigne promjena koja se može ostvariti »neodložno«?) objašnjavanje!

Drug Kamenjev se malko »nestrpljivo« džilitnuo i ponovio buržoasku predrasudu o Pariskoj komuni: da je ona htjela da uvodi socijalizam »neodložno«. To nije istina. Komuna je, na žalost, suviše oklijevala s uvođenjem socijalizma. Stvarna suština Komune nije u onome u čemu je obično traže buržuji, nego je u stvaranju posebnog tipa *države*. A takva se država u Rusiji *već* rodila, to i jesu sovjeti radničkih i vojničkih deputata!

Drug Kamenjev se nije udubio u *činjenicu*, u značenje *postojećih* sovjeta, u njihovu istovjetnost po tipu, po socijalno-političkom karakteru s državom Komune i, umjesto proučavanja *činjenice*, uzeo je da govori o tome na što ja tobože »računam« kao na »neodložnu« budućnost. Tako smo dobili na žalost, ponavljanje manira mnogih buržuja: od pitanja *što su* sovjeti radničkih i vojničkih deputata, da li su oni po tipu *viši* nego parlamentarna republika, da li su *kortsni*ji za narod, da li su *demokratskiji*, da li su *podesniji* za borbu, npr., protiv nestašice žita itd. — od tog nadasve važnog, realnog pitanja, koje je na dnevni red postavio sam život, pažnja se odvraća u stranu, na prazno, kvazinaučno, u stvari besadržajno, profesorski mrtvo pitanje o »računanju na neodložno prerođavanje«.

Prazno, pogrešno postavljeno pitanje. Ja »računam« *samo* na to, *isključivo* na to da će radnici, vojnici i seljaci bolje nego činovnici, bolje nego policajci, izaći na kraj s *praktičnim* teškim pitanjima povećanja proizvodnje žita, bolje njegove raspodjele, boljeg snabdijevanja vojnika itd. itd.

Najdublje sam uvjeren da će sovjeti radničkih i vojničkih deputata brže i bolje provesti u život samostalnost *mase* naroda nego parlamentarna republika (o poređenju ta dva tipa države podrobnije u nekom drugom pismu). Oni će bolje, praktičnije, tačnije riješiti kako se mogu učiniti i koji se mogu učiniti *koraci* ka socijalizmu. Kontrola nad bankom, spajanje svih banaka u jednu, to *još nije* socijalizam, ali je *korak* ka socijalizmu. Takve korake čine danas junker i buržuj u Njemačkoj protiv naroda. Njih će mnogo bolje moći učiniti sutra u korist naroda Sovjet vojničkih i radničkih deputata, ako u njegovim rukama bude cjelokupna državna vlast.

A što *primorava* na takve korake?

Glad. Dezorganizacija privrede. Slom koji prijeti. Strahote rata. Strahote rana što ih rat zadaje čovječanstvu.

Drug Kamenjev završava svoju bilješku izjavom da se »nada da će u širokoj diskusiji odbraniti svoje gledište kao jedino moguće za revolucionarnu socijaldemokratiju ukoliko ona hoće i mora da do kraja ostane *partija* revolucionarnih masa proletarijata, a ne da se pretvori u grupu propagandista-komunista«.

Meni se čini da se iz tih riječi vidi duboko pogrešna ocjena momenta. Drug Kamenjev suprotstavlja »partiju masâ« »grupi propagandista«. Ali »mase« su baš sada pale u zanos »revolucionarnog« odbranaštva. Nije li i za internacionaliste priličnije da se u takvom momentu umiju oduprijeti »masovnom« zanosu nego da »žele ostati« s masama, tj. da budu žrtva opće zaraze? Nismo li u ovim ratujućim evropskim zemljama vidjeli kako su šovinisti opravđavali sebe željom »da ostanu s masama«? Nije li obavezno da umijemo izvješno vrijeme biti u manjini protiv »masovnog« zanosa. Nije li upravo rad propagandista baš u sadašnjem momentu centralna tačka za *oslobođenje* proletherske linije od »masovnog« odbranaškog i sitnoburžoaskog zanosa? Baš slivenost masa ,i proletherskih i neproletherskih, bez obzira na klasne

razlike unutar masa, bila je jedan od uslova odbranaške zaraze. Prezrivo govoriti o »grupi propagandista« *proleterske* linije ne dolikuje baš mnogo.

Napisano između 8. i 13. (21. i 26) aprila 1917.

Štampano u aprilu 1917. u Petrogradu

kao posebna brošura.

(Preveo ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

O DVOVLAŠĆU

Osnovno pitanje svake revolucije je pitanje vlasti u državi. Bez jasnog shvaćanja tog pitanja ne može biti riječi ni o kakvom svjesnom učešću u revoluciji, a da ne govorimo o rukovođenju njome.

Osobito značajna originalnost naše revolucije sastoji se u tome što je ona stvorila *dvovlašće*. Ta činjenica treba da nam bude jasna u prvom redu; dok nju ne shvatimo, ne možemo ići naprijed. Stare »formule«, na primjer, boljševizma treba znati dopuniti i ispraviti, jer one su, kao što se pokazalo, bile tačne uopće, ali konkretno ostvarenje *ispalo je* drukčije. O dvovlašću *niko* ranije nije mislio niti je mogao misliti.

U čemu se sastoji dvovlašće? U tome što se pored privremene vlade, vlade *buržoazije*, formirala *druga vlada* koja je još slaba, koja je u zametku, ali koja ipak nesumnjivo postoji u stvarnosti i koja raste: sovjeti radničkih i vojničkih deputata.

Kakav je klasni sastav te druge vlade? Proletarijat i seljaštvo (odjeveno u vojničke uniforme). Kakav je politički karakter te vlade? To je revolucionarna diktatura, tj. vlast koja se direktno oslanja na revolucionarni zahvat, na neposrednu inicijativu narodnih masa odozdo, a *ne na zakon* koji je donijela centralizirana državna vlast. To je vlast sasvim druge vrste nego što je uopće vlast u buržoaskodemokratskoj republici dosad uobičajenog, u naprednim zemljama Evrope i Amerike vladajućeg, tipa. Često se na tu okolnost zaboravlja, često se ne razmišlja o njoj dublje, a u njoj je

sva suština. Ta vlast je vlast *istog tipa* kojeg je bila Pariska komuna od 1871. Osnovna obilježja tog tipa jesu: 1) izvor vlasti nije zakon koji je prethodno pretresen i izglasan u parlamentu, nego direktna inicijativa narodnih masa odozdo i na terenu, direktan »zahvat«, da upotrebim uobičajeni izraz; 2) zamjena policije i vojske, kao ustanovâ odvojenih od naroda i suprotstavljenih narodu, direktnim naoružanjem cijelog naroda; državni poredak pod takvom vlašću čuvaju *sami* naoružani radnici i seljaci, *sam* naoružani narod; 3) činovnici, birokratija, ili se, opet, zamjenjuju neposrednom vlašću samog naroda ili se bar stavljaju pod naročitu kontrolu, pretvaraju ne samo u izborne, nego i na prvi zahtjev naroda *smjenljive*, svode na položaj jednostavnih punomoćnika; od privilegiranog sloja s visokom, buržoaskom, plaćom za svoja »mjesta«, oni se pretvaraju u radnike posebnog »roda oružja« čija plaća *nije viša* od obične plaće dobrog radnika.

U tome je i *samo* u tome *suština* Pariske komune kao posebnog tipa države. Tu suštinu zaboravili su i izopačili gospoda Plehanovi (direktni šovinisti koji su izdali marksizam), Kautsky (ljudi »centra«, tj. oni koji se kolebaju između šovinizma i marksizma) i uopće svi socijaldemokrati, socijalisti-revolucionari itd. koji danas dominiraju.

Oni se izvlače frazama, neće da govore, izvrđavaju, hiljadu puta čestitaju jedan drugome revoluciju, a neće da *razmisle* o tome *šta su* sovjeti radničkih i vojničkih deputata. Oni neće da vide očiglednu istinu da ukoliko ti sovjeti postoje, *ukoliko* su oni vlast, utoliko u Rusiji postoji država *tipa* Pariske komune.

Podvukao sam: »ukoliko«. Jer to je samo vlast u zametku. Ona sama je i direktnim sporazumom s buržoaskom privremenom vladom i nizom faktičnih ustupaka *predala i predaje* pozicije buržoaziji.

Zašto? Da li zato što Čheidze, Cereteli, Steklov i komp. prave »grešku«? Koješta. Tako može misliti malograđanin, ali ne marksist. Uzrok je *nedovoljna svjesnost* i organiziranost proleterâ i seljaka. »Greška« spomenutih vođa je u njihovoj sitnoburžoaskoj poziciji, u tome što oni *zamračuju* svijest radnika, a ne bistre je, *sugeriraju* sitnoburžoaske ilu-

zije, a ne pobijaju ih, *učvršćuju* uticaj buržoazije na mase, a ne oslobađaju mase od tog uticaja.

Već otud mora biti jasno zašto i naši drugovi prave toliko grešaka time što »naprosto« postavljaju pitanje: treba li odmah oboriti privremenu vladu?

Odgovaram: 1) nju treba oboriti — jer ona je oligarhijska, buržoaska, a ne općenarodna, ona *ne može* dati ni mira, ni kruha, ni potpune slobode; 2) nju nije moguće oboriti odmah, jer ona počiva na neposrednom i posrednom, formalnom i faktičnom *sporazumu* sa sovjetima radničkih deputata i, prije svega, s najglavnijim sovjetom, petrogradskim; 3) nju uopće nije moguće »oboriti« običnim načinom, jer se ona oslanja na »*podršku*« koju buržoaziji daje *druga* vlada, Sovjet radničkih deputata, a ta vlada je jedino moguća revolucionarna vlada koja neposredno izražava svijest i volju većine radnika i seljaka. Višeg, boljeg tipa vlade od sovjetâ radničkih, nadničarskih, seljačkih i vojničkih deputata čovječanstvo nije stvorilo, i mi ga dosad ne znamo.

Da bi postali vlast, svjesni radnici moraju pridobiti većinu na svoju stranu: *dok* nema nasilja nad masama, drugoga puta k vlasti nema. Mi nismo blankisti, mi nismo pristalice zahvata vlasti od strane manjine. Mi smo marksisti, pristalice proleterske klasne borbe protiv sitnoburžoaskog zanosa, šovinizma-odbranaštva, fraze, zavisnosti od buržoazije.

Stvorimo proletersku komunističku partiju; najbolje pristalice boljševizma već su stvorile njene elemente; zbijmo se za proleterski klasni rad, i iz redova proletera, iz redova *siromašnih* seljaka svrstavaće se na našu stranu sve veći i veći broj. Jer život će svakog dana razbijati sitnoburžoaske iluzije »socijaldemokrata«, Čheidzea, Ceretelija, Steklova itd., »socijalista-revolucionarâ«, još »čistijih« sitnih buržuja itd., itd.

Buržoazija je za jednovlašće buržoazije.

Svjesni radnici su za jednovlašće sovjetâ radničkih, nadničarskih, seljačkih i vojničkih deputata — za jednovlašće koje je pripremljeno *razbistravanjem* proleterske svijesti, njenim *oslobađanjem* od uticaja buržoazije, a ne avanturama.

Sitna buržoazija — »socijaldemokrati«, socijalisti-revolucionari itd., itd. — koleba se, *smetajući* tome razbistravanju, tome oslobađanju.

To je faktični, *klasni* odnos snaga koji određuje naše zadatke.

»Pravda« br. 28,
9. (22) aprila 1917.
Potpis: *N. Lenjin*

(Preveo ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

O PROLETERSKOJ MILICIJI

14. aprila naš list je javljao u dopisu iz Kanavina, u Nižnjenovgorodskoj guberniji, da je *»gotovo u svim tvornicama uvedena milicija sastavljena od radnika koju plaća tvornička uprava«*.

U kanavinskom rajonu, kako javlja autor dopisa, ima 16 tvornica, oko 30 hiljada radnika, osim željezničara; dakle uvođenje radničke milicije koju plaćaju kapitalisti obuhvatio je na tom terenu već prilično veliki broj najkrupnijih preduzeća.

Uvođenje radničke milicije koju plaćaju kapitalisti mjera je koja ima ogromno — može se bez preuveličavanja reći: gigantsko, odlučujuće — značenje kako praktično tako i principijelno. Revolucija ne može biti zagarantovana, uspjeh njenih tekovina ne može biti obezbijeđen, daljnji njen razvoj *nije moguć* ako ta mjera ne postane opća, ako ne bude dovedena do kraja i provedena u cijeloj zemlji.

Buržoaski i veleposjednički republikanci, koji su postali republikanci nakon što su se uvjerali u nemogućnost da *drukčije* komanduju nad narodom, nastoje konstituisati republiku što je moguće više monarhijsku: nešto poput francuske, koju je Ščedrin nazivao republikom bez republikanaca.

Glavno je za veleposjednike i kapitaliste u današnje vrijeme, kad su se uvjerali u snagu revolucionarnih masa, *odbraniti* najbitnije institucije staroga režima, odbraniti stara oruđa ugnjetavanja: policiju, činovništvo, stajaću vojsku.

»Građansku miliciju« nastoje svesti na staro, to jest na male, otrgnute od naroda, što bliskije buržoaziji, odrede naoružanih ljudi pod komandom ljudi iz buržoaskih redova.

Minimalni program socijaldemokratije zahtijeva zamjenu stajaće vojske općim naoružanjem naroda. Ali većina oficijelnih socijaldemokrata u Evropi i većina vođa naših menjševika »zaboravili su« ili su gurnuli ustranu program partije, zamijenivši internacionalizam šovinizmom (»odbranaštvo«), revolucionarnu taktiku reformizmom.

A, međutim, upravo sad, u revolucionarnom momentu, opće naoružanje naroda je naročito hitno potrebno. Bilo bi prevara i lažan izgovor pozivanja na to da je suvišno naoružavati proletarijat kad postoji revolucionarna vojska ili na to da »nedostaje« oružja. Radi se o tome da se odmah počne organizovati stoprocentno sveopća milicija koja će naučiti da vlada oružjem, bez obzira što ono nedostaje za sve; jer narodu uopće nije obavezno potrebno toliko oružja da ga svi uvijek imaju. Narodu je potrebno da stoprocentno sav uči vladati oružjem i stoprocentno sav ulazi u miliciju koja zamjenjuje policiju i stajaću vojsku.

Radnicima je potrebno da ne bude vojske otrgnute od naroda, da se radnici i vojnici *stapaju* u jedinstvenu svenarodnu miliciju.

Bez toga aparat ugnjetavanja ostaje u snazi, spreman da služi danas Gučkovu i njegovim prijateljima, kontrarevolucionarnim generalima, a sutra, možda, Ratku Dmitrijevu ili kakvom pretendentu na prijesto i na stvaranje plebiscitarne monarhije.

Kapitalistima je sad potrebna republika, jer drukčije »ne mogu izaći nakraj s narodom«. No njima je potrebna »parlamentarna republika«, to jest da se demokratizam ograniči na demokratske *izbore*, na pravo da se šalju u parlament ljudi koji — po zgodnoj i duboko tačnoj Mařxovoj primjedbi — narod *predstavljaju* i narod *gaze*.*

Oportunisti savremene socijaldemokratije, koji su Marxa zamijenili *Scheidemannom*, naučili su napamet pravilo da

---

* Kod Marxa: ver- und zertretten. Red.

»treba iskorištavati« parlamentarizam (to je neosporno), ali su zaboravili Marxove pouke o značenju proleterske demokratije *za razliku* od buržoaskog parlamentarizma.

Narodu je potrebna republika da bi odgajao mase za demokratiju. Neophodno je *ne samo* predstavništvo po tipu demokratije, nego izgradnja cijelog upravljanja državom odozdo, od samih masa, njihovo djelotvorno učešće u svakom koraku života, njihova aktivna uloga u upravljanju. *Zamijeniti* stare organe ugnjetavanja: policiju, činovništvo, stajaću vojsku, općim naoružanjem naroda, stvarno sveopćom milicijom — to je jedini put koji u najvećem stepenu osigurava zemlju od restauracije monarhije i koji daje *moćnost* da se ide planski, čvrsto i odlučno ka socijalizmu, ne »uvodeći« ga odozgo, nego uzdižući ogromne mase proletera i poluproletera do umjetnosti državnog upravljanja, do raspolaganja *svom* državnom vlašću.

Javna služba kroz policiju koja stoji nad narodom i kroz činovnike, najvjernije sluge buržoazije, kroz stajaću vojsku pod komandom veleposjednikâ i kapitalistâ — to je ideal buržoaske parlamentarne republike, koja teži da ovjekovječi vladavinu kapitala.

Javna služba kroz svenarodnu, stvarno stoprocentnu, mušku i žensku, miliciju, sposobnu da djelimično zamijeni činovnike, spojenu ne samo s izbornošću svih vlasti, ne *samo* s njihovom smjenljivošću u svako doba nego i s plaćanjem njihova rada ne »gospodski«, ne »buržoaski«, nego radnički — to je ideal radničke klase.

Taj ideal je ne samo ušao u naš program, ne samo zauzeo svoje mjesto u istoriji radničkog pokreta Zapada, baš u iskustvu Pariske komune, ne samo bio ocijenjen, podvučen, razjašnjen i preporučen od Marxa, — nego su ga već u praksi primijenili radnici Rusije 1905. i 1917. godine.

Sovjeti radničkih deputata, po svome značenju, po tipu državne vlasti koji stvaraju, jesu upravo institucije takve demokratije koja odstranjuje stare organe ugnjetavanja, koja stupa na put svenarodne milicije.

Ali kako učiniti miliciju svenarodnom, kad su proleter i poluproleter utjerani u tvornicu, pritisnuti robijaškim radom za veleposjednike i kapitaliste?

Sredstvo je jedno: radničku miliciju moraju plaćati kapitalisti.

Kapitalisti moraju plaćati radnicima za one sate ili dane koje proleteru posvećuju javnoj službi.

Na taj ispravan put stupaju radničke mase same. Primjer nižnjenovgorodskih radnika mora postati uzorom za cijelu Rusiju.

Drugovi radnici, uvjeravajte seljake i cijeli narod u neophodnost stvaranja sveopće milicije umjesto policije i starog činovništva! Uvodite takvu i samo takvu miliciju. Uvodite je kroz sovjete radničkih deputata, kroz sovjete seljačkih deputata, kroz organe lokalne samouprave koji dospijevaju u ruke radničke klase. Ne zadovoljavajte se buržoaskom milicijom ni u kom slučaju. Privlačite žene obavljanju javne službe jednako s muškarcima. Postižite neizostavno da kapitalisti plaćaju radnicima za dane koje ovi posvećuju javnoj službi u miliciji!

Učite se demokratiji u praksi, odmah, sami, odozdo, — uzdižite mase ka stvarnom, neposrednom, općem učešću u upravljanju, — u tome i samo u tome je zaloga potpune pobjede revolucije i njenog čvrstog, promišljenog, planskog koraćanja naprijed.

„Pravda“, br. 36,
3. maja (20. aprila) 1917.

(Preveo ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

O KOMPROMISIMA

Drug Lansbury je u razgovoru sa mnom naročito podvlačio slijedeći argument engleskih oportunističkih lidera radničkog pokreta:

boljševici zaključuju kompromise s kapitalistima, eto, na primjer, i u mirovnom ugovoru s Estonijom pristajući na šumske koncesije; kad je tome tako, onda kompromisi s kapitalistima koje zaključuju umjereni lideri engleskog radničkog pokreta nisu manje opravdani.

Drug Lansbury smatra da je taj argument vrlo rasprostranjen u Engleskoj, da on ima značenje za radnike i da hitno zahtijeva analizu.

Pokušaću da ispunim tu želju.

I

Može li pristalica proleTERSKE revolucije zaključivati kompromise s kapitalistima ili s klasom kapitalista?

To pitanje, očigledno, leži u osnovi navedenog rasuđivanja. Ali postavljeno ovako općenito, to pitanje svjedoči ili o krajnjoj političkoj neiskusnosti i slaboј političkoј svjesnosti onoga ko pita, ili o njegovoj lupeškoј namjeri da pomoću sofizma prikrije pravdanje razbojništva, pljačke i svakojakog kapitalističkog nasilja.

I doista, negativan odgovor na to opće pitanje bio bi očevidna besmislica. Razumije se, pristalica proleTERSKE revolucije može zaključivati kompromise ili sporazume s kapitalistima. Sve zavisi od toga *kakav* se sporazum i *u kakvim*

okolnostima zaključuje. U tome i samo u tome može se i mora tražiti razlika između sporazuma opravdanog s gledišta proleterske revolucije i sporazuma izdajničkog (s istog gledišta).

Da bih to objasnio, podsjetiću najprije na rasuđivanje osnivača marksizma, a zatim ću navesti najjednostavnije i najočiglednije primjere.

Marxa i Engelsa ne smatraju uzalud osnivačima naučnog socijalizma. Oni su bili nemilosrdni neprijatelji svake fraze. Oni su učili postavljati pitanja socijalizma (među kojima i pitanja socijalističke taktike) naučno. I sedamdesetih godina prošlog vijeka, kad je Engels morao analizirati revolucionarni manifest francuskih blankista, emigranata Komune, Engels im je bez okolišenja rekao da je njihova hvalisava izjava »nikakvih kompromisa« šuplja fraza. Ne treba se odricati kompromisa. Stvar je u tome da se umije preko svih kompromisa, koji se ponekad silom prilika nužno nameću čak najrevolucionarnijoj partiji čak najrevolucionarnije klase, — da se umije preko svih kompromisa sačuvati, ojačati, prekaliti, razviti revolucionarna taktika i organizacija, revolucionarna svijest, odlučnost, pripremljenost radničke klase i njene organizovane avangarde, komunističke partije.

Za onoga ko je upoznat s osnovama Marxova učenja takav pogled neizbježno izvire iz cijelog tog učenja. A kako je u Engleskoj, zbog niza istorijskih uzroka, marksizam od vremena čartizma (koji je u mnogim odnosima bio priprema marksizma, »pretposljednja riječ« marksizmu) potisnut u zadnji plan od strane oportunističkih, poluburžoaskih vođa tredjunionâ i kooperativâ, pokušaću da objasnim pravilnost izloženog pogleda pomoću tipičnih primjera iz oblasti svima poznatih pojava svakodnevnog, političkog i ekonomskog života.

Počecu s primjerom koji sam već jedanput navodio u jednom svom govoru. Uzmimo da automobil u kojem se vozite napadnu naoružani banditi. Uzmimo da vi, kad su vam prislonili revolver na sljepoočnicu, dadnete banditima automobil, novac, svoj revolver, a banditi se koriste tim automobilom itd. za vršenje daljnjih razbojstava.

Tu postoji, nesumnjivo, vaš kompromis s razbojnicima, vaš sporazum s razbojnicima. Nepotpisani i prećutno zaključeni sporazum ipak ostaje, nesumnjivo, sasvim određeni i precizni sporazum: »Ja tebi, razbojniku, dajem automobil, oružje, novac, a ti mene oslobađaš od »prijatnog susjedstva s tobom«.

Pita se da li ćete čovjeka koji je zaključio *takav* sporazum s razbojnicima nazvati *učesnikom* banditizma, *učesnikom* razbojničkog napada na treća lica, opljačkana od banditâ pomoću automobila, novca i oružja što su ih ovi dobili od lica koje je zaključilo taj sporazum?

Ne, nećete nazvati.

Tu je stvar potpuno jasna i prosta do trivijalnosti.

Isto je tako jasno da će u drugim uslovima prećutnu predaju automobila, novca i oružja razbojnicima svaki čovjek koji zdravo misli smatrati učešćem u banditizmu.

Zaključak je jasan: isto je toliko besmisleno odricati se od ma kakvog sporazumâ ili kompromisa s razbojnicima koliko i izvoditi pravdanje saučesništva u banditizmu iz apstraktne postavke da su, govoreći uopće, sporazumi s banditima ponekad dopustivi i neophodni.

Uzmimo sad politički primjer ...*

Napisano u martu-aprilu 1920.

(Preveo ZVONKO TKALEC)

---

* Ovdje se rukopis prekida. *Red.*

V. I. Lenjin

ONI KOJI SU ZAPLAŠENI SŁOMOM STAROG I ONI KOJI SE BORE ZA NOVO

»Boljševici su već dva mjeseca na vlasti, a umjesto socijalističkog raja vidimo pakao haosa, građanskog rata, još većeg rasula.« Tako pišu, govore i misle kapitalisti zajedno sa svojim svjesnim i polusvjesnim pristalicama.

Boljševici su samo dva mjeseca na vlasti — odgovorimo na to, a već je učinjen ogroman korak naprijed ka socijalizmu. To ne vidi onaj koji neće da vidi ili koji ne umije da ocjenjuje istorijske događaje u njihovoj vezi. Neće da vide da su za nekoliko nedjelja razorene gotovo do temelja nedemokratske institucije u vojsci, na selu, u tvornici. A drugog puta ka socijalizmu, osim kroz takvo razaranje, nema i ne može biti. Neće da vide da je za nekoliko nedjelja na mjesto imperijalističke laži u vanjskoj politici, koja je otezala rat i prikrivala pljačku i aneksiju tajnim ugovorima, stavljena stvarno revolucionarnodemokratska politika stvarno demokratskog mira, koja je već dala tako krupan praktični uspjeh kao što su primirje i stotruko povećanje propagandističke snage naše revolucije. Neće da vide da su se radnička kontrola i nacionalizacija banaka počele provoditi u život, a to upravo i jesu prvi koraci ka socijalizmu.

Ne umiju da shvate istorijsku perspektivu oni koji su pritisnuti rutinom kapitalizma, zaglušeni silnim lomom staroga, praskom, pucanjem, »haosom« (prividnim haosom) vjekovnih građevina carizma i buržoazije koje se razvaljuju i provaljuju, zaplašeni dovođenjem klasne borbe do krajnje zaoštrenosti, njenim pretvaranjem u građanski rat, jedino zakonit, jedino pravedan, jedino svet — ne u popovskom

nego u čovječanskom smislu riječi sveti rat ugnjetenih protiv ugnjetača za njegovo obaranje, za oslobođenje radnih ljudi od svakog ugnjetavanja. U suštini, svi ti pritisnuti, zaglušeni, zaplašeni buržuji, sitni buržuji i »službenici u buržoaziji« rukovode se, a da često i sami nisu toga svjesni, onom starom, besmislenom, sentimentalnom, inteligentski banalnom predstavom o »uvođenju socijalizma« koju su stekli »po čuvenju«, pabirčeći odlomke socijalističkog učenja, ponavljajući izvrtanje tog učenja od strane neznalica i poluznalaca, pripisujući nama marksistima misao i čak plan »uvođenja« socijalizma.

Nama marksistima su takve misli, a da i ne govorimo o planovima, tuđe. Uvijek smo znali, govorili, ponavljali da se socijalizam ne može »uvesti«, da on izrasta u toku najnapregnutije, najoštrije, do bjesnila, do očajanja oštne klase borbe i građanskog rata, — da između kapitalizma i socijalizma leži dug period »porođajnih muka«, — da je nasilje uvijek babica starog društva, — da prelaznom periodu od buržoaskog društva ka socijalističkom društvu odgovara naročita država (tj. naročiti sistem organizovanog nasilja nad određenom klasom), naime: diktatura proleterijata. A diktatura pretpostavlja i označava stanje prigušenog rata, stanje vojnih mjera borbe protiv protivnika proleTERSKE vlasti. Komuna je bila diktatura proleterijata, a Marx i Engels su zamjerali Komuni, smatrali su jednim od uzroka njene propasti okolnost što se Komuna *nedovoljno* energično koristila svojom oružanom silom za gušenje otpora eksploata-torâ.

U suštini, svi ovi inteligentski vapaji povodom gušenja otpora kapitalistâ ne predstavljaju ništa drugo do ostatke starog »sporazumaštva«, ako govorimo »uljudno«. A ako govorimo s proleTERSKOM otvorenošću, trebaće reći: nastavljaj-nje izmećarenja novčanoj kesi — to je suština vapajâ protiv sadašnjeg, radničkog nasilja koje se primjenjuje (na žalost još odveć slabo i neenergično) protiv buržoazije, protiv sabotera, protiv kontrarevolucionara. »Otpor kapitalista je slomljen« — svečano je objavio dobri Pješehonov, ministar iz redova sporazumaša, u junu 1917. Taj dobričina nije ni slutio da otpor stvarno mora biti *slomljen*, da će on *biti* slomljen, da se takvo slamanje i zove. na naučnom jeziku,

»diktatura proletarijata«, da se cijeli historijski period karakteriše gušenjem otpora kapitalista, karakteriše, dakle, sistematskim *nasiljem* nad cijelom klasom (buržoazijom), nad njenim pomagačima.

Materijalni interes, prljavi, zlobni, pomamni interes novčane kese, zaplašenost i izmećarenje njenih čankoliza — to je prava socijalna osnova sadašnje dreke inteligentića, od »Rječi« do »Nove Žiznji«, protiv nasilja od strane proletarijata i revolucionarnog seljaštva. To je objektivno značenje njihove dreke, njihovih žalobnih riječi, njihovih komedijantskih krikova o »slobodi« (slobodi kapitalista da ugnjetavaju narod) itd. i tome slično. Oni su bili »spremni« priznati socijalizam ako bi čovječanstvo preskočilo ka njemu najedanput, jednim efektnim skokom, bez trvenja, bez borbe, bez škrguta zubi na strani eksploatatorâ, bez raznovrsnih njihovih pokušaja da odbrane starinu ili da je vrate zaobilazno, krišom, bez novih i novih »odgovora« revolucionarnoproleterskog nasilja na takve pokušaje. Ti inteligentski čankolizi buržoazije »spremni su« da operu kožu, prema poznatoj njemačkoj poslovice, ali samo tako da koža sve vrijeme ostane suha.

Kad buržoazija i činovnici, namještenici, ljekari, inženjeri i drugi koji su navikli da joj služe, pribjegavaju najekstremnijim mjerama otpora, to užasava inteligentiće. Oni drhte od straha i još se kreštavije deru o neophodnosti vraćanja ka »sporazumaštvu«. A nas, kao i sve iskrene prijatelje ugnjetene klase, ekstremne mjere otpora eksploatatorâ mogu samo radovati, jer snaženje, sazrijevanje proletarijata za vlast mi ne očekujemo od nagovora i nagovaranja, ne od škole slatkih propovjedi ili poučnih deklamacija, nego od škole života, od škole borbe. Da bi postao vladajuća klasa i definitivno pobijedio buržoaziju, proletarijat mora to *naučiti*, jer to umijeće nema otkuda da odmah uzme. Naučiti pak treba u borbi. A uči samo ozbiljna, uporna, očajna borba. Što je ekstremniji otpor eksploatatorâ, to će njih **eksplo-**atisani energičnije, tvrđe, bespoštednije, uspješnije gušiti. Što će raznolikiji biti pokušaji i upinjanja eksploatatora da odbrane staro, to će se proletarijat prije obučiti da istjeruje svoje klasne neprijatelje iz njihovih posljednjih budža-

ka, da podsijeca korijene njihove vladavine, da uklanja sâmo tle na kojem su najamno ropstvo, bijeda masa, laka dobit i drskost novčane kese mogli (i morali) izrastati.

S porastom otpora buržoazije i njenih čankoliza raste snaga proletarijata i seljaštva koje mu se pridružuje. Eksploatisani jačaju, snaže se, rastu, uče, zbacuju sa sebe »starog Adama« najamnog ropstva u onoj mjeri u kojoj raste otpor njihovih neprijatelja — eksploatatorâ. Pobjeda će biti na strani eksploatisanih, jer je na njihovoj strani život, na njihovoj strani je snaga tvoja, snaga mase, snaga neiscrpivih izvora svega što je samoprijegorno, idejno, pošteno, što teži naprijed, što se budi za izgradnju novoga, cijele gigantske zalihe energije i talenata takozvanog »prostog naroda«, radnika i seljaka. Njihova će biti pobjeda.

*(Napisano 24—27. decembra 1917.
6—9. januara 1918)*

(Preveo ZVONKO TKALEC)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
This book is the property of the University of Chicago Library
and is loaned to you for your personal use only. It is not to be
reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form
or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording,
or by any information storage and retrieval system, without the
written permission of the University of Chicago Library.
All rights reserved.
Printed in the United States of America
1980

S A D R Ź A J

	Strana
K. Marx, GRAĐANSKI RAT U FRANCUSKOJ	5
Uvod F. Engelsa	7
Prva adresa Generalnog vijeća Međunarodnog radničkog udruženja o francusko-pruskom ratu	20
Druga adresa Generalnog vijeća Međunarodnog radničkog udruženja o francusko-pruskom ratu	26
Adresa Generalnog vijeća Međunarodnog radničkog Udruženja o građanskom ratu u Francuskoj 1871.	34
Prilozi	81
I	81
II	82
K. Marx, PISMA KUGELMANNU	85
Pismo br. 44 (13. decembra 1870)	87
Pismo br. 45 (4. februara 1871)	90
Pismo br. 46 (12. aprila 1871)	96
Pismo br. 47 (17. aprila 1871)	98
Pismo br. 48 (18. juna 1871)	99
F. Engels, O AUTORITETU	102
F. Engels, Uvod za spis Karla Marxa »KLASNE BORBE U FRANCUSKOJ OD 1848. DO 1850. (za izdanje iz 1895)	106
V. I. Lenjin, PREDGOVOR RUSKOM PREVODU PISAMA KARLA MARXA LUDWIGU KUGELMANNU	126
V. I. Lenjin, POUKE KOMUNE	134
V. I. Lenjin, USPOMENI KOMUNE	138
V. I. Lenjin, ISTORIJSKA SUDBINA UČENJA KARLA MARXA	143

V. I. Lenjin, O ZADACIMA PROLETARIJATA U SADAŠ- NJOJ REVOLUCIJI	147
V. I. Lenjin, PISMA O TAKTICI	152
Predgovor	152
Pismo I: Ocjena momenta	153
V. I. Lenjin, O DVOVLAŠĆU	165
V. I. Lenjin, O PROLETERSKOJ MILICIJI	169
V. I. Lenjin, O KOMPROMISIMA	173
V. I. Lenjin, ONI KOJI SU ZAPLAŠENI SLOMOM STAROG I ONI KOJI SE BORE ZA NOVO	176

Marx — Engels — Lenjin

ISKUSTVA PARISKE KOMUNE

Izdavač:

IGKRO »Svjetlost«, OOUR Izdavačka djelatnost, Sarajevo

Za izdavača:

Alija Velić

Likovna oprema:

Ivica Čavar

Tehnički urednik:

Hilmo Hadžić

Korektor:

Bakšić Azra

Štampa:

IP »Veselin Masleša«, OOUR Štamparija, Mostar

Za štampariju:

Rudo Bandić

Štampano u 5.000 primjeraka

1977.